

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ІЛЬНИЦЬКИЙ МИХАЙЛО МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.985:341.41

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШВИДКОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
ЯК ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **М. М. Ільницький**

Науковий керівник: **Сухомлин Юлія Володимирівна,**
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Ільницький М. М. Забезпечення швидкого досудового розслідування як завдання кримінального провадження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2026.

У дисертації здійснено комплексне дослідження поняття, сутності та значення швидкості досудового розслідування, визначено його форми, а також критерії забезпечення швидкого розслідування як завдання кримінального провадження.

Дисертаційне дослідження присвячене ґрунтовному вивченню правової природи швидкості досудового розслідування як самостійної якісної характеристики кримінального провадження та розробленню теоретично обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення механізму її забезпечення. Обґрунтовано необхідність доктринального переосмислення феномену швидкості досудового розслідування. Визначено сфери ціннісного прояву забезпечення швидкого досудового розслідування: у розслідуванні кримінального правопорушення та притягненні до відповідальності винної особи; у припиненні суспільно небезпечної діяльності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; у виявленні та закріпленні доказів; у забезпеченні прав і законних інтересів учасників кримінального провадження як з боку сторони обвинувачення, так і з боку сторони захисту; у виховному впливі процесу; у суспільній важливості; у призначенні справедливого покарання.

Досліджено генезис вимоги швидкості від КПК УРСР 1922 і 1927 рр. до чинного КПК України та встановлено відповідність реальним потребам правозастосування та міжнародним стандартам у питаннях забезпечення швидкого розслідування та встановлення обставин, які підлягають доказуванню. Здійснено порівняльно-правовий аналіз кримінального процесуального законодавства Франції, Німеччини, Швейцарії, Австрії та держав

пострадянського простору, який засвідчив, що переважна більшість із них прямо закріплює принцип прискорення досудового розслідування та вимогу встановлення обставин, які підлягають доказуванню.

Запропоновано авторське визначення поняття «швидкість досудового розслідування» – якісна характеристика кримінальної процесуальної діяльності, що передбачає своєчасне, невідкладне виконання слідчим усіх необхідних процесуальних дій із встановлення обставин, які підлягають доказуванню, а також якнайшвидше прийняття законного та обґрунтованого рішення про закінчення досудового розслідування.

Аргументовано, що поєднання формально визначених строків (статті 219 КПК) та стандарту розумності (статті 28 КПК) є оптимальним регуляторним рішенням: формальні строки забезпечують визначеність, а стандарт розумності дозволяє враховувати специфіку конкретного кримінального провадження. Обґрунтовано, що засада розумних строків (ст. 28 КПК), імплементована відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практики Європейського суду з прав людини, є ширшою за вимогу швидкості й охоплює не лише часові, але й якісні та аксіологічні аспекти провадження; запропоновано розглядати дотримання розумних строків як одну з форм нормативного забезпечення швидкості, а не як її повноцінну заміну. Встановлено, що під розумним строком провадження розуміється, як його кількісна складова – загальна тривалість кримінального провадження, так і якісна – ефективність дій суб'єктів кримінального провадження, але крім цього, аксіологічна – спокій і впевненість інших учасників кримінального провадження у справедливості досудового розслідування, дотримання засад рівності, забезпечення права на захист.

Розглянуто значення поняття забезпечення в контексті кримінального процесуального розуміння, через яке здійснено перехід категорії швидкості розслідування із теоретичної площини у практичну, та виокремлено такі універсальні ознаки поняття забезпечення: 1) це цілеспрямована діяльність, що являє собою сукупність заходів і засобів; 2) об'єктом цієї діяльності залежно від

сфери суспільних відносин можуть виступати різні системи, організації та інститути; 3) метою цієї діяльності є створення умов для стабільного та ефективного функціонування об'єкта впливу, а результатом – досягнення зазначеної мети. Запропоновано розглядати категорію «забезпечення швидкого досудового розслідування» як сукупність засобів правового та організаційного характеру, що створюють умови для своєчасного, невідкладного виконання слідчим необхідних процесуальних дій із достовірного встановлення всіх обставин, які підлягають доказуванню, а також інших обставин, що мають значення для розслідування кримінального провадження, і якнайшвидшого прийняття законного та обґрунтованого рішення про закінчення досудового розслідування.

Визначено і обґрунтовано дві форми забезпечення швидкості досудового розслідування: внутрішня (процесуальні й функціонально-правові аспекти діяльності слідчого) та зовнішня (правовідносини слідчого з іншими учасниками провадження та залучення зовнішніх процесуально-правових засобів).

Визначено, що найбільше проявляється проблематика забезпечення швидкості досудового розслідування у таких напрямках, як виявлення та закріплення доказів, забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення справедливого покарання.

Проаналізовано строки досудового розслідування в контексті впливу на швидкість досудового розслідування та виявлено системну прогалину – відсутність ефективного компенсаторного механізму захисту від порушення розумних строків.

Визначено основні чинники, які впливають на дотримання процесуальних строків: надмірне навантаження на слідчих у зв'язку з реєстрацією всіх, у тому числі явно безперспективних проваджень у ЄРДР; тривалість судових експертиз, що виходить за межі нормативно встановлених строків; технічні збої у функціонуванні ЄРДР; складнощі організації слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану; відсутність планування.

Виокремлено чотири групи чинників, які впливають на тривалість досудового розслідування, а саме структурні чинники (пов'язані з організацією системи органів досудового розслідування); правові чинники (недосконалість окремих норм КПК); організаційні чинники (недостатньо ефективна система процесуального керівництва у формі прокурорського нагляду за дотриманням законності); суб'єктивні чинники (низький рівень правової культури окремих слідчих і дізнавачів).

Досліджено початок, зупинення та закінчення досудового розслідування в контексті їх впливу на його швидкість. Встановлено, що ліквідація стадії порушення кримінальної справи та запровадження обов'язку розпочинати досудове розслідування невідкладно шляхом внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань є прогресивним рішенням, що відповідає тенденціям континентального кримінального процесу. Водночас виявлено ряд прогалин у правовому регулюванні процесуальної форми прийняття усних заяв про вчинені кримінальні правопорушення та потребу у нормативному закріпленні переліку першочергових слідчих (розшукових) дій.

З'ясовано, що початок, зупинення та закінчення досудового розслідування утворюють цілісну систему правового регулювання динаміки кримінального провадження. Кожний елемент цієї системи виконує власну функцію та перебуває у нерозривному зв'язку з іншими: своєчасний початок провадження є передумовою забезпечення швидкості розслідування одразу, після виявлення кримінального правопорушення або звернення із заявою про його вчинення, правильне застосування зупинення кримінального провадження забезпечує дотримання норм КПК України в умовах об'єктивних перешкод, а своєчасне закінчення розслідування завершує досудову стадію провадження, відкриваючи шлях до судового розгляду або закриття кримінального провадження. Саме у цій системній єдності і полягає ключ до розуміння правового регулювання початку, зупинення та закінчення досудового розслідування як засобу забезпечення його швидкості.

Доведено, що диференціація кримінальної процесуальної форми – дізнання, провадження на підставі угод, провадження у формі приватного обвинувачення, спрощені форми в умовах воєнного стану – є системою, що орієнтована на раціональне використання ресурсів правосуддя та забезпечення швидкого розслідування зберігаючи при цьому мінімальні стандарти процесуальних гарантій.

Досліджено засоби зовнішнього забезпечення швидкості досудового розслідування. Встановлено, що відсутність у КПК чітких часових обмежень щодо виконання доручень слідчого оперативними підрозділами, строків проведення судових експертиз, зловживаннями учасниками своїми процесуальними правами на стадії досудового розслідування є одними із структурних факторів затягування провадження, та прямого впливу на можливість забезпечення слідчим, дізнавачем швидкого досудового розслідування, відповідно до покладених на них обов'язків.

Доведено, що цифрові технології, системи електронного документообігу та аналітичні платформи на основі штучного інтелекту є вагомим ресурсом підвищення швидкості розслідування. Так, автором запропоновано нормативно закріпити ряд позицій щодо порядку направлення процесуальних документів в електронній формі, направлення повідомлень за допомогою сучасних засобів зв'язку.

Обґрунтовано думку щодо уточнення випадків обов'язкового залучення спеціаліста при вилученні електронних носіїв, з метою уникнення тривалого очікування необхідного фахівця для проведення відповідної процесуальної дії, що сприятиме здійсненню кримінального провадження у найкоротший строк.

Досліджено забезпечення права на захист в контексті швидкості досудового розслідування. Встановлено, що зловживання процесуальними правами з боку учасників провадження зі сторони захисту є одним із суттєвих факторів затягування провадження, який не має відповідного нормативного регулювання.

Ключові слова: досудове розслідування, ефективність досудового розслідування, забезпечення швидкого розслідування, завдання кримінального провадження, закінчення досудового розслідування, зупинення досудового розслідування, інформаційне забезпечення, кримінальне провадження, криміналістичне забезпечення, оперативно-розшукова діяльність, початок досудового розслідування, прокурор, розумні строки, слідчий, спрощений порядок досудового розслідування, строки.

SUMMARY

Ilnytskyi M. M. Ensuring a quick pre-trial investigation as a task of criminal proceedings – Qualifying Scientific Work as a Manuscript.

Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in Specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2026.

In the dissertation, a comprehensive study of the concept, essence and meaning of the speed of pre-trial investigation was carried out, its forms were determined, as well as the criteria for ensuring a speedy investigation as a task of criminal proceedings.

The dissertation is devoted to a thorough study of the legal nature of the speed of pre-trial investigation as an independent qualitative characteristic of criminal proceedings and to the development of theoretically grounded proposals for improving the mechanism for ensuring it. The need for a doctrinal rethinking of the phenomenon of the speed of pre-trial investigation is substantiated. The areas in which ensuring a quick pre-trial investigation manifests its value are defined as follows: in the investigation of a criminal offense and bringing the guilty person to justice; in terminating the socially dangerous activity of a person who has committed a criminal offense; in identifying and securing evidence; in ensuring the rights and legitimate interests of participants in criminal proceedings on both the prosecution and defense sides; in the educational influence of the process; in its social significance; and in the

imposition of a just punishment.

The genesis of the requirement for speed, from the Criminal Procedure Codes of the USSR of 1922 and 1927 to the current Criminal Procedure Code of Ukraine, was studied, and its compliance with the real needs of law enforcement and international standards in matters of ensuring a prompt investigation and establishing circumstances subject to proof was established. A comparative legal analysis of the criminal procedural legislation of France, Germany, Switzerland, Austria, and the post-Soviet countries was carried out, which proved that the vast majority of them directly enshrine the principle of speeding up the pre-trial investigation and the requirement to establish the circumstances that must be proven.

The author's definition of the concept of "speed of pre-trial investigation" is proposed as a qualitative characteristic of criminal procedural activity that involves the timely and urgent performance by the investigator of all necessary procedural actions to establish the circumstances subject to proof, as well as the prompt adoption of a lawful and well-grounded decision on the completion of the pre-trial investigation.

It is argued that the combination of formally defined terms (Article 219 of the Criminal Procedure Code) and the standard of reasonableness (Article 28 of the Criminal Code) is the optimal regulatory solution: formal terms provide certainty, and the standard of reasonableness allows taking into account the specifics of a specific criminal proceeding. It is substantiated that the principle of reasonable terms (Article 28 of the Criminal Procedure Code), implemented in accordance with Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 and the practice of the European Court of Human Rights, is broader than the requirement of speed and covers not only temporal, but also qualitative and axiological aspects of the proceedings; it is proposed to consider compliance with reasonable deadlines as one of the forms of speed regulation, and not as its full-fledged replacement.

It was established that the reasonable duration of proceedings should be understood as encompassing its quantitative component—the overall length of the criminal proceedings—as well as its qualitative component—the effectiveness of the

actions of the subjects of the criminal proceedings—and, in addition, its axiological component—the calmness and confidence of other participants in the criminal proceedings in the fairness of the pre-trial investigation, compliance with the principles of equality, and ensuring the right to defense. The meaning of the concept of security in the context of criminal procedural understanding was considered, through which the category of speed of investigation was transferred from the theoretical plane to the practical level, and the following universal features of the concept of security were highlighted: 1) it is a purposeful activity, which is a set of measures and means; 2) the object of this activity, depending on the sphere of social relations, can be various systems, organizations and institutes; 3) the purpose of this activity is to create conditions for the stable and effective functioning of the object of influence, and the result is to achieve the specified goal. It is proposed to consider the category "ensuring a quick pre-trial investigation" as a set of legal and organizational means that create conditions for the timely, urgent execution by the investigator of the necessary procedural actions to reliably establish all the circumstances that are subject to proof, as well as other circumstances that are important for the investigation of criminal proceedings, and to make a legal and justified decision on the end of the pre-trial investigation as soon as possible

Two forms of ensuring the speed of pre-trial investigation are defined and substantiated: internal (procedural and functional-legal aspects of the investigator's activity) and external (legal relations of the investigator with other participants in the proceedings and the involvement of external procedural-legal means). It was determined that the problem of ensuring the speed of pre-trial investigation is most evident in areas such as identifying and securing evidence, ensuring the rights and legitimate interests of participants in criminal proceedings, bringing a person to criminal responsibility and imposing a fair punishment.

The terms of the pre-trial investigation were analyzed in the context of the impact on the speed of the pre-trial investigation and a systemic gap was identified - the lack of an effective compensatory mechanism for protection against the violation of reasonable terms.

The main factors affecting compliance with procedural time limits were identified: the excessive workload on investigators due to the registration in the Unified Register of Pre-trial Investigations of all proceedings, including clearly unpromising ones; the duration of forensic examinations, which exceeds the legally established time limits; technical failures in the functioning of the Unified Register of Pre-trial Investigations; difficulties in organizing investigative (search) actions under martial law; and lack of planning.

Four groups of factors affecting the duration of pre-trial investigation are distinguished, namely structural factors (related to the organization of the system of pre-trial investigation bodies); legal factors (imperfection of certain norms of the Criminal Procedure Code); organizational factors (insufficiently effective system of procedural management in the form of prosecutorial supervision over compliance with legality); subjective factors (low level of legal culture of individual investigators and inquirers).

The beginning, stopping and ending of the pre-trial investigation in the context of their influence on its speed are studied. It was established that the elimination of the stage of initiation of a criminal case and the introduction of the obligation to start a pre-trial investigation immediately by entering information into the Unified Register of Pre-trial Investigations is a progressive decision that corresponds to the trends of the continental criminal process. At the same time, a number of gaps were identified in the legal regulation of the procedural form of accepting oral statements about committed criminal offenses and the need for a normative consolidation of the list of priority investigative (search) actions. It was found that the beginning, stop and end of the pre-trial investigation form an integrated system of legal regulation of the dynamics of criminal proceedings. Each element of this system performs its own function and is inextricably linked with the others: the timely start of the proceedings is a prerequisite for ensuring the speed of the investigation immediately after the discovery of a criminal offense or an application for its commission, the correct application of the suspension of criminal proceedings ensures compliance with the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine in conditions of objective obstacles, and the timely completion of the

investigation completes the pre-trial stage of the proceedings, opening the way to a trial or closing the criminal proceedings. It is in this systemic unity that the key to understanding the legal regulation of the start, stop and end of the pre-trial investigation as a means of ensuring its speed lies.

It has been proven that the differentiation of the criminal procedural form – inquiry, proceedings based on agreements, proceedings in the form of private prosecution, simplified forms in conditions of martial law – is a system focused on the rational use of justice resources and ensuring a quick investigation while maintaining minimum standards of procedural guarantees.

The means of external assurance of the speed of the pre-trial investigation have been studied. It has been established that the lack of clear time limits in the Criminal Procedure Code regarding the execution of the investigator's orders by operational units, the terms of conducting forensic examinations, the abuse of procedural rights by the participants at the stage of the pre-trial investigation are some of the structural factors of delaying the proceedings, and have a direct impact on the ability of investigators, inquirers to ensure a quick pre-trial investigation, in accordance with the duties assigned to them.

It has been proven that digital technologies, electronic document management systems and analytical platforms based on artificial intelligence are a valuable resource for increasing the speed of investigation. Thus, the author proposed to standardize a number of positions regarding the procedure for sending procedural documents in electronic form, sending messages using modern means of communication.

The opinion on clarifying the cases of mandatory involvement of a specialist in the removal of electronic media is substantiated, in order to avoid a long wait for the necessary specialist to carry out the appropriate procedural action, which will facilitate the implementation of criminal proceedings in the shortest possible time.

The provision of the right to defense in the context of the speed of the pre-trial investigation has been studied. It has been established that the abuse of procedural rights by the participants in the proceedings on the part of the defense is one of the

essential factors in the delay of the proceedings, which does not have the corresponding normative regulation.

Key words: pre-trial investigation, effectiveness of pre-trial investigation, ensuring a quick investigation, task of criminal proceedings, completion of the pre-trial investigation, suspension of the pre-trial investigation, information support, criminal proceedings, forensic support, operational investigative activity, initiation of the pre-trial investigation, prosecutor, reasonable terms, investigator, simplified procedure of pre-trial investigation, terms.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ільницький М.М. (2024) Забезпечення вимоги швидкого дослідження обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 5. С. 207-211 DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.5.35>

2. Ільницький М.М. (2024) Значення та вплив початкового етапу досудового розслідування на забезпечення його швидкості. *Держава та регіони*. Серія: ПРАВО. 2024 р. № 4(86). С. 181-185. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.28>

3. Ільницький М.М. (2025) Науково-технічне та інформаційне забезпечення швидкості досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2025. С. 663-665. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/154>

4. Ільницький М.М. (2026) Дотримання розумних строків досудового розслідування: національне законодавство та стандарти європейського суду з прав людини. *Журнал «Наукові інновації та передові технології»*. 2026. № 4(56). С. 3147-3156. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4\(56\)-3157-3166](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4(56)-3157-3166)

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Ільницький М.М. Забезпечення швидкості досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану* : міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022 С. 187-190. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0c56ce37-2df4-48cb-b8d8-1d5fe007a70a/content>

6. Ільницький М.М. Поняття і значення ефективності досудового розслідування. *Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану* : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 14 бер. 2023 року), С. 148-

151. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-293-0-39>

7. Ільницький М.М. Сутність і значення швидкого досудового розслідування для досягнення завдань кримінального провадження. *Кримінальне судочинство: стан та перспективи розвитку* : міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.), Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 99-102. URL: https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/kkp/2023/zbirnyk_konf_280423.pdf

8. Ільницький М.М. Швидке встановлення обставин кримінального правопорушення як одне із завдань стадії досудового розслідування. Матеріали круглого столу, присвяченого *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України*. : круглий стіл, присв. 40-річчю каф. крим. проц. (Київ, 27 жовт. 2023 р.), Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 243-245. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ece9dd4d-8e55-4ed1-bfae-ebb66a98894e/content>

9. Ільницький М.М. Строки досудового розслідування як гарантія забезпечення його швидкості. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 02 трав. 2024 р.), Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 216-218. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/30f9ff3b-d07c-431a-bc02-f591d8e9e120/content>

10. Ільницький М.М. Шляхи оптимізації процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Бюджетування у забезпеченні фінансової безпеки держави* : круглий стіл каф. економ. безп. та фін. розслід. (Київ, 30 трав. 2024 р.) Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	ОШИБКА!	ЗАКЛАДКА	НЕ
ОПРЕДЕЛЕНА.	7		
ВСТУП	ОШИБКА!	ЗАКЛАДКА	НЕ ОПРЕДЕЛЕНА.
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ШВИДКОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	ОШИБКА!	ЗАКЛАДКА	НЕ ОПРЕДЕЛЕНА.
1.1. Поняття, сутність та значення швидкості досудового розслідування у кримінальному судочинстві	ОШИБКА!	Закладка не	определена.
1.2. Забезпечення швидкості розслідування в системі основних положень кримінального процесуального законодавства	36		
1.3. Нормативно-правова регламентація забезпечення швидкого досудового розслідування в законодавстві зарубіжних країн	ОШИБКА!	Закладка	не определена.
Висновки до розділу 1	60		
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОРЯДКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШВИДКОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	ОШИБКА!	ЗАКЛАДКА	НЕ ОПРЕДЕЛЕНА.
2.1. Строки досудового розслідування як гарантія забезпечення його швидкості	ОШИБКА!	Закладка не	определена.
2.2. Початок, зупинення та закінчення досудового розслідування та їх значення для забезпечення його швидкості	88		
2.3. Спрощений порядок досудового розслідування кримінальних правопорушень	0		
Висновки до розділу 2	28		

РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШВИДКОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	ОШИБКА! ЗАКЛАДКА НЕ ОПРЕДЕЛЕНА.3
3.1. Оперативно-розшукове та експертно-криміналістичне забезпечення швидкості досудового розслідування	Ошибка! Закладка не определена.
3.2. Науково-технічне та інформаційне забезпечення швидкості досудового розслідування.....	Ошибка! Закладка не определена.42
3.3. Реалізація права на захист в контексті забезпечення швидкості досудового розслідування.....	Ошибка! Закладка не определена.154
Висновки до розділу 3	Ошибка! Закладка не определена.171
ВИСНОВКИ	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	182
ДОДАТКИ.....	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НПУ	Національна поліція України
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
ЄСПЛ	Європейський Суд з прав людини
ООН	Організація об'єднаних націй
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ККУ	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
КПК України 1960 р.	Кримінально-процесуальний кодекс України (Затверджений Законом від 28.12.1960, ВВР, 1961, № 2 ст. 15) (втратив чинність)
КПК УРСР 1922 і 1927 рр.	Кримінально-процесуальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки від 23.08.1922 та від 08.06.1927
ОРД	оперативно-розшукова діяльність
СБУ	Служба безпеки України
НАБУ	Національне антикорупційне бюро
ДБР	Державне бюро розслідувань
СРД	слідчі (розшукові) дії
НСРД	негласні слідчі (розшукові) дії
Конвенція	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.
п.	пункт
р.	рік
с.	сторінка (сторінки)
ч.	частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дисертаційного дослідження. Підвищення ефективності роботи органів досудового розслідування є одним із пріоритетних напрямів правоохоронної політики України. Водночас найважливішими критеріями якості досудового розслідування є його швидкість. Від дотримання цієї вимоги безпосередньо залежить досягнення мети кримінального судочинства, встановлення обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, а також дотримання конституційних прав учасників кримінального провадження, у тому числі права підозрюваного, обвинуваченого на захист та права потерпілого на доступ до правосуддя.

Під час досудового розслідування кримінального провадження на органи досудового розслідування лежить обов'язок вживати вичерпних заходів для ґрунтовного дослідження всіх обставин кримінального правопорушення з метою прийняття законного та виваженого рішення про закінчення досудового розслідування у найкоротші строки, наскільки це можливо з урахуванням складності провадження, а також прагнути до максимального скорочення періоду між вчиненням кримінального правопорушення та надходженням провадження до суду для розгляду по суті.

Водночас необґрунтоване зволікання та затягування часу під час встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення протягом багатьох років залишаються одними з головних перешкод для формування функціонально ефективною моделі вітчизняного кримінального процесу, насамперед стадії досудового розслідування.

Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року понад п'ять десятиліть встановлював швидке і повне розкриття злочинів як одне із завдань кримінального судочинства, маючи на увазі насамперед своєчасне з'ясування всіх істотних обставин справи та встановлення істини, з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний.

Під час прийняття у 2012 році КПК України законодавець, керуючись ідеологічними та політичними мотивами й тим самим відходячи від радянських законодавчих установок, відмовився від широкого використання поняття «розкриття злочинів» як першочергового завдання органів, які здійснюють кримінальне переслідування, та натомість підкреслив важливість встановлення обставин, які підлягають доказуванню, і забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування, акцентувавши увагу на процесуальному обов'язку органів досудового розслідування здійснювати кримінальне провадження у найкоротший строк.

Разом з тим об'єктивні показники роботи органів досудового розслідування свідчать про те, що проблеми, пов'язані з затягуванням кримінального провадження, залишаються невирішеними із року в рік, що дозволяє говорити про їх системний перманентний характер. Так, останніми роками фактично кожне 4-те кримінальне провадження з розслідування злочинів закінчувалося із перевищенням встановленого статтею 219 КПК України двомісячного строку (2023 рік – 23,7%, 2024 – 24,4%, 2025 – 23,4%) (Додаток Б). Причому в більшості випадків (майже дві третини) строк досудового слідства в указаних провадженнях продовжувався від трьох місяців до року. Стабільно залишається високою кількість порушень закону, виявлених прокурорами під час здійснення процесуального керівництва та нагляду за додержанням законності під час досудового розслідування (2023 рік – 330 782; 2024 – 345 896 (+ 4,4 %); 2025 – 350 121 (+1,2 % в порівнянні з попереднім роком).

Насамперед, як свідчить аналіз правозастосовної практики, ці порушення пов'язані саме з несвоєчасністю кримінальної процесуальної діяльності органу досудового розслідування (неправильним застосування правил оцінки доказів, недостатністю та неефективністю проведених слідчих (розшукових) дій тощо), наслідком чого є продовження строку досудового розслідування через необхідність здійснення додаткових або повторних процесуальних дій.

При цьому, визначена законодавцем засада розумності строків під час кримінального провадження, що встановлює вимогу здійснення кожної

процесуальної дії або виконання процесуального рішення в розумні строки, не компенсує неефективність досудового розслідування та кардинальним чином не покращує ситуацію, що склалася. Про це, зокрема, свідчить щорічна динаміка зростання кількості скарг до Європейського суду з прав людини про порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (з протоколами) щодо порушення вимоги розумного строку кримінального або судового провадження. Якщо в 2023 році було заявлено 1923 заяви, то в 2024 – 2128 (+9,6 %), а в 2025 році спостерігається помітне зростання – 4007, що на 49,9 % більше, ніж за 2024 рік [279].

Вищевикладені обставини повною мірою свідчать про актуальність цього дослідження та гостру необхідність доктринального переосмислення правового феномену швидкості розслідування, її місця та значення у чинному кримінальному процесуальному законодавстві та сучасній практиці правозастосування, а також наукового подання способів та засобів її забезпечення.

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження цієї проблематики стали ґрунтовні праці фахівців у галузі юриспруденції: Ю. І. Азарова, Ю.П. Аленіна, А.М. Бандурки, І. В. Басистої, Г. С. Бідняк, В. В, Білоус, О. А. Вакулік, В. І. Галагана, Є. Д. Лук'янчикова, В.Т. Маляренка, В. В. Михайленко, В. Т. Нора, Д. П. Письменного, М. А. Погорецького, В. В. Рожнової, З. Д. Смітєнко, С. М. Стахівського, А. В. Столітнього, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, О. Ю. Хабло, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, І. В. Чурикової, В. Ю. Шепітька, М. Є. Шумила, О. О. Юхна та інші.

Безпосередньо проблематикою забезпечення швидкого, оперативного розслідування та виконання завдань кримінального провадження досліджувалася у роботах Л. О. Богословської, Т. Б. Вільчик, І. В. Гловюк, Ю.М. Грошевого, А. Я. Дубинського, В. В. Зарубей, О. В. Капліної, Л. М. Лобойка, Ю. М. Мирошніченко, М. М. Михеєнка, О. Р. Михайленка,

Ю. В. Сухомлин, В. М. Тертишника, Т. Г. Фоминої, О. Г. Шило, Г. В. Юркової, О. Г. Яновської та інших.

Аналіз стану попередніх досліджень, сучасної практики, вимог Конституції України та міжнародно-правових актів, дає підстави стверджувати, що більшість робіт виконувалися на основі методологічного підґрунтя радянського минулого, без урахування сучасних вимог кримінального процесуального законодавства та міжнародних стандартів кримінального судочинства.

Таким чином, на наш погляд, у сучасних умовах назріла необхідність у визначенні нових підходів до якісного забезпечення кримінального провадження та, зрештою, швидкого розслідування кримінальних правопорушень.

Вищезазначене й обумовило вибір теми дисертаційного дослідження, яка є актуальною і має науково-практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020); Стратегії реформування розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки (Указ Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023 – 2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), Національній стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, що затверджена постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21; робота відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454), основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2022 р. (протокол № 14) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 1128, 2022 р.).

Мета і завдання дисертаційного дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розробка теоретичних підходів, спрямованих на вдосконалення правового регулювання кримінальних процесуальних інститутів, що впливають на швидкість досудового розслідування, а також формулювання на їх основі пропозицій щодо оптимізації законодавства та правозастосовної практики. Досягнення зазначеної мети потребує вирішення наступних науково-теоретичних та практичних завдань:

- дослідити поняття, сутність та значення швидкості досудового розслідування як завдання кримінального провадження;
- визначити форми та механізм забезпечення швидкості досудового розслідування;
- розглянути зарубіжний досвід нормативного регулювання положень про швидкість досудового розслідування;
- схарактеризувати строки досудового розслідування як гарантії забезпечення її швидкості;
- проаналізувати значення початку, зупинення та закінчення досудового розслідування для забезпечення його швидкості;
- розглянути спрощений порядок досудового розслідування в контексті забезпечення його швидкості;
- дослідити значення оперативно-розшукового та експертно-криміналістичного забезпечення для реалізації швидкого досудового розслідування;
- дослідити науково-технічне та інформаційне забезпечення швидкості досудового розслідування;
- розглянути реалізацію права на захист в контексті забезпечення швидкості досудового розслідування;

- розробити пропозиції щодо удосконалення процесуального законодавства та практики його застосування з питань, які були досліджені у контексті забезпечення швидкого розслідування.

Об'єктом дисертаційного дослідження є правовідносини, що виникають під час досудового розслідування та які спрямовані на забезпечення його проведення у найкоротший строк.

Предметом дослідження є забезпечення швидкого розслідування як завдання кримінального провадження.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених завдань і мети дослідження теоретичну основу дисертаційної роботи становив діалектико-матеріалістичний метод пізнання соціально-правових явищ, а також засновані на ньому загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема історико-правовий, діалектичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, статистичні методи та інші.

Історико-правовий метод використовувався під час вивчення генезису законодавства та наукових досліджень щодо забезпечення швидкого розслідування кримінальних правопорушень (підрозділи 1.1, 1.2). *Порівняльно-правовий метод* застосовано в ході аналізу норм кримінального процесуального права, наукових визначень, категорій, понять і підходів українського законодавства із підходами ряду європейських країн та країн Середньої Азії (розділи 1, 2, 3). *Системно-структурний метод* було використано під час комплексної характеристики поняття та критеріїв швидкості досудового розслідування, її процесуальної форми (розділи 1, 2, 3). Техніко-криміналістичний метод був використаний під час аналізу впливу та значення науково-технічного та криміналістичного забезпечення досудового розслідування на його швидкість (розділ 3). Статистичний і соціологічний методи – узагальнення результатів опитування респондентів і даних офіційної статистики. Метод синтезу використано для формулювання висновків та пропозицій відповідно до завдань дослідження.

Наукові висновки та рекомендації, що містяться в дисертаційному дослідженні, ґрунтуються на методі системного аналізу окремих положень Конституції України, таких міжнародно-правових актів, як Загальна декларація прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Європейської конвенції з прав людини, норм Кримінального процесуального кодексу України, нормативно-правових актів Національної поліції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження складають: дані, отримані у процесі аналізу та узагальнення матеріалів 112 кримінальних проваджень з проблематики дослідження, досудове розслідування в яких здійснювалося протягом 2019-2024 рр.; систематизовані матеріали Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора за період 2022–2025 років; узагальнені дані інтерв'ювання слідчих та керівників органів досудового розслідування (Волинська, Дніпропетровська, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Харківська, Чернівецька області та м. Київ); емпіричні результати, отримані іншими авторами, дані опублікованої статистики, а також власний тривалий практичний досвід роботи здобувача.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в авторській інтерпретації механізму забезпечення швидкості досудового розслідування. При цьому вперше в основу пошуку оптимальних шляхів його вдосконалення покладено комплексний розгляд вимог швидкого досудового розслідування на основі системного аналізу різних кримінальних процесуальних інститутів, що прямо та опосередковано впливають на темпоральні й якісні характеристики стадії досудового розслідування, а саме:

вперше:

– встановлено кумулятивність категорії «швидкість досудового розслідування» та необхідність її тлумачення у кількісному, якісному та аксіологічному вимірах;

– визначено та обґрунтовано форми забезпечення швидкого досудового розслідування, так залежно від місця і ролі в механізмі кримінального

процесуального регулювання можна виокремити внутрішню та зовнішню форми забезпечення, де внутрішня форма охоплює процесуальні та функціонально-правові аспекти, а зовнішня – правовідносини слідчого з учасниками кримінального провадження;

– узагальнено співвідношення понять «призначення», «мета», «завдання» та «засади» кримінального провадження. Аргументовано, що норми, які визначають мету і завдання кримінального провадження, мають забезпечувати баланс приватних і публічних інтересів та бути позбавленими стороннього впливу, сприяючи виключно ефективності досудового розслідування й судового розгляду.

удосконалено:

– поняття швидкості розслідування як завдання кримінального провадження, яку можна розглядати як якісну характеристику досудового розслідування, що передбачає своєчасне, невідкладне виконання слідчим усіх необхідних процесуальних дій із встановлення та кримінального переслідування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, обставин, які підлягають доказуванню, а також якнайшвидшого прийняття законного та обґрунтованого рішення щодо закінчення кримінального провадження;

– поняття розумного строку в кримінальному провадженні, яке охоплює як кількісну складову – загальну тривалість кримінального провадження, так і якісну – ефективність дій суб'єктів кримінального провадження, а також аксіологічну – спокій і впевненість інших учасників кримінального провадження у справедливості досудового розслідування, дотриманні засад рівності та забезпеченні права на захист;

– кримінальну процесуальну позицію щодо поняття «розслідування» в контексті завдання кримінального провадження та значення швидкого дослідження обставин, які підлягають доказуванню;

– положення щодо нормативного закріплення та впровадження в практичну діяльність інструментів для повідомлення учасників кримінального провадження з використанням сучасних засобів зв'язку, цифрової фіксації ходу

і результатів процесуальних дій, використання електронних документів, а також забезпечення доступу слідчого до необхідних інформаційних ресурсів.

дістало подальшого розвитку:

– використання інформаційно-комунікаційної системи досудового розслідування з метою надання копії обвинувального акта, постанови про закриття кримінального провадження, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та реєстру матеріалів кримінального провадження у вигляді електронного документа;

– напрями подальших наукових досліджень щодо можливостей використання інформаційних технологій та штучного інтелекту з метою економії часу, підвищення ефективності розслідування та прискорення виконання завдань кримінального провадження;

– поняття початку досудового розслідування, як багатовимірного процесуального феномену, що поєднує юридично-технічну процедуру (внесення відомостей до ЄРДР), процесуально-тактичний компонент (першочергові слідчі (розшукові) дії) та публічно-правовий вимір (реалізація засади публічності та притягнення до відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення в міру своєї вини);

– рекомендації щодо доцільності нормативного закріплення повноважень слідчого щодо встановлення строку виконання письмових доручень оперативними підрозділами, з урахуванням конкретних обставин кримінального провадження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертаційному дослідженні теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджені й надалі можуть бути використані у:

– *науковій діяльності* – для сприяння розвитку нових наукових знань щодо кримінальної процесуальної діяльності, можуть бути використані під час підготовки наукових робіт та методичних матеріалів (Акт впровадження

Національної академії внутрішніх справ від 10.04.2026 № 96-оп);

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Дізнання», «Організація діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України», «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства» «Взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами та іншими правоохоронними органами під час протидії кримінальним правопорушенням», а також при підготовці підручників, посібників, текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів (Акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 10.04.2026 №97-нд);

– *практичній діяльності* органів досудового розслідування Національної поліції України (Акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 24 грудня 2024 року № 177214-2024), а також при проведенні практичних занять у системі службової підготовки та в навчально-науковому інституті післядипломної освіти.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації оприлюднені у виступах автора на міжнародних, всеукраїнській та міжвідомчій науково-практичних конференціях та засіданнях круглих столів, зокрема: «Забезпечення швидкості досудового розслідування в умовах воєнного стану» (м. Київ, 2022 р.), «Поняття і значення ефективності досудового розслідування» (м. Рівне, 2023 р.), «Сутність і значення швидкого досудового розслідування для досягнення завдань кримінального провадження» (м. Київ, 2023 р.), «Швидке встановлення обставин кримінального правопорушення як одне із завдань стадії досудового розслідування» (м. Київ, 2023 р.), «Строки досудового розслідування як гарантія забезпечення його швидкості» (м. Київ, 2024 р.), «Шляхи оптимізації процесуального керівництва досудовим розслідуванням» (м. Київ, 2024 р.).

Публікації. Основні результати наукового дослідження опубліковано в 10 наукових публікаціях за темою дисертації, серед яких 4 наукові статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з

юридичних наук, 6 наукових праць – у збірниках наукових доповідей оприлюднених на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, основної частини (вступ, три розділи, які логічно об'єднані у дев'ять підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 252 сторінки, з яких основний текст – 187 сторінок. Список використаних джерел складається з 284 найменування і займає 34 сторінки. Додатки викладено на 36 сторінках.

РОЗДІЛ 1

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ШВИДКОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1. Поняття, сутність та значення швидкості досудового розслідування у кримінальному судочинстві

Ідея справедливого, неупередженого й невідкладного розслідування кримінального правопорушення завжди лежала в основі вимог, які суспільство висуває до правосуддя. Дотримання цих вимог однаковою мірою слугує як забезпеченню публічних інтересів, що стосуються безпеки життя і здоров'я громадян та безпеки держави, так і дотриманню прав учасників кримінального провадження. «Правосуддя має бути вільним, бо немає нічого несправедливішого, ніж правосуддя продажне; повним, бо правосуддя не повинно зупинятися на півдорозі; скорим, бо зволікання є різновидом відмови» [282]. З правдивістю цього постулату класичної римської юриспруденції навряд чи можна сперечатися.

Кримінально-процесуальні закони Української радянської соціалістичної республіки 1922, 1927 років (КПК УРСР 1922, 1927 років) не встановлювали вимоги швидкого розкриття або розслідування злочину [117], на відміну від КПК України 1960 року, який у статті 2 встановлює завдання кримінального провадження, одним з яких є швидке, повне розкриття злочину [119].

КПК УРСР 1927 року, хоча і не містив прямої вимоги швидкості кримінального судочинства, однак у ряді його норм швидке розслідування кримінальної справи та її скорий розгляд у суді були зазначені як необхідні умови забезпечення ефективності кримінального провадження [99, с. 52-53].

Положеннями ж КПК України 1960 року, крім завдання швидкого і повного розкриття злочинів, законодавець визначав викриття винних і

забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожен, хто вчинив злочин, був підданий справедливому покаранню і жоден невинний не був покараний [119]. Крім того, стаття 22 КПК України 1960 року встановлювала, що прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, зобов'язані були вжити всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, виявити як ті обставини, що викривають, так і обставини, що виправдовують обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують і обтяжують його відповідальність [119].

Сьогодні стаття 2 КПК України серед завдань кримінального провадження прямо називає «швидке, повне та неупереджене розслідування», що, по суті, відображає ті самі зазначені вимоги, хоча й у дещо іншій нормативній площині.

Як неодноразово відзначав В. М. Тертишник КПК України за своєю природою є переважно змагальним уже на стадії судового розгляду, тоді як на стадії досудового розслідування переважають риси розшукової моделі. При цьому, якраз однією із необхідних умов незмагального досудового розслідування є саме вимога всебічності, повноти та об'єктивності розслідування [249, с. 21-26].

Як зарубіжні, так і вітчизняні вчені і дослідники, які займалися питаннями кримінального провадження, протягом багатьох років наголошували на важливості швидкості всього судочинства і, зокрема, досудового розслідування.

Слово «швидкість», згідно з тлумачним словником, означає стрімкість, відсутність зволікань [24, с. 1411]. У зв'язку з лексичною простотою і широким поширенням слова «швидкість» у повсякденному житті стосовно кримінальної процесуальної діяльності вчені досить часто розкривають поняття швидкості через його значення для кримінального судочинства.

Так, на важливість швидкості кримінального провадження вказував ще у 1764 р. видатний італійський мислитель і юрист Ч. Беккарія у своїй відомій праці «Про злочини і покарання», в якій він розглядав швидкість провадження розслідування як обов'язкову умову справедливого покарання. На думку

вченого, «чим скоріше покарання слідує за злочином, тим воно справедливіше, тим воно корисніше... чим менше часу минуло між злочином і покаранням, тим більш сильним і тривалим буде в розумі людини зв'язок цих двох ідей: злочину і покарання...» [9, с. 109-112].

Зі справедливістю покарання також пов'язував такий критерій судочинства, як відсутність відстрочок, англійський філософ і правознавець І. Бентам. Крім того, автор також зазначав, що «прагнучи постійно до правильності судових рішень як до головної мети, не слід випускати з уваги принципи швидкості, бережливості, простоти...» [277].

Ю. М. Грошевий включав швидкість до числа засад досудового розслідування поряд із об'єктивністю, повнотою та активністю і визначав принцип швидкості як вимогу максимального наближення моменту вирішення справи судом над особою, що вчинила злочин, до моменту вчинення злочину. При цьому вчений зазначав, що швидкість попереднього слідства є головною умовою швидкості всього процесу у кримінальній справі, оскільки доки справу не розслідувано повністю, суд позбавлений можливості прийняти її до свого провадження [112, с. 198-200].

В. І. Галаган відзначав, що важливе значення швидкості полягає в її превентивному та виховному характері, адже кримінальне провадження, що затягується на багато місяців, справляє деморалізуючий вплив на учасників кримінального провадження і створюють враження безкарності. Крім того, вчений закликав не ототожнювати швидкість процесу з поспішністю, оскільки остання веде до «недбалості» та «спроценства» [180, с. 148-153].

Г. Ю. Юркова розглядала принцип швидкості як істотну умову кримінальної процесуальної діяльності і виділяла кілька важливих цілей, досягнення яких безпосередньо пов'язане із забезпеченням швидкості розслідування:

- швидким розкриттям кримінального правопорушення та притягненням винного до кримінальної відповідальності припиняється суспільно небезпечна

діяльність особи і навпаки, повільність, тяганина в розслідуванні нерідко сприяють вчиненню нових правопорушень;

- швидкість судочинства підвищує виховний вплив процесу;
- швидкість є значущою з точки зору задоволення матеріальних і моральних інтересів потерпілого та цивільного позивача; швидкість кримінального провадження відповідає й інтересам обвинуваченого, який до остаточного прийняття рішення відчуває матеріальні і моральні труднощі, пов'язані із заходами забезпечення;
- особливе і дуже важливе значення швидкості має і для збирання доказів – тут він виражається у вимогах невідкладності та раптовості [275, с. 56-58].

А. Я. Дубинський, багато років досліджуючи проблеми діяльності слідчого, визначив принцип швидкості як керівну вимогу про можливо швидке здійснення кримінальної процесуальної діяльності при неухильному дотриманні всіх інших принципів і норм кримінального провадження [56, с. 87-92].

Також В. Т. Нор підкреслює, що своєчасність проведення слідчих (розшукових) дій та прийняття процесуальних рішень є необхідною передумовою досягнення завдань кримінального провадження, закріплених [92, с. 112-113].

М. А. Погорецький наголошує, що невідкладність провадження слідчих (розшукових) дій безпосередньо впливає на їхню результативність та повноту зібраних доказів [167, с. 74-76].

В. Я. Тацій розглядав швидкість судочинства як важливу гарантію прав учасників кримінального провадження, зазначаючи, що затягування провадження порушує як публічні, так і приватні інтереси [109, с. 48-50].

На підставі проведеного аналізу авторських позицій і поглядів на проблему забезпечення швидкого досудового розслідування можна визначити сфери її ціннісного прояву:

- у розслідуванні кримінального правопорушення та притягненні до відповідальності винної особи;

- у припиненні суспільно небезпечної діяльності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення;
- у виявленні та закріпленні доказів;
- у забезпеченні прав і законних інтересів учасників кримінального провадження як з боку сторони обвинувачення, так і з боку сторони захисту;
- у виховному впливі процесу;
- у суспільній важливості;
- у призначенні справедливого покарання.

Важливість швидкості провадження проявляється не лише в необхідності якнайшвидшого прийняття рішення про закінчення досудового розслідування за його результатами, але й на кожному етапі розслідування, а також при провадженні конкретної процесуальної дії, будь то первісне збирання інформації про вчинене кримінальне правопорушення, надсилання запиту або звернення з клопотання про застосування запобіжного заходу.

Аналіз думок вітчизняних вчених і дослідників свідчить, що вимозі швидкості давалися різні оцінки з точки зору загальних засад кримінального провадження. Так, Л. Д. Удалова визначала, що швидкість досудового розслідування тісно пов'язана з принципом всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин, які підлягають доказуванню, адже тільки в результаті своєчасного проведення необхідних процесуальних і оперативно-розшукових дій можна відшукати, зібрати та оцінити докази, що мають значення для кримінального провадження [72, с. 207-211].

Виходячи з вищевикладеного, швидкість досудового розслідування можна визначити як якісну характеристику досудового розслідування, що передбачає своєчасне, невідкладне виконання слідчим усіх необхідних процесуальних дій із встановлення та кримінального переслідування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, обставин, які підлягають доказуванню, а також якнайшвидшого прийняття законного та обґрунтованого рішення про закінчення досудового розслідування.

На практиці нерідко трапляються ситуації, коли слідчий у гонитві за швидкістю розслідування, рухомий прагненням до якнайшвидшого закінчення досудового розслідування, зумовленим, як правило, так званими «відомчими інтересами», не в повному обсязі встановлює обставини, які підлягають доказуванню, тим самим не виконуючи повною мірою завдання повноти та неупередженості розслідування. Або, навпаки, у разі надмірного «захоплення» слідчим з'ясуванням обставин, що не мають особливої доказової цінності, або дублювання доказів і, як наслідок, виникнення тяганини «страждає» вже швидкість розслідування. При цьому в обох ситуаціях негативний вплив на якість розслідування об'єктивно ставить під загрозу досягнення завдань кримінального судочинства.

На підтвердження наведених доводів слід зазначити, що на взаємозв'язок цих завдань і певне «процесуальне суперництво» вимог швидкості та повноти неодноразово звертали увагу як науковці, так і практики.

В. Мороз відзначав, що треба визнати, що вимога швидкості розслідування може іноді стикатися з вимогою його повноти. У цих випадках, звичайно, не слід гнатися за точним виконанням встановленого строку на явний збиток повноті розслідування і загальному духу процесуального закону [154].

За словами Ю.В. Сухомлин «швидкість у жодному разі не повинна досягатися на шкоду якості слідства, його повноті та неупередженості» [245, с. 3125-3135].

На думку В. В. Зарубей, у ряді ситуацій вимога повноти розслідування не може не вступити в суперечність із вимогою швидкості, а надмірність пізнання у кримінальному провадженні тягне за собою збільшення обсягу кримінальної процесуальної діяльності [245, с. 3125-3135].

Варто зазначити, що якщо оцінювати весь інформаційний обсяг під час розслідування, то прояв взаємозв'язку «швидкості та повноти» виникає під час взаємодії оперативно-розшукової діяльності та кримінального судочинства.

Також, на такому взаємозв'язку наголошує О. В. Капліна, яка підкреслює, що засада розумного строку є саме тим нормативним механізмом, що покликаний урівноважити вимоги швидкості та повноти досудового розслідування, і що жодна з них не може бути принесена в жертву іншій [89, с. 190-192].

Аналогічну позицію обстоює О. Р. Михайленко, наголошуючи, що у кримінальному провадженні лише органічна єдність швидкості та повноти розслідування здатна забезпечити досягнення його завдань [34, с. 215-217].

Аналіз розвитку положень про швидкість розслідування у вітчизняному законодавстві, а також у працях дослідників дозволяє дійти висновку про те, що, незважаючи на відсутність у чинному КПК України нормативного закріплення зазначеної категорії як самостійної засади, вона залишається гранично і перманентно актуальною та посідає своє місце серед вимог, що висувуються суспільством до якості досудового розслідування.

Таким чином, швидке розслідування як завдання кримінального провадження – це діяльність органів досудового розслідування, спрямована на скорочення часу з моменту виявлення кримінального правопорушення та початку досудового розслідування до прийняття одного з рішень про його закінчення (закриття кримінального провадження; направлення до суду обвинувального акта; звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності).

1.2 Забезпечення швидкості розслідування в системі основних положень кримінального процесуального законодавства

Належна побудова та функціонування системи кримінального процесуального законодавства, нормативне регулювання ним правовідносин між учасниками кримінального провадження неможливе без чіткого визначення мети, завдань та принципів, відповідно до яких ця система повинна діяти. Дані категорії – це своєрідна система координат для правоохоронних органів. Крім того, зазначені положення визначають загальну концепцію існування правових норм та правила введення нових, водночас діючи як фільтр для убезпечення кримінального процесуального законодавства від не суттєвих, а часом навіть шкідливих інновацій.

Так, ще у вітчизняних кримінальних процесуальних законах, починаючи з КПК УРСР 1922 року, закріплювалися положення, що визначали загальні імперативи та початок досудового розслідування, що закріплювалися в розділі «Основні положення» [117]. У КПК України 1960 року також передбачався розділ «Загальні положення», де визначалися завдання кримінального провадження, одне з яких полягало в швидкому та повному розкритті злочинів [119].

Незважаючи на подібні назви вищезазначених розділів, їх вміст суттєво відрізняється. Це пов'язано з цілим комплексом факторів, зокрема й способом вираження позиції законодавця до реалізації положень кримінального судочинства. Норми, що встановлюються в конкретному історичному періоді як основоположні в кримінальному процесуальному законодавстві дають можливість зрозуміти ставлення законодавця до державних та суспільних інтересів під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, судових проваджень, а також забезпечення дотримання прав та порушених інтересів учасників кримінального провадження. Відповідно, зміна пріоритетів державної політики в галузі кримінального судочинства, безумовно, знаходить

своє відображення на процесі досудового розслідування та судового розгляду, шляхом внесення відповідних змін в норми кримінального процесуального кодексу, які насамперед регулюють мету, завдання та принципи кримінального провадження. Як справедливо зазначають ряд авторів, що безперервний пошук компромісу між суперечливими інтересами викликає коливання та подібно маятнику, знаходиться в постійному русі.

Для розуміння впливу змін на кримінальну процесуальну стратегію варто згадати твори американського вченого Г. Пакера, який у своїй статті «Дві моделі кримінального провадження» визначив та описав ці дві можливі моделі [281, с. 5-16]. Першу з них, учений визначив як модель «належної юридичної процедури», що характеризується пріоритетом дотримання прав та інтересів осіб, які кримінально переслідуються, друга модель – «контролю над злочинністю», навпаки, базується на домінуванні боротьби зі злочинністю та захисті суспільних інтересів, осіб, права яких були порушені. Аналізуючи наведені вище моделі професор Г. Пакер дійшов висновку, що жодна з цих моделей, що конкурують, не може бути повністю панівною, лише їхня постійна взаємодія може дозволити досягнути сталого стану кримінального процесуального судочинства [281, с. 31-38].

Враховуючи вищезгадану класифікацію, можна стверджувати, що з прийняттям КПК України «маятник» вітчизняного кримінального провадження змістився від «контролю над злочинністю» у бік «належної правової процедури», іншими словами, від карального до змагального типу кримінального провадження [72, с. 207-211].

Вищевказані зміни відобразилися й на основних положеннях кримінального провадження, у тому числі й на вимозі швидкості досудового розслідування. Ще у КПК України 1960 р. встановлено швидке розкриття злочинів, як одне із завдань кримінального провадження, при цьому розкриття злочину означає діяльність спрямовану на виявлення ознак кримінального правопорушення та його розслідування. Так, тлумачний словник розглядає

«розкриття» кримінального правопорушення як «виявляти, помічати і показувати в кому-, чому-небудь те, що раніше не було відоме, помічене», тоді як «розслідування» – діяльність органів, спрямована на з'ясування обставин, пов'язаних із кримінальним правопорушенням [24, с. 1042, 1057].

Водночас В. М. Тертишник зазначає, що під швидким розкриттям кримінального правопорушення розуміється встановлення у стислі строки особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а факт розкриття формально ототожнюється із затриманням особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Тоді, як швидке розслідування, на думку автора, полягає у здійсненні кримінального процесуального провадження у розумні строки та повне та неупереджене дослідження обставин кримінального правопорушення [249, с. 8-9]. У КПК України одним із завдань кримінального провадження замість швидкого розкриття злочинів визначено швидке розслідування, що охоплює поняття розкриття кримінальних правопорушень та визначає важливість дотримання передбачених законом процесуальних норм [137, с. 93-97].

Слід зазначити, що в теорії та практиці кримінального провадження поняття «розслідування» сприймається дещо по різному. Так, в практичній діяльності, як правило, «розслідування» передбачає встановлення особи підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, часто ототожнюючи це поняття з поняттям розкриття кримінального правопорушення. В теорії ж кримінальної процесуальної науки «розслідування» трактується як діяльність уповноважених органів, спрямована на визначення порядку вирішення кримінально-правового конфлікту за допомогою процесуальних дій [233, с. 92-99].

Крім того, не є однозначним питання визначення моменту закінчення досудового розслідування, адже відповідно до статті 283 КПК України «Особа має право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найкоротший строк або на його припинення шляхом закриття провадження...» [115], де найкоротший

строк здебільшого залежить від суб'єктивної оцінки слідчим, прокурором складності провадження, критерії якої кримінальний процесуальний закон не визначає. При цьому, «...Прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру закрити кримінальне провадження; звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру...» [115]. Однак, з моменту повідомлення особі про підозру починається стадія притягнення до кримінальної відповідальності, тоді чи можна вважати, що розслідування, як процесуальна діяльність спрямована на встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, вже завершена.

Водночас, наявна неузгодженість завдань кримінального провадження, адже з одного боку вказується про забезпечення швидкого розслідування, а з іншого – встановлення невинуватості особи. Тобто, законодавець, вільно трактуючи засаду презумпції невинуватості, акцентує увагу на засаді розумності строків, при цьому не узгоджуючи їх з процесуальним поняттям розслідування [225, с. 85-89].

Таким чином, вважаємо за можливе замість поняття «розслідування» при формулюванні відповідних завдань кримінального провадження використовувати поняття «встановлення обставин, які підлягають доказуванню». Відповідно до статті 91 КПК, до обставин, які підлягають доказуванню відносяться: подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є

підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації [115]. Подібну точку зору висловлював Слінько С. В. під час аналізу завдань кримінального провадження [225, с. 85-89].

Пізніше, з розвитком кримінальної процесуальної науки, ряд вчених, окрім визначення швидкості, як одного із завдань кримінального провадження, зазначали її як умову досудового розслідування, що переважно пов'язано з ототожненням загальних категорій кримінального провадження, таких як «загальні умови досудового розслідування» та «засади кримінального судочинства». Так, Ю. П. Аленін висловлював думку, що вимога швидкості, разом із вимогами повноти, об'єктивності та неупередженості є проявами засади публічності в кримінальному процесі, вимогою встановлення обставин, які підлягають доказуванню та засади права на захист [2, с. 78-89].

Як одну зі складових принципу процесуальної економії або оптимальності Ю. М. Грошевий, зокрема, розглядає швидкість кримінального провадження [109, с. 8-25]. Крім того, ряд учених, як разом так і кожен окремо розглядають швидкість як засаду, що розповсюджується не тільки на стадію досудового розслідування, але й на весь кримінальний процес.

У той час, як засади кримінального провадження знаходяться у своєрідній термінологічній автономії та їх система являє собою відносно самостійну сферу вивчення, при спробі диференціювати поняття «призначення», «мета», «завдання» кримінального провадження ми неминуче зіткнемося із розмаїттям наукових підходів до цієї проблематики як у частині визначення їх значення, так і в аспекті встановлення їхніх взаємозв'язків.

Вважаємо, що насамперед це пов'язано схожістю лексичного походження цих слів. Так, у деяких тлумачних словниках слова «призначення», «мета», «завдання» вказуються як синоніми [24, с. 386, 591, 920]. Загальне розуміння цих понять можна визначити як «те, заради чого» або з точки зору кримінальної процесуальної діяльності об'єкт прагнення учасників кримінального провадження, те, що визначене кримінальною процесуальною формою і обов'язково підлягає виконанню. Саме тому, здається, що варіантам визначення та диференціації вказаних категоріальних понять, що надаються науковцями, притаманні опосередковано умовний та суб'єктивний характер. Перевага в даній дискусії в будь-якому випадку надається законодавцю, котрий *ex officio* наділений правом тлумачити ті чи інші терміни та використовувати їх у нормативно-правових актах.

Оскільки поняття «призначення досудового розслідування» у КПК України відсутнє, а також не використовувалося в кримінальному процесуальному судочинстві навіть у дореформеній процесуальній науці, його вживання практично не трапляється. В основному дослідженню, обговоренню та розкриттю розуміння підлягали категорії «мета» та «завдання» кримінального провадження.

Так, О. П. Кучинська висловлювала думку про те, що метою кримінального провадження є саме кримінальне провадження про вчинення конкретного кримінального правопорушення, а завданням – ті завдання, що вирішуються кримінальним судочинством як галуззю права [110, с. 13-18]. Досягнення мети кримінального провадження забезпечить виконання його завдань. Протилежну

позицію поділяла Л. Д. Удалова щодо співвідношення понять «мета» та «завдання», яка полягає в тому, що вирішення завдань кримінального провадження обумовлює досягнення його мети [108, с. 11-15].

У контексті розглянутого питання, також цікавою є позиція Н. П. Сизої, яка критично оцінила спроби науковців кардинально розмежувати поняття мети та завдань кримінального провадження, допускаючи таку можливість лише у їх різноаспектному використанні. Так, категорію «мета» вона пропонувала розглядати як більш філософську, а категорію «завдання» – як таку, що має більш практичне спрямування [221, с. 55-61]. Коли ми намагаємося зрозуміти всю систему взаємозв'язку цих категорій, правильно буде використовувати саме поняття «мета», однак при дослідженні цих категорій в певних правилах поведінки та спрямованості в реальній практичній діяльності більш правильно буде використовувати саме поняття «завдання».

Разом з тим, Д. П. Письменний акцентував увагу на недопустимості змішування категорій «мета» та «завдання» із засадами кримінального провадження та розгляду одного й того ж явища (наприклад, пізнання обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному процесі) як засаду, так і у якості конкретної мети [30, с. 167-172].

При аналізі наукової полеміки радянського періоду розвитку кримінального провадження можна зробити висновок, що, незважаючи на існуюче різноманіття думок та поглядів науковців-процесуалістів, в цілому їх спільна позиція щодо мети та завдань кримінального провадження зводилася до моделі «контролю над злочинністю» з перевагою спрямованості саме на розкриття кримінальних правопорушень, встановлення обставин, які підлягають доказуванню, притягнення до кримінальної відповідальності та покарання винуватих з пануванням інтересів держави та суспільства над інтересами приватних осіб.

Зрештою, законодавець у статті 2 КПК України визначив окрім завдання кримінального провадження, яке полягає у захисті особи, суспільства та держави

від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду [115], визначив і його призначення «...щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [115].

Ю. П. Алєнін, досліджуючи законодавчі, теоретичні та практичні аспекти формулювання мети, завдань та засад кримінального провадження, дійшов висновку, що мета кримінального провадження фактично чітко визначена у статті 2 КПК України «Завдання кримінального провадження», однак те, що визначено в законі як завдання, для кримінальної процесуальної діяльності є метою [2, с. 79-89]. У стислій формі це можна сформулювати як підтримка законності та правопорядку в державі та суспільстві. Так, науковець констатує, що поняття призначення досудового розслідування вкладається в розуміння його завдань. Крім цього, наполягає на необхідності законодавчого розмежування мети і завдань кримінального провадження, адже мета це спрямованість у майбутнє, а завдання – конкретика сьогодення: вирішуючи завдання, приближуємо майбутнє [2, с. 79-89]. Завдання як засоби досягнення мети повинні виражати суть діяльності кожного правоохоронного органу. Адже, діяльність органів досудового розслідування, прокуратури, суду спрямована на досягнення єдиної мети, але завдання, що стоять перед ними, мають визначену специфіку, при цьому вони діють від імені держави, використовують свої засоби і методи для вирішення завдань кримінального провадження.

Так, С. А. Альперт дійшов до висновку, що законодавцю варто розмежовувати призначення, мету і завдання кримінального провадження, визначаючи призначення як вихідний момент діяльності, мету – як кінцевий результат, завдання, на думку вченого, розкривається залежно від

функціонального призначення діяльності органів та осіб, що здійснюють кримінальне провадження [3, с. 5-14].

Як бачимо, для забезпечення балансу між згаданими вище моделями кримінальної процесуальної парадигми («належна правова процедура» та «контроль над злочинністю») норми кримінального процесуального законодавства, що визначають мету, однозначно повинні свідчити про те, який результат має бути досягнутий по завершенню кримінального провадження та якими засобами володіють сторони для забезпечення захисту інтересів як підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого так і держави та суспільства в цілому.

З урахуванням цього М. М. Потоцький зазначав, що закон повинен діяти як компроміс інтересів особи та суспільства. Не завжди і не в усіх випадках інтереси та права особи в абстрактному розумінні будуть переважати над інтересами і правами всього суспільства, оскільки таке можливо за умови високого рівня правосвідомості кожного окремо та суспільства в цілому. Крім того, при вивченні цього питання не можна не враховувати можливості держави щодо захисту прав і свобод особи [184, с. 116-121].

Саме за вищезазначеними аргументами нам здається найбільш вірною точка зору вчених, які наполягають на необхідності балансу мети та завдань кримінального провадження, що можливо з врахуванням історичного досвіду його розвитку та відображення завдань в КПК, зокрема на стадії досудового розслідування, серед яких одне з найважливіших місць посідає швидке розслідування кримінальних проваджень, крім того ми вважаємо, що норми кримінального процесуального закону повинні бути позбавлені будь якого зовнішнього впливу та сприяти, виключно, ефективності досудового розслідування та судового розгляду.

В межах КПК України органи досудового розслідування у досягненні поставленої перед ними мети щодо розслідування кримінального правопорушення, збору та аналізу доказів, для подання їх до суду та вжиття

інших заходів для забезпечення законного, обґрунтованого судового розгляду повинні орієнтуватися на вирішення завдань, визначених законом (швидкого, повного та неупередженого розслідування, притягнення до відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження) [115].

Не вступаючи в дискусію щодо необхідності диференціації завдань кримінального провадження залежно від ролі та функцій його учасників, оскільки це питання потребує окремого дослідження та виходить за межі нашої роботи, висловим нашу точку зору, що швидке дослідження обставин, що підлягають доказуванню є завданням саме досудового розслідування і його формулювання саме в такому контексті в кримінальному процесуальному кодексі було б найбільш продуктивним. З такою позицією погодилася більшість (84 %) опитаних практичних працівників – слідчих та керівників органу досудового розслідування (Додаток А).

Торкаючись теми засад кримінального провадження у контексті їх співвідношення з метою та завданням кримінального провадження, зокрема з вимогою швидкості, необхідно відмітити, що ця тема є надзвичайно дискусійною. При аналізі засад кримінального провадження ми зіштовхнулися з плюралізмом думок щодо поняття засад, їх нормативного закріплення та впливу на виконання завдань кримінального провадження.

Розглядаючи співвідношення мети, завдань та засад кримінального провадження О. Г. Журавльов зауважив, що засади кримінального провадження, спрямовані певним чином на обмеження суб'єкта правозастосування у спробах використання найбільш ефективних, але найменш законних засобів, що є в його розпорядженні [64, с. 27-32]. Засади кримінального провадження, дозволяють уникнути спокуси правозастосовувача у спробах використання найбільш ефективних, але разом з тим найменш законних засобів. Таким чином, вони

утворюють певну систему, яка у наукових колах звучить як «система стримання та противаг». Засади є гарантією від зловживання з боку тих, хто здійснює кримінальне переслідування. Саме засади кримінального провадження служать тими межами, що визначають вид і метод застосування примусу, обмеження конституційних прав громадян.

Після того, як законодавець визначив як одну з основних засад кримінального провадження – розумність строків, науковці спробували провести паралелі між цією нормою та вимогою швидкості кримінального провадження.

Так, стаття 28 КПК України передбачає, що кримінальне провадження здійснюється у розумні строки, а дотримання розумних строків є обов'язком слідчого, прокурора, слідчого судді та суду. При визначенні розумних строків ураховуються: складність кримінального провадження; поведінка учасників кримінального провадження; спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень [115].

Складність кримінального провадження є одним із офіційно визнаних критеріїв розумності строків і враховується при вирішенні питання про їх продовження. Складність кримінального провадження може бути зумовлена:

- значним обсягом матеріалів розслідування;
 - великою кількістю підозрюваних або потерпілих;
 - необхідністю проведення численних або складних судових експертиз;
 - транснаціональним характером правопорушення, що вимагає проведення дій в межах міжнародного співробітництва;
 - застосуванням складних методів приховування злочинної діяльності
- [109, с. 89-92]

Важливо, що складність кримінального провадження не є «відкритою картою», що дає органу досудового розслідування право на необмежене затягування провадження, навіть у складних провадженнях орган досудового розслідування зобов'язаний діяти з належною ретельністю та вживати

ефективних заходів для його здійснення, а не лише пасивно чекати на розвиток подій [106, с. 75-78].

З позиції О. В. Капліної розумний строк у кримінальному провадженні є самостійним принципом, який синтезує в собі як кількісні (часові), так і якісні (ефективність процесуальної діяльності) характеристики провадження, а його запровадження у КПК України відповідає стандартам Ради Європи та практиці Європейського суду з прав людини [89, с. 198-202]. Вимога дотримання розумності строків у кримінальному провадженні, так само як і вимога оперативності та швидкості, не може бути самостійним принципом через відсутність ознак, відповідно до яких те чи інше положення зводиться на рівень засад; зазначені вимоги являють собою лише один із аспектів засади публічності. Також розумність строку кримінального провадження, на думку автора, відображає якісну, а не кількісну характеристику провадження у кримінальних справах [89, с. 198-202].

Л. Д. Удалова і Д. П. Письменний підкреслюють, що встановлення розумного строку у вітчизняному кримінальному процесі є результатом імплементації міжнародно-правових стандартів, закріплених у статті 6 Конвенції та у практиці ЄСПЛ, і водночас – відображенням потреби у якісному провадженні, а не лише у його прискоренні [107, с. 47-49]. Розумний строк кримінального провадження є не лише і не стільки гарантією швидкого досягнення завдань кримінального провадження, але в першу чергу – гарантією його досягнення взагалі. Розумний строк вимагає від правозастосувача не стільки негайного виконання необхідних заходів, скільки їх виконання у такий строк, щоб, з одного боку, розслідування було швидким, а з іншого – повним і неупередженим.

На переконання В. Т. Нора, розумний строк не слід ототожнювати з процесуальною економією, оскільки він передусім виступає гарантією права особи на справедливий судовий розгляд і виходить за межі суто часових обмежень, охоплюючи вимогу ефективності всього провадження [157, с. 91-96].

Швидкість кримінального провадження, безумовно, відіграє важливу роль у підвищенні ефективності кримінального провадження в цілому, але є лише засобом забезпечення розумності строків кримінального провадження.

Необхідно зазначити, що ряд учених критично ставляться до розгляду вимоги розумного строку як засади кримінального провадження і сприймають це положення лише як норму про процесуальні строки або визначають його як частину інших принципів кримінального провадження, зокрема принципу процесуальної економії.

На підставі аналізу актів міжнародного права (Конвенція, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., рішення ЄСПЛ тощо) можна зробити висновок, що розумний строк кримінального провадження є складним і багатозначним поняттям. Під розумним строком провадження розуміється, як його кількісна складова – загальна тривалість кримінального провадження, так і якісна – ефективність дій суб'єктів кримінального провадження, але крім цього, аксіологічна – спокій і впевненість інших учасників кримінального провадження у справедливості досудового розслідування, дотримання засад рівності, забезпечення права на захист, відчуття безпеки, що виключає тривалість тривожного стану як психотравмуючого чинника.

Адаптуючи міжнародні стандарти розумності строку до вітчизняного законодавства, у статті 28 КПК України законодавець встановив такі обставини, що визначають розумність строку кримінального провадження, у тому числі на стадії досудового розслідування:

- обсяг та фактична складність кримінального провадження;
- поведінка учасників кримінального провадження;
- достатність і ефективність здійснення своїх повноважень слідчим, прокурором, судом;
- загальна тривалість кримінального провадження [115].

Практика Верховного Суду України щодо оцінки дотримання розумних строків у кримінальному провадженні демонструє послідовне застосування критеріїв, закріплених у статті 28 КПК України. Зокрема, в постанові

Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 29 квітня 2024 р. у справі № 558/1260/21 суд наголосив, що тривалість кримінального провадження сама по собі не свідчить про порушення розумних строків – необхідно оцінювати всю сукупність обставин: складність кримінального провадження, поведінку учасників, дії органів провадження. Ця позиція ВС відповідає стандарту ЄСПЛ і свідчить про те, що вітчизняна судова практика поступово засвоює конвенційні підходи до оцінки розумних строків [176]

Водночас суд підкреслив, що системне і не виправдане зволікання органів провадження, не пов'язане зі складністю кримінального провадження, є самостійним порушенням права на розгляд кримінального провадження у розумний строк і може бути підставою для часткового звільнення обвинуваченого від покарання або для констатації порушення його прав [193].

Таким чином, зрозуміло, що поняття «здійснення кримінального провадження в розумні строки» охоплює ширший діапазон регульованих аспектів процесуальної діяльності, ніж поняття «швидкість кримінального провадження», і зумовлює не лише часові межі провадження, але й якісні характеристики, у тому числі достатність і ефективність дій учасників досудового розслідування щодо встановлення обставин, які підлягають доказуванню. Саме тому не слід сприймати засаду розумності строків кримінального провадження виключно як забезпечення вимоги його швидкості, так само як і відмову від встановлення цієї вимоги.

Таким чином, досить справедливо вважати, що забезпечення прокурором, слідчим суддею, в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), проведення досудового розслідування у розумні строки, є однією з форм нормативного забезпечення швидкості розслідування, що в першу чергу виражається у вимозі здійснення кожної процесуальної дії та прийняття кожного процесуального рішення у строки, що є об'єктивно необхідними для їх виконання.

Розглядаючи питання вимоги швидкого розслідування не можна обійти стороною питання відмови законодавця від нормативного закріплення у КПК України 1960 р. вимог всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи або принципу матеріальної (об'єктивної) істини [119].

Це рішення поділило правозастосовців і науковців галузі кримінального процесу на два протилежні табори – прихильників цього заходу (меншість) і його противників (більшість). Детально дослідивши суть зазначеної наукової дискусії, Л. М. Лобойко дійшов, на наш погляд, цілком справедливого висновку про те, що «поняття «матеріальної істини» стало своєрідним символом або навіть процесуальною ідіомою, що у найбільш концентрованому вигляді означає два технічно протилежних один одному підходи до побудови кримінального провадження (відповідно до континентальної або англосаксонської моделей) і виконує своєрідну номінативну функцію в кримінальній процесуальній науці» [134, с. 28-36].

Ю. М. Грошевий та О. В. Капліна обстоюють позицію, відповідно до якої встановлення об'єктивної істини є невід'ємною метою кримінального провадження, а відмова від цього принципу суперечить самій природі кримінального провадження як публічно-правової діяльності держави [112, с. 59-61]. Натомість О. Г. Яновська вважає, що в умовах змагального процесу суд не повинен виступати активним суб'єктом дослідження обставин справи, а його роль має зводитися до арбітражної функції [276, с. 14-17].

Рішення щодо відмови від вимоги всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин, які підлягають доказуванню, певним чином було продиктовано орієнтиром на європейський підхід і бажанням позбутися «радянської спадковості» та «реліктів інквізиційного процесу».

Значна частина адвокатської спільноти, як аргументи на користь відмови від вимоги всебічності, повноти та об'єктивності дослідження обставин, які підлягають доказуванню, називають несумісність цього положення з засадою змагальності та презумпції невинуватості та небезпеку прояву обвинувального

ухилу в діяльності суду, перспективу зменшення кількості виправдувальних вироків.

Для подальшого розгляду категорії швидкості досудового розслідування також вважаємо необхідним розглянути значення поняття «забезпечення», через яке здійснюється перехід зазначеної категорії із теоретичної площини до практичної, пов'язаної з безпосереднім правозастосуванням загальних і спеціальних норм кримінального процесуального закону.

У широкому розумінні під забезпеченням кого-небудь, чого-небудь чим-небудь розуміється те, що людина, організація, держава тощо надають у достатній кількості або гарантують. Великий тлумачний словник сучасної української мови пояснює «забезпечувати» як постачати щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах [24, с. 112]. Термін «забезпечення» знаходить широке застосування в різних галузях людської діяльності.

Так, з позиції теорії права категорія «правове забезпечення» розглядається дослідниками як науково обґрунтована, послідовна система правових та інших засобів, за допомогою яких громадянське суспільство і держава здійснюють вплив на суспільні відносини, виходячи з черговості завдань, що постають перед суспільством, і цілей, які вони переслідують [66, с. 119].

Отже, можна виокремити такі універсальні сутнісні ознаки поняття «забезпечення»:

- це цілеспрямована діяльність, що являє собою сукупність заходів і засобів;
- об'єктом цієї діяльності залежно від сфери суспільних відносин можуть виступати різні системи, організації та інститути;
- метою цієї діяльності є створення умов для стабільного та ефективного функціонування об'єкта впливу, а результатом – досягнення зазначеної мети.

Тобто, ми вважаємо правильним розглядати категорію «забезпечення швидкого досудового розслідування» як сукупність засобів правового та

організаційного характеру, що створюють умови для своєчасного, невідкладного виконання слідчим необхідних процесуальних дій із достовірного встановлення всіх обставин, які підлягають доказуванню, а також інших обставин, що мають значення для розслідування кримінального провадження, і якнайшвидшого прийняття законного та обґрунтованого рішення про закінчення досудового розслідування.

Відповідно до одного з існуючих у психології підходів, усяка людська діяльність має внутрішні та зовнішні компоненти. Розглядаючи з цієї позиції кримінальну процесуальну діяльність слідчого щодо забезпечення швидкого досудового розслідування, вважаємо за можливе виокремити залежно від місця і ролі в механізмі кримінального процесуального регулювання внутрішню та зовнішню форми забезпечення.

До внутрішньої форми забезпечення швидкості досудового розслідування слід віднести питання, пов'язані з кримінальною процесуальною формою та організаційною складовою діяльності слідчого, а саме – процесуальні та функціонально-правові аспекти.

До зовнішньої форми забезпечення доцільно віднести питання регулювання кримінальних процесуальних відносин слідчого з іншими учасниками кримінального провадження, а також використання слідчим при вирішенні покладених на нього завдань процесуально-правових засобів, що залучаються із зовнішнього середовища.

Вважаємо, що запропонована класифікація дозволяє системний і предметний розгляд найбільш актуальних проблем забезпечення швидкості досудового розслідування, а також сприяє пошуку найбільш оптимальних шляхів їх вирішення.

1.3. Нормативно-правова регламентація забезпечення швидкого досудового розслідування в законодавстві зарубіжних країн

Нині серед основних тенденцій розвитку кримінального процесуального законодавства дослідники відзначають його конвергенцію та гармонізацію. Незважаючи на існуючі відмінності в принципах побудови та функціонування глобальних моделей кримінального провадження, а також різних підходів до впровадження їх кримінальної процедури в різних країнах, незмінною залишається необхідність дотримуватися загальноприйнятих засад кримінального провадження, як дотримання прав людини, забезпечення доступу до правосуддя, рівності громадян перед законом та судом, поваги до приватного життя тощо.

З цього приводу фінляндський процесуаліст Реймо Леті цілком справедливо зазначив: «У сучасному світі все чіткіше простежується тенденція активного зміцнення інтеграційних процесів, у тому числі в юридичній сфері окремо взятої держави. Визнання загальних правових принципів світовою спільнотою з урахуванням різних правових систем держав визначає сучасну світову закономірність застосування кримінального законодавства, що є одним із яскравих проявів загальної культури людської цивілізації» [284].

Тоді як В. В. Луцик та В. І. Самарін, які досліджували причини негативного впливу цих процесів на здійснення досудового розслідування дійшли висновку, що вони спричинені низкою проблем у галузі кримінальної юстиції, з якими стикаються держави, що входять у процес інтернаціоналізації, а саме: зростання рівня кримінальних правопорушень (особливо щодо однотипних та транснаціональних кримінальних правопорушень); недостатнє фінансування органів досудового розслідування; слабка координація між правоохоронними органами; складність, плутанина, суперечність положень актів законодавства, а іноді й застарілі норми; підвищені вимоги до органів досудового розслідування з точки зору дотримання прав людини; судова тяганина та судові помилки;

неефективний захист порушених прав потерпілих; втрата суспільної довіри до органів правопорядку [140, с. 30-36].

Перелічені виклики сучасності повністю стосуються нашої держави. У зв'язку з цим вивчення досвіду розвитку певних положень кримінального процесуального законодавства іноземних країн, а також адаптація юридичних норм інших правових систем у власне законодавство, створює ефективні умови для покращення вітчизняного кримінального провадження.

Водночас, як слушно зауважив В. В. Бурлака, запозичення процесуальних форм має певні обмеження, адже воно не може змінювати усталений порядок кримінального провадження, якщо не йдеться про реформування системи кримінальної юстиції в цілому [81, с. 22-26]. Таким чином, ми вважаємо, що в процесі оптимізації кримінального процесу варто враховувати особливості існуючої моделі кримінального судочинства, історичного досвіду його розвитку, технічного визначення та необхідності дотримання національних традицій.

У наукових колах не викликає сумніву той факт, що незважаючи на інтегрування в кримінальне процесуальне законодавство ряду норм та інститутів зарубіжних країн, таких як угоди в кримінальному провадженні або судовий розгляд за участю присяжних, вітчизняний кримінальний процес зберігає змішану форму, слідчо-змагального типу, що полягає у наявності під час процесу елементів змагальності, а саме: залучення захисника у кримінальному провадженні, можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження заінтересованим учасникам досудового розслідування, ще до його закінчення, можливість оскаржити дії і рішення органів досудового розслідування та прокурора [276, с. 14-17].

Загалом у своїх рішеннях ЄСПЛ зазначає, що правосуддя не повинно здійснюватися із затримками, що здатні вплинути на його ефективність і невідворотність, а надмірна тяганина під час здійснення правосуддя становить загрозу основоположним принципам правової держави [280].

Наприклад, у рішенні у справі «Білокінь та інші проти України» від 08 лютого 2024 року ЄСПЛ визнав, що наявні порушення п. 1 статті 6 щодо надмірної тривалості кримінальних проваджень та відсутності у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим. Так, суд дійшов висновку, що тривалість кримінальних проваджень на національному рівні була надмірною та не відповідала вимозі «розумного строку», тоді як у заявників не було ефективного засобу юридичного захисту [227].

Затримка у розслідуванні призводить до дискредитації закону та впливає на належне управління правосуддям. Звертаючись до розгляду розробки положень про швидкість у кримінальному процесуальному законодавстві, варто розглянути досвід окремих держав. Вважаємо доречним насамперед звернутися до досвіду Франції, чий сучасний кримінальний процес був сформований внаслідок тривалого історичного розвитку та справедливо вважається одним із найсучасніших серед країн континентальної юридичної родини. Сьогодні у Франції діє Кримінально-процесуальний кодекс 1958 року (далі – КПК Франції), який замінив легендарний кодекс кримінального розслідування 1808 Наполеона Бонапарта, завдяки якому була розроблена змішана форма кримінального провадження.

Однією з особливостей французької юридичної доктрини, як відмічають дослідники, є уникнення дефініцій та абстрактних понять. Отже, тривалий час КПК Франції не містив норм, що встановлюють будь-які вказівки та принципи, лише законом від 15 червня 2000 року текст Французького кодексу кримінальної процедури був заповнений новою статтею, що містить принципи кримінального провадження [130, с. 40-42]. Серед цих принципів було відмічено вимогу прийняти рішення у справі протягом розумного строку, де стаття 175-2 КПК Франції передбачає: «У будь-якій справі тривалість судового слідства не може перевищувати розумного строку з огляду на тяжкість інкримінованих особі діянь, складність розслідування, необхідного для встановлення істини, та здійснення права на захист.» [120]. Водночас слід зазначити, що зміст поняття

«розумний строк» у французькому кримінальному процесі є ширшим, ніж його вітчизняний аналог, який, відповідно до ст. 28 КПК України передбачає, що кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки [115].

Кримінальне процесуальне законодавство Німеччини по праву вважається одним із найбільш усталених в Європі, а наявні в ньому регуляторні механізми розроблено з урахуванням розвитку кримінального провадження, що відіграє важливу роль у забезпеченні виконання завдань кримінального провадження. Зокрема, найважливішими джерелами законодавства про кримінальну процедуру Німеччини є кодекс кримінального провадження (далі – ККП Німеччини), прийнятий 1 лютого 1877 року (із змінами 7 квітня 1987 р.), а також Директиви кримінального провадження та порядку накладення штрафів від 15 серпня 2016 року [269, с. 182-187]. Незважаючи на те, що в німецькій юридичній літературі немає єдиного підходу до системи засад кримінального провадження, вчені виділяють групу панівних засад здійснення судочинства, які, серед інших, включають засади інструкційності та прискорення. Засада інструкційності, яка по суті означає вимогу встановлення обставин, які підлягають доказуванню, за своїм змістом складає ряд норм діючого ККП Німеччини. Зокрема, відповідно до абзацу 2 параграфі 160 ККП Німеччини прокуратура, а також поліція повинні враховувати під час розслідування не тільки обтяжуючі, але й пом'якшуючі обставини, вживати заходи щодо зберігання доказів, які можуть бути втрачені. Засада прискорення роз'яснюється в Директиві кримінального провадження та порядку накладення штрафів і означає, що досудове розслідування повинно бути проведене в найкоротший строк [96].

Кримінальний процесуальний кодекс Швейцарії 2007 року в статтях 2-11 містить перелік засад, деякі з яких також є важливими в контексті нашого дослідження. Так, у статті 5 кодексу міститься вимога прискорення, згідно з якою досудове розслідування повинно бути негайно розпочате та повинно бути закінчено в найкоротший строк. Стаття 6 кодексу містить регулювання щодо

початку розслідування, відповідно до якого слідчий у кримінальному провадженні зобов'язаний *ex officio* встановити всі фактичні обставини, що мають значення для кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення та прийняття рішення щодо закінчення досудового розслідування. Підлягають обов'язковому встановленню обставини, як ті що свідчать про винуватість особи, так і ті, що свідчать про його непричетність до вчиненого кримінального правопорушення. Окрім чіткої процедури початку розслідування стаття 139 кодексу прямо передбачає, що доказування здійснюється з метою встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення [121].

Аналогічні вимоги містяться і в діючому Кримінальному процесуальному кодексі Австрії, прийнятому в 1873 році (із змінами, внесеними в 2011 році). Так, у п. 1 параграфі 3 цього кодексу закріплений принцип об'єктивності та дослідження матеріальної істини, який зобов'язує кримінальну поліцію, прокуратуру та суд досліджувати матеріальну істину та встановлювати всі обставини, які підлягають доказуванню. Крім того, п. 1 параграфу 9 цього кодексу встановлює принцип прискорення, згідно з яким досудове розслідування та розгляд справи в суді повинні бути проведені швидко і без зайвої затримки у часі [28, с. 12-16].

В азіатському регіоні в контексті цього дослідження слід звернути увагу на кримінальний процес Китайської Народної Республіки (далі – КНР), який, відкидаючи свої радянські доктринальні корені, насправді є модернізованою радянською версією континентальної моделі кримінального процесу [168, с. 111-114]. У цій державі діє Кримінально-процесуальний кодекс 1979 року, (далі – КПК Китаю) який пережив дві основні реформи в 1996 та 2012 роках, що були спрямовані на відносну лібералізацію кримінальних проваджень, будівництва юридичної держави в КНР. У КПК Китаю надається великий обсяг повноважень слідчому щодо встановлення обставин, які повинні бути доведені у кримінальному провадженні з метою встановлення об'єктивної істини [168, с. 200-203].

Таким чином, КПК Китаю встановлює керівні засади діяльності слідчих органів та визначає завдання кримінального провадження, яке полягає у тому, щоб забезпечити точне та своєчасне встановлення фактів, що стосуються вчиненого кримінального правопорушення, правильне застосування закону, покарання винуватих та захисту невинуватих під час розслідування кримінальних проваджень.

Проведений аналіз вказаних вище нормативно-правових актів зарубіжних країн, що регулюють сферу кримінального провадження свідчить, що досліджувана вимога швидкості кримінального провадження здобула широкого розвитку в розрізі розуміння вимоги розумності строку.

Вивчаючи положення про швидкість дослідження обставин кримінального правопорушення у кримінальному процесі іноземних держав, також необхідно звернути увагу на нормативне регулювання досліджуваного питання у кримінальному процесуальному законодавстві держав у пострадянському просторі. Перш за все, це пов'язано з подібністю побудови системи кримінального судочинства та схожістю розвитку кримінального процесуального законодавства.

До моменту розпаду радянського союзу кримінальне судочинство республік регулювалося кодексами, складеними відповідно до основ кримінального провадження Союзу радянських соціалістичних республік (далі – СРСР) 1958 року. Відповідно до його положень одним із завдань кримінального провадження є швидке та повне розкриття злочинів, встановлення винних, крім того, документ також встановлював обов'язок всебічного, повного та об'єктивного вивчення обставин справи. Відповідно, ці положення були консолідовані і в КПК України 1960 року. Водночас, в пострадянську епоху, кримінально-процесуальне законодавство країн колишнього СРСР розвивалося та продовжує розвиватися по-різному щодо нормативного закріплення вимоги швидкості як кримінального судочинства в цілому, так і на стадії досудового розслідування, зокрема. Здебільшого це залежало від того, який вектор розвитку обрало кримінальне процесуальне законодавство тієї чи іншої держави та в який

період та за яких умов були прийняті нові кримінальні процесуальні кодекси [168, с. 156-159].

Першою державою, яка прийняла новий кримінально-процесуальний кодекс на території пострадянського простору в 1994 році став Узбекистан (далі – КПК Узбекистану). Цей кодекс, який продовжує діяти до сьогодні, значною мірою прийняв положення кримінально-процесуального кодексу Узбецької РСР 1959 року. Так, стаття 2 КПК Узбекистану встановлює завдання кримінального процесу й передбачає швидке та повне розкриття злочинів, а одним із принципів кримінального провадження проголошується встановлення обставин, які підлягають доказуванню (стаття 22 КПК Узбекистану), що, зокрема, означає ретельне, всебічне, повне та об'єктивне дослідження обставин, які підлягають доказуванню [20, с. 268-264].

Також, забезпечення швидкості кримінального провадження передбачають і кримінальне процесуальне законодавство Вірменії (далі – КПК Вірменії) та Азербайджану (далі – КПК Азербайджану) [21, с. 93-98]. Стаття 8 КПК Азербайджану, як одне з завдань кримінального провадження, встановлює швидке розкриття кримінального правопорушення, всебічне, повне та об'єктивне встановлення всіх обставин, пов'язаних з кримінальним переслідуванням [113]. Стаття 17 КПК Вірменії визначає, що орган, який здійснює кримінальне переслідування, зобов'язаний використати всі засоби передбачені КПК Вірменії для всебічного, повного та об'єктивного вивчення обставин кримінального провадження. Крім того, відповідно до статті 191 КПК Вірменії з метою забезпечення швидкості та повноти досудове розслідування може здійснюватися в місці розкриття кримінального правопорушення [114].

Однак, наприклад, Грузія після розпаду СРСР двічі здійснювала кодифікацію свого кримінального процесуального закону. І якщо положення першого кримінально-процесуального кодексу Грузії в 1998 році (далі – КПК Грузії) значною мірою ґрунтувалися на моделі СРСР, то чинний КПК Грузії, прийнятий у 2009 році, значною мірою ґрунтується на американській моделі

кримінального провадження з існуючими в ній інститутами, такими як угоди, суд присяжних, автономія поліції тощо. Окрім цього, одним з принципів кримінального процесу КПК Грузії виокремлює швидкість правосуддя (стаття 8) та обов'язок слідчого здійснювати розслідування всебічно, повно та об'єктивно (стаття 37) [118].

Україна стала останньою державою в пострадянському просторі, що змінила «соціалістичний» кримінально-процесуальний кодекс УССР (1960 року) на новий, який був прийнятий лише в 2012 році. Прийняття КПК України супроводжувалося як активною участю європейських, так і американських експертів, різних міжнародних організацій, а також значними внутрішніми дискусіями українських науковців, що представляють різні наукові школи та практиків.

Таким чином, в чинному КПК України вдалося поєднати завдання забезпечення як приватних, так і публічних інтересів під час здійснення кримінального судочинства.

Варто зауважити, що не всі держави пострадянського простору вважали за необхідне закріпляти в кримінальному процесуальному законодавстві вимогу швидкості дослідження обставин, які підлягають доказуванню, чи розслідування взагалі. Так, кримінально-процесуальне законодавство Латвії, Литви та Естонії не містять цих положень, які, на нашу думку, є критерієм правозахисної моделі кримінального процесу [239, с. 88-95].

Висновки до розділу 1

1. На підставі опрацювання наукових поглядів на сутність швидкості досудового розслідування (Ч. Беккарія, І. Бентам, Ю. М. Грошевий, В. І. Галаган, Г. Ю. Юркова, А. Я. Дубинський, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, В. Я. Тацій, Л. Д. Удалова) визначено, що швидкість досудового розслідування є якісною

характеристикою цієї діяльності, яка передбачає своєчасне, невідкладне виконання слідчим усіх необхідних процесуальних дій зі встановлення обставин, які підлягають доказуванню, та якнайшвидше прийняття законного й обґрунтованого рішення про закінчення досудового розслідування. З урахуванням наведених позицій виокремлено сфери ціннісного прояву швидкості: у розслідуванні кримінального правопорушення та притягненні винної особи до відповідальності; у припиненні суспільно небезпечної діяльності; у виявленні та закріпленні доказів; у забезпеченні прав і законних інтересів учасників провадження з боку як обвинувачення, так і захисту; у виховному впливі процесу; у його суспільній важливості; у призначенні справедливого покарання.

2. Простежено історико-правову еволюцію вимоги швидкості у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві: КПК УРСР 1922 та 1927 років прямої вимоги швидкого розкриття чи розслідування не закріплювали; КПК України 1960 року у статті 2 визначив завданням швидке й повне розкриття злочинів; чинний КПК України у статті 2 серед завдань кримінального провадження прямо називає швидке, повне та неупереджене розслідування. Констатовано, що, попри відсутність у чинному КПК України нормативного закріплення швидкості як самостійної засади кримінального провадження, ця категорія залишається перманентно актуальною та посідає своє місце серед вимог, що висуваються суспільством до якості досудового розслідування.

3. Проаналізовано раніше чинні вітчизняні кримінальні процесуальні нормативні акти та встановлено, що законодавець для регулювання інтенсивності здійснення досудового розслідування встановлював як вимогу його швидкість, при цьому визначаючи, що її ціннісний прояв проявляється безпосередньо у: розслідуванні кримінального правопорушення; припиненні суспільно небезпечної діяльності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; виявленні та закріпленні доказів; у забезпеченні прав і законних інтересів учасників кримінального провадження як з боку сторони

обвинувачення, так і з боку сторони захисту; у виховному впливі; у суспільній важливості; у призначенні справедливого покарання.

4. Залежно від місця та ролі в механізмі кримінального процесуального регулювання діяльності слідчого щодо забезпечення швидкого досудового розслідування можна виокремити внутрішню та зовнішню форми забезпечення. До внутрішньої форми забезпечення швидкості розслідування слід віднести питання, пов'язані з кримінальною процесуальною формою та організаційною складовою діяльності слідчого, а саме – процедурні та функціонально-правові аспекти. До зовнішньої форми забезпечення доцільно віднести питання регулювання кримінальних процесуальних відносин слідчого з іншими учасниками кримінального провадження, а також використання слідчим привнесених із зовнішнього середовища процесуально-правових засобів, що сприяють вирішенню покладених на нього завдань.

5. Виявлено об'єктивний взаємозв'язок і своєрідне «процесуальне суперництво» вимог швидкості та повноти досудового розслідування, на яке звертали увагу як науковці, так і практики (В. Мороз, Ю. В. Сухомлин, В. В. Зарубей, О. В. Капліна, О. Р. Михайленко). Обґрунтовано, що жодна з цих вимог не може бути принесена в жертву іншій, а засада розумного строку (стаття 28 КПК України) виступає тим нормативним механізмом, який покликаний урівноважити швидкість і повноту розслідування; органічна єдність цих вимог є необхідною умовою досягнення завдань кримінального провадження.

6. Розмежовано поняття «швидкість кримінального провадження» та «розумний строк»: установлено, що передбачена статтею 28 КПК України засада розумності строків охоплює ширший діапазон аспектів процесуальної діяльності (кількісний, якісний та аксіологічний), ніж власне швидкість, і не зводиться виключно до забезпечення останньої (О. В. Капліна, Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний, В. Т. Нор). Сформульовано авторське визначення поняття «забезпечення швидкого досудового розслідування» як сукупності засобів

правового та організаційного характеру і виокремлено внутрішню та зовнішню форми такого забезпечення.

7. Проведений порівняльно-правовий аналіз нормативно-правових актів зарубіжних країн, а також порядку здійснення кримінального провадження європейських держав та держав пострадянського простору показав, що в більшості країн, кримінальне процесуальне законодавство яких будується відповідно до континентальної моделі та передбачає повноцінну стадію досудового розслідування, визначається однією з вимог до процесу доказування – його швидкість, а метою – встановлення обставин, які підлягають доказуванню.

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОРЯДКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШВИДКОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

2.1. Строки досудового розслідування як гарантія забезпечення його швидкості

Реалізація прав і законних інтересів учасників кримінального провадження нерозривно пов'язана з системою процесуальних гарантій. У доктрині кримінального процесуального права під процесуальними гарантіями прийнято розуміти встановлені законом засоби і способи, що забезпечують успішне здійснення правосуддя та захист прав і законних інтересів особи [109, с. 21-23]. Однак, забезпечення прав учасників провадження становить лише один із інститутів, який забезпечується кримінальними процесуальними гарантіями. Поряд із повним і точним використанням наявних гарантій та їх подальшим удосконаленням, самостійного значення набуває виокремлення тих процесуальних засобів, які безпосередньо впливають на швидкість досягнення завдань кримінального провадження.

Кримінальні процесуальні гарантії швидкості досудового розслідування являють собою передбачені законом дії учасників кримінального провадження, спеціальним призначенням яких є забезпечення такої інтенсивності провадження, за якої швидкість досягається без шкоди для його повноти та неупередженості. При цьому, процесуальні гарантії у сфері досудового розслідування доцільно розглядати крізь призму вдосконалення законодавства про процесуальні строки, порядок здійснення досудового розслідування та диференціацію кримінальної процесуальної форми [275, с. 88-89].

Час є однією з фундаментальних категорій буття, що пронизує будь-яку сферу людської діяльності, у тому числі правову. У кримінальному судочинстві

часовий фактор набуває особливого значення: від своєчасності здійснення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень залежать не лише ефективність розслідування та судового розгляду, але й реалізація конституційних прав і свобод їх учасників. Надто квапливе провадження ризикує призвести до поверхневого і неповного встановлення обставин кримінального правопорушення, натомість надмірне затягування порушує право обвинуваченого на розгляд кримінального провадження у найкоротший строк і завдає невинуватих страждань його учасникам, особливо тим, до кого застосовано запобіжний захід. Вирішення цього протиріччя між вимогами оперативності та якості є одним із найдавніших і найактуальніших завдань кримінального процесуального права. Саме у відповідь на це завдання виникла й набула розвитку система процесуальних строків – один із найважливіших регуляторів кримінального судочинства.

Визначення в законі часових проміжків служить для того, щоб швидкість кримінального судочинства не була надмірною та не переходила б у невинуватуну поспішність, щоб часові межі дозволяли виконувати встановлені завдання. Суворе дотримання строків початку досудового розслідування беззаперечно сприяє не лише уникненню зволікань у розслідуванні, а й забезпеченню ефективного судочинства, охороні та захисту прав особи, суспільства та держави. Однак, на практиці встановлені в законі проміжки часу нерідко порушуються з різних причин.

Під час анкетування слідчі та керівники органів досудового розслідування назвали такі найпоширеніші причини порушення строків закінчення досудового розслідування:

- великий обсяг першочергових процесуальних дій (21,6 %);
- невміння правильно організувати роботу (12 %);
- недостатня налагодженість взаємодії між органами і підрозділами поліції (26,83 %);
- нестача підготовлених кадрів (38,21 %) (Додаток А).

Поняття процесуального строку в кримінальному провадженні нормативно визначено в ч. 1 статті 113 КПК України: процесуальні строки – це встановлені законом, прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення або вчиняти процесуальні дії [115].

Це визначення є лаконічним, але водночас містить ключові ознаки даного правового явища:

по-перше, нормативна або казуальна природа встановлення строків (вони можуть бути закріплені безпосередньо в законі або встановлені у кожному конкретному провадженні уповноваженими суб'єктами (прокурором, слідчим суддею, судом));

по-друге, часова визначеність (строки завжди виражені у конкретних одиницях виміру часу – годинах, днях, місяцях;

по-третє, зв'язок із конкретними процесуальними діями або рішеннями (кожен строк пов'язаний із певним юридичним фактом, настання чи ненастання якого у визначений строк породжує конкретні правові наслідки);

по-четверте, обов'язковість або правомочність дії у межах строку (закон може передбачати як обов'язок вчинити дію у строк (наприклад, внести відомості до ЄРДР, невідкладно, але не пізніше 24 годин), так і право на її вчинення (наприклад, право на оскарження рішення слідчого протягом певного строку).

Юридична наука виробила різноманітні класифікації процесуальних строків у кримінальному судочинстві, так:

- за нормативною природою розрізняють нормативно визначені строки (встановлені безпосередньо у КПК України або іншому законі) та казуальні строки (встановлені в конкретному провадженні прокурором, слідчим суддею або судом у межах граничних меж, передбачених законом);

- за тривалістю – строки, що обчислюються у годинах (наприклад, 24-годинний строк внесення відомостей до ЄРДР за ч. 1 статті 214 КПК), у днях (наприклад, 3 дні для розгляду клопотань відповідно до ч. 1 статті 220 КПК) та у

місяцях (наприклад, 2 місяці на розслідування злочину, після повідомлення особі про підозру – стаття 219 КПК);

- за суб'єктом, на якого поширюється строк, – строки для органів досудового розслідування, строки для прокурора, строки для слідчого судді та суду, строки для учасників провадження;

- за правовими наслідками – строки-заборони (після закінчення яких вчинення дії є недопустимим) та строки-умови (закінчення яких є юридичним фактом, що породжує відповідні правові наслідки) [108, с. 228-230].

У науці кримінального процесу паралельно з поняттям «процесуальні строки» використовується ширший термін «проміжки часу для здійснення процесуальних дій», під яким розуміється система засобів правового регулювання часових аспектів кримінального провадження, що охоплює як формально визначені строки, так і «тривалості» – часові параметри процесуальних дій, що визначаються не абсолютною тривалістю, а оціночними категоріями [127, с. 224-229].

До «тривалостей» у цьому розумінні відносять, зокрема, «розумний строк», «негайно», «невідкладно» тощо. Практичне значення цього розмежування полягає у тому, що «тривалості» не піддаються формальному обчисленню і оцінюються індивідуально в кожному конкретному провадженні з урахуванням його особливостей, тоді як строки у власному розумінні є формально визначеними і вимагають неухильного дотримання. В. М. Кушнерьов справедливо застерігає від змішування цих двох явищ: якщо процесуальними строками вважати всі тимчасові протяжності у кримінальному процесі, це призведе до змішання таких різних за природою явищ, як строк і тривалість [128, с. 39-43].

Засада розумних строків, закріплена у статті 28 КПК України, є однією з ключових засад кримінального провадження, що втілює міжнародно-правовий стандарт права на справедливий судовий розгляд у розумний строк. Відповідно до ч. 1 статті 28 КПК України під час кримінального провадження кожна

процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки [115]. На думку В. М. Кушнєрьова та О. О. Татарова «розумним строком варто вважати об'єктивно обґрунтований період часу, встановлений на підставі норм кримінального процесуального законодавства, під час якого учасники кримінального провадження виконують певні процесуальні дії чи приймають певні процесуальні рішення, спрямовані на досягнення завдань кримінального провадження» [128, с. 106].

Крім того, ця засада є не декларативною нормою, а дієвим правовим механізмом, застосування якого вимагає від органів досудового розслідування та суду реального зобов'язання щодо оперативного та якісного здійснення кримінального провадження. Поєднання процесуальних і організаційних засобів забезпечення строків є єдино можливим підходом до вирішення проблеми надмірної тривалості кримінального провадження, що залишається однією з найгостріших в системі кримінального судочинства України.

Розумними строками вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень та які визначаються з урахуванням:

- складності кримінального провадження;
- поведінки учасників кримінального провадження;
- способу здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень [115].

Такі критерії визначення розумних строків є прямим відображенням практики ЄСПЛ, так, наприклад, в рішенні «Пеліссьє і Сассі проти Франції», в якому сформульовані сталі індикатори визначення розумності строку: складність справи; поведінка заявника; поведінка органів влади, від яких залежить перебіг справи; суворість покарання [233].

Ця система критеріїв є прямою рецепцією стандарту, виробленого ЄСПЛ у справах щодо порушення статті 6 Конвенції в частині тривалості провадження. Суд послідовно оцінює розумність строків через призму трьох основних факторів: складність кримінального провадження (кількість обвинувачених,

обсяг матеріалів, необхідність проведення складних експертиз тощо); поведінку заявника (чи не сприяв сам заявник затягуванню провадження); дії компетентних органів (чи проявляли вони належну ретельність у просуванні кримінального провадження) [71, с. 3147-3156].

Конвенційний стандарт розумного строку у кримінальному провадженні розвивається в практиці ЄСПЛ упродовж десятиліть. Ключовим є тлумачення поняття «розумний строк» у статті 6 Конвенції, що застосовується до кримінального провадження з моменту, коли особа «обвинувачена» у конвенційному розумінні – тобто з моменту, коли офіційне рішення органу влади суттєво вплинуло на становище підозрюваного [59]. Таким моментом може бути не лише повідомлення про підозру в національному процесуальному розумінні, але й фактичне затримання особи, обшук у неї вдома тощо.

Проаналізувавши 52 рішення ЄСПЛ у справах проти України щодо тривалості кримінального провадження встановлено, що порушення засади розумних строків спостерігається у понад 7% проваджень, інші порушення припадають на судові стадії [71, с. 3147-3156].

Стосовно України ЄСПЛ неодноразово констатував систематичні порушення статті 6 у частині тривалості кримінального провадження. У справі «Баглай проти України» Суд підкреслив, що затримки при вирішенні кримінального провадження є порушенням права на справедливий суд і підривають довіру громадян до системи правосуддя [245, с. 3125-3135].

У справі «Войтенко проти України» Суд констатував порушення у зв'язку з понад семирічним розглядом кримінального провадження, зазначивши, що Україна не вжила достатніх заходів для забезпечення справедливого і своєчасного розгляду [229].

Механізм захисту права на розумний строк у кримінальному провадженні реалізується через взаємопов'язані інструменти:

1) право підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого звертатися до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням про провадження окремих

процесуальних дій у більш короткі, у разі виникнення обставин, що зумовлюють таку необхідність (ч. 6 статті 28 КПК України) [115];

2) встановлення законодавцем відповідальності за недотримання розумних строків службовими особами (ч. 3 статті 308 КПК України) [115];

3) механізм оскарження бездіяльності слідчого та прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР або у невжитті заходів щодо припинення правопорушення, до слідчого судді (стаття 303 КПК України).

Ефективна взаємодія цих механізмів здатна забезпечити реальний захист права на розгляд кримінального провадження у найкоротший строк.

Дослідивши норми КПК України можемо виокремити декілька взаємопов'язаних, але різних за правовою природою видів строків, які у сукупності утворюють систему темпорального регулювання досудового розслідування.

1) строки прийняття та реєстрації органами поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події [199] та внесення відомостей до ЄРДР. Цей строк є абсолютно визначеним і прямо пов'язаний із вимогою невідкладності як елементом швидкості;

2) строки провадження окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій. Ці строки розпорошені по різних статтях КПК України (наприклад, строки проведення обшуку – ч. 5 статті 236; строки розгляду слідчим суддею клопотань про застосування запобіжного заходу – стаття 186; строк дії ухвали на затримання з метою приводу – стаття 190; строки тримання під вартою – стаття 197) [115] і становлять каркас оперативності на рівні окремих процесуальних дій;

3) граничні строки досудового розслідування після повідомлення про підозру, передбачені статтею 219 КПК України. Ці строки є ключовими для розуміння механізму забезпечення швидкості на рівні провадження в цілому;

4) строки, пов'язані із зупиненням та закінченням кримінального провадження – статті 280–293 КПК України. Так, стаття 280 КПК України визначає підстави зупинення досудового розслідування, а ч. 5 статті 219 КПК України містить принципово важливе положення, що строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею включається у строки, передбачені цією статтею. Так, Касаційний кримінальний суд у складі Верховного суду роз'яснив, що «Кінцевим моментом строку досудового розслідування є його закінчення, яке, як етап кримінального провадження, відповідно до п. 3 ч. 2 статті 283 КПК України законодавець пов'язує у часі зі зверненням з обвинувальним актом до суду, тобто направленням його до суду засобами поштового зв'язку або передачі відповідальній особі канцелярії суду. З огляду на положення статей 115, 219 КПК України при обчисленні двомісячного строку досудового розслідування день, коли особу було повідомлено про підозру, не береться до уваги як день, від якого починається вказаний строк» [183].

Стаття 219 КПК України закріплює систему строків досудового розслідування, яка охоплює два окремих хронологічних виміри. Перший визначає строк закінчення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру:

- протягом 72 годин, у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому статтею 298-2 КПК України;

- протягом 20 діб, у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вини або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

- протягом одного місяця, у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи;

- протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину [115].

З аналізу співвідношення засади розумності строків та системи строків, передбачених статтею 219 КПК України випливає принципова відмінність між двома правовими інструментами: засада розумних строків є оціночною категорією, яка встановлює стандарт для оцінки поведінки суб'єктів провадження, тоді як конкретні строки передбачені законом є процесуальними гарантіями, що автоматично обмежують тривалість провадження після настання певного процесуального факту (повідомлення про підозру). Кожен із цих інструментів виконує самостійну функцію у механізмі забезпечення швидкості.

При цьому строк від внесення відомостей до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру не обліковується. Це час, протягом якого орган досудового розслідування повинен встановити особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, та повідомити їй про підозру.

Сама конструкція «строк з дня повідомлення про підозру» має принципове значення для розуміння співвідношення строків і швидкості, адже до моменту повідомлення особі про підозру строк досудового розслідування не обмежений жодною часовою рамкою з точки зору відповідальності органу досудового розслідування. Тривалість розслідування до повідомлення про підозру регулюється лише загальними вимогами розумності строків (ч. 1 статті 28 КПК України), а не конкретним строком.

Така позиція законодавця, що передбачає необмежену тривалість розслідування до повідомлення про підозру, звужує повноваження осіб, відносно яких проводиться досудове розслідування, через відсутність процесуального статусу. Однак, це дозволяє органу досудового розслідування, прокурору за цей час максимально встановити обставини, які підлягають доказуванню та повідомити про підозру вже в момент, коли він буде готовий провести останні необхідні процесуальні дії та у найкоротший строк, в межах строку визначеного

законом, закінчити досудове розслідування, забезпечивши його швидкість [247, с. 308-315].

Зазначена обставина є суттєвою вадою з позицій забезпечення швидкості. Так, В. В. Михайленко звертала увагу на те, що відсутність формального строку від початку провадження до повідомлення про підозру фактично знімає темпоральне обмеження з найтривалішого і найважливішого для якості доказування початкового етапу розслідування [151]. О. М. Федорів аргументовано доводить: «реалізація стандарту розумної швидкості ускладнена різними режимами строків досудового розслідування, у зв'язку з цим аргументована потреба перегляду режиму строків досудового розслідування у КПК України» [262, с. 5]. Цей висновок є принциповим, адже підкреслює системний характер проблеми – вона не зводиться до окремих прорахунків законодавчої техніки, а відображає концептуальну неузгодженість між формальними строками та реальним стандартом швидкості [77, с. 216-218].

Другий часовий вимір, передбачений статтею 219 КПК України, стосується строків продовження досудового розслідування з дня повідомлення особі про підозру:

- до одного місяця, якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити дізнання, можна продовжити строк зазначений у пунктах 1 і 2 ч. 3 статті 219 КПК України (72 години та 20 діб);

- до трьох місяців, у разі вчинення злочину, якщо його неможливо закінчити внаслідок складності провадження;

- до шести місяців, у разі вчинення злочину, якщо його неможливо закінчити внаслідок особливої складності провадження;

- до дванадцяти місяців, у разі вчинення злочину, якщо його неможливо закінчити внаслідок виняткової складності провадження [115].

Порядок продовження строків досудового розслідування є важливим процесуальним інструментом, що дозволяє в об'єктивно складних провадженнях забезпечити повноту та якість розслідування, не викликаючи неузгодженість із

засадою розумного строку. Відповідно до статті 294 КПК України у разі неможливості закінчити досудове розслідування у строки, передбачені статті 219 КПК України, вони можуть бути продовжені прокурором відповідного рівня або слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором або прокурором [108, с. 125-130]. Важливою умовою продовження строків є обґрунтованість клопотання: слідчий або прокурор повинні навести конкретні підстави, що зумовлюють неможливість закінчити розслідування у встановлений строк. Формальне клопотання без реального обґрунтування не може слугувати підставою для продовження строків.

Аналіз судової практики свідчить, що слідчі судді переважно задовольняють клопотання про продовження строків, не здійснюючи поглибленого аналізу причин тривалості розслідування [159]. Видається, що ефективність судового контролю на цьому етапі залишається недостатньою: сам по собі факт порушення складного кримінального провадження не є достатньою підставою для необмеженого продовження строків без дослідження конкретних причин затримки та заходів, вжитих органом розслідування для прискорення провадження.

На практиці ключовою проблемою є те, що продовження строків перетворилося на «автоматичну» процедуру, а не на реальний механізм суддівського контролю над тривалістю розслідування. Ця проблема посилюється відсутністю у КПК України обов'язку прокурора (при поданні клопотання) або слідчого судді (при розгляді клопотання) досліджувати конкретні заходи, вжиті для прискорення провадження [76, с. 148-151].

З метою забезпечення контролю за дотриманням строків досудового розслідування законодавець передбачив відповідні повноваження для керівника органу досудового розслідування, прокурора, та слідчого судді, який здійснює судовий контроль.

Повноваження керівника органу досудового розслідування є важливим організаційним засобом забезпечення дотримання процесуальних строків.

Відповідно до ч. 2 статті 39 КПК України керівник органу досудового розслідування уповноважений:

- визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування;
- відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування у разі неефективного досудового розслідування;
- ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування та давати слідчому письмові вказівки;
- вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства;
- погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій [115].

Крім того, відповідно до положень наказу МВС України від 6 липня 2017 р. № 570 «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» начальник слідчого управління (відділу) здійснює контроль за:

- своєчасністю та повнотою внесення відомостей до ЄРДР, відповідністю даних про попередню правову кваліфікацію кримінальних правопорушень матеріалам кримінального провадження;
- достовірністю даних про розслідування у кримінальних провадженнях та про їх рух, об'єктивністю відображення відомостей в ЄРДР і звітах;
- своєчасністю здачі до архіву підрозділів інформаційно-аналітичного забезпечення закритих кримінальних проваджень [203].

Окрім цього він уповноважений здійснювати керівництво діяльністю слідчого відділу та є відповідальним за виконання покладених на нього завдань, дотримання підпорядкованими слідчими вимог законодавства України, у тому числі строків досудового розслідування як критерію забезпечення його швидкості [203].

Реалізація цих повноважень потребує від керівника органу не лише формального контролю, але й реального управлінського впливу на організацію роботи підлеглих слідчих.

Також, у національному законодавстві щодо організації діяльності органів досудового розслідування передбачено низку вимог, спрямованих на превентивне забезпечення дотримання строків. Зокрема, Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» встановлює вимогу щодо щомісячного звітування керівника НАБУ перед Комітетом Верховної Ради з питань боротьби з корупцією про стан і результати діяльності Бюро, включаючи показники дотримання строків досудового розслідування [200]. Аналогічні вимоги щодо звітності містяться у нормативних актах, що регулюють діяльність ДБР та Офісу Генерального прокурора [191, 205]. Ця система звітності виконує профілактичну функцію: знаючи, що результати роботи перебувають під публічним контролем, керівники мають стимул вживати заходів щодо дотримання строків.

Серед засобів забезпечення дотримання процесуальних строків у кримінальному провадженні ключову роль відіграє прокурорський нагляд у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Відповідно до статті 36 КПК України до повноважень прокурора, які мають прямий вплив на забезпечення швидкого розслідування можна віднести:

- починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України;
- мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;
- доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування;
- доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;
- скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих;
- ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та

призначення іншого слідчого за наявності законних підстав, або у випадку неефективного досудового розслідування;

- приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, у тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності законних підстав;

- погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;

- повідомляти особі про підозру [115].

Прокурорський нагляд є першою і найбільш оперативною ланкою у системі контролю за дотриманням строків, саме прокурор може відреагувати на затягування розслідування ще до того, як воно призведе до порушення граничних строків, встановлених КПК України.

Водночас ефективність прокурорського нагляду в частині дотримання строків значною мірою залежить від індивідуальних якостей та організаційної культури конкретного прокурора.

Крім того, контроль за дотриманням строків досудового розслідування покладається і на орган судової влади, який здійснюється через інститут слідчого судді. Відповідно до КПК України слідчий суддя – це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому законом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Слідчий суддя у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду [115].

У п. 18 статті 3 КПК України зазначено, що слідчий суддя уповноважений здійснювати судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [115]. При цьому в КПК України 1960 р. про судовий контроль взагалі не згадувалося та такої норми передбачено не було.

Так, І. В. Гловюк визначає, що судовий контроль на стадії досудового розслідування полягає у здійснюваній в установленому законом порядку діяльність суду (судді) із розгляду та вирішення скарг на дії, бездіяльність, рішення органу досудового розслідування, прокурора та інших владних суб'єктів кримінального провадження [142, с. 75].

На думку, М. Г. Шавкуна, судовий контроль за досудовим розслідуванням – це система процесуальних дій і рішень суду, спрямованих на перевірку процесуальної діяльності органів досудового розслідування, а також виявлення та усунення порушень кримінального процесуального закону [142, с. 76], Тоді як Д. П. Кисленко визначає судовий контроль як передбачену Конституцією України та КПК України діяльність суду під час досудового розслідування, що реалізується ним у визначеній кримінальній процесуальній формі та спрямована на забезпечення законності й обґрунтованості процесуальних дій, рішень органу досудового розслідування та прокурора з метою захисту та охорони прав і свобод особи [142, с. 76].

Зважаючи, що повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю на стадії досудового розслідування є лише одним з напрямків його діяльності, підтримуємо позицію Ю. М. Грошевого, який під функцією судового контролю розумів здійснювану в порядку визначеному КПК України, шляхом розгляду і вирішення клопотань і скарг учасників кримінального провадження, кримінальну процесуальну діяльність спеціально уповноваженого суб'єкта – слідчого судді, з метою охорони прав і свобод особи, яка по своїй суті має як превентивний, так і правовідновлюючий характер [109, с. 115].

Слідчий суддя розглядає скарги на рішення, дії або бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування (статті 303 КПК України), у тому числі скарги, пов'язані з порушенням строків досудового розслідування [115]. Зокрема, до компетенції слідчого судді належать:

- розгляд клопотань про застосування, зміну або скасування заходів забезпечення кримінального провадження, включаючи запобіжні заходи, строки яких суворо обмежені КПК України;
- вирішення питань про продовження строків тримання під вартою;
- розгляд скарг на бездіяльність слідчого або прокурора.

Ці повноваження дозволяють слідчому судді ефективно реагувати на порушення строків досудового розслідування та запобігати їх невиправданому затягуванню. Слід відзначити, що інститут слідчого судді є однією з найбільш прогресивних новел КПК України, що суттєво підвищила рівень судового захисту прав учасників кримінального провадження.

Аналіз причин порушення процесуальних строків на стадії досудового розслідування свідчить про їх системний характер, який не змінюється суттєво протягом десятиліть.

Ще в свій час А. Я. Дубинський, виокремлював як основні чинники, що впливають на тривалість розслідування, невірну організацію роботи органу досудового розслідування; відсутність відповідного прокурорського нагляду; несвоєчасний початок досудового розслідування; відсутність складання плану першочергових дій; систематичне призначення судових експертиз повторно; оформлення матеріалів кримінального провадження з порушеннями або, що не відповідають вимогам норм документообігу; брак необхідної підготовки слідчих та плінність кадрів; недостатнє володіння дізнавачами, слідчими сучасними науково-технічними засобами [56, с. 87-92]. Проведений нами аналіз сучасної слідчої практики дозволяє стверджувати, що ці причини опосередковано залишилися, хоча до них додалися нові

Так, з урахуванням результатів опитування працівників органів досудового розслідування, нами виокремлено основні чинники, які впливають на дотримання процесуальних строків, а саме:

- надмірне навантаження на слідчих у зв'язку з реєстрацією всіх, у тому числі явно безперспективних проваджень у ЄРДР (65,6 %);

- тривалість судових експертиз, що виходить за межі нормативно встановлених строків (73,8 %);
- технічні збої у функціонуванні ЄРДР (7,7 %);
- не створення або несвоєчасне створення груп слідчих у кримінальному провадженні (3,42 %);
- відсутність належного контролю з боку керівництва (15,1 %);
- відсутність налагодженої комунікації між органами досудового розслідування та іншими службами (23,4 %);
- складнощі організації слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану (52,9 %);
- відсутність планування (9,2 %). (Додаток А)

Факт збереження причин, які існували понад 60 років свідчить про глибоко вкорінений системний характер цих проблем, подолання яких потребує не лише законодавчих змін, але й суттєвих організаційно-управлінських перетворень у системі органів досудового розслідування.

Порівняльно-правовий аналіз правового регулювання строків досудового розслідування свідчить про різноманіття підходів у зарубіжному законодавстві. До прикладу, у Польщі відповідно до Кодексу кримінального провадження (далі – ККП Польщі) строк дізнання складає один місяць, але прокурор може продовжити його до трьох місяців. Окрім цього, діє система прокурорського моніторингу строків, що передбачає обов'язкове проведення раз на три місяці перевірки стану проваджень із простроченими або такими, що наближаються до граничних, строками [140, с. 488-489]. Досудове слідство обмежене строком три місяці, однак прокурор вправі продовжити його на необмежений строк, якщо цього вимагають обставини кримінального провадження [68, с. 89-93].

У Литві Кримінально-процесуальний кодекс (далі – КПК Литви) встановлює строк досудового розслідування в три місяці, із можливістю продовження в окремих категоріях справ. ККП Німеччини загалом не встановлює формальних строків для попереднього розслідування, однак

практика виробила систему стандартів оперативності, а порушення розумного строку є підставою для припинення переслідування у виняткових випадках [269, с. 182-187]. Особливістю систем, що встановлюють відносно короткі строки, є наявність розвинутого механізму продовження, що дозволяє вирішувати складні кримінального провадження без порушення встановлених меж.

Питання про наслідки порушення процесуальних строків є надзвичайно важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору. КПК України передбачає різні правові наслідки залежно від виду порушення [251, с. 82-90].

Наприклад, перевищення строків тримання під вартою або домашнього арешту тягне обов'язкове звільнення особи (ч. 6 статті 181, стаття 202 КПК України); провадження слідчих (розшукових) дій після закінчення строків досудового розслідування (без продовження або поновлення) є підставою для визнання здобутих таким чином доказів недопустимими відповідно до статті 87 КПК України; порушення строків розгляду клопотань (статті 220 КПК) може розглядатися як бездіяльність слідчого або прокурора, що може бути оскаржено до слідчого судді (статті 303 КПК); відповідальність службових осіб за порушення розумних строків передбачена ч. 3 статті 28 КПК України [115], однак конкретного механізму її реалізації кодекс не визначає, відсилаючи до загального законодавства. Ця прогалина ослаблює стимули до своєчасного провадження і є одним із чинників, що сприяє систематичним порушенням строків.

Доктринальне дослідження правової природи процесуальних строків неможливе без осмислення їх місця у механізмі кримінального процесуального регулювання. Процесуальний строк є елементом фактичного складу, тобто сукупності юридичних фактів, настання яких породжує, змінює або припиняє процесуальні правовідносини. У цьому розумінні строки є не самоціллю, а лише інструментом регулювання динаміки кримінального провадження [48, с. 189-192].

Водночас строки виконують і функцію гарантій, забезпечуючи як права учасників (зокрема, право на розгляд кримінального провадження у розумний строк), так і публічний інтерес у своєчасному відправленні правосуддя. Таким чином, ми прийшли до висновку, що процесуальна форма кримінального провадження в її часовому вимірі – це сукупність строків як елементів порядку здійснення кримінальної процесуальної діяльності, що забезпечують її впорядкованість, передбачуваність та захищеність для всіх учасників. Усвідомлення цього дозволяє зрозуміти, чому порушення процесуальних строків є не просто технічною вадою, а порушенням самої природи кримінального судочинства.

Далі розглянемо ще один надважливий аспект правового регулювання процесуальних строків, це їх обчислення. Стаття 115 КПК України встановлює, що строки, визначені законом обчислюються годинами, днями і місяцями [115], при цьому при обчисленні строків:

- годинами, строк закінчується в останню хвилину, останньої години;
- днями – о двадцять четвертій годині останнього дня строку;
- місяцями – у відповідне число останнього місяця, або в останній день цього місяця, якщо місяць не має відповідного числа [115].

Строк, який обчислюється годинами починається з наступної хвилини, наступної години, однак, якщо відповідна дія вчиняється у суді або органах досудового розслідування, то такий строк закінчується в установлений час закінчення робочого дня в цих установах. Строк, який обчислюється днями та місяцями, розпочинається з наступного дня, окрім строків тримання під вартою, проведення стаціонарної психіатричної експертизи [115].

Дотримання цих правил обчислення строків є важливою гарантією визначеності у кримінальному провадженні, проте на практиці виникають спори щодо моменту початку перебігу строку затримання (чи є ним момент фізичного обмеження свободи, чи момент складення протоколу затримання). Верховний Суд у своїй практиці послідовно дотримується позиції, що строк затримання

починає перебіг з моменту фактичного обмеження свободи пересування особи, а не з моменту складення процесуальних документів [184, с. 104].

Строки у кримінальному провадженні перебувають у нерозривному зв'язку з принципом правової визначеності, що є одним із складових верховенства права. Правова визначеність означає, що учасники правовідносин – у тому числі учасники кримінального провадження – мають можливість передбачити правові наслідки своїх дій і зрозуміти, які обмеження на них поширюються [183].

Чітко встановлені процесуальні строки є основою такої визначеності, адже і підозрюваний, і слідчий, і суддя знають, скільки часу відведено на конкретну дію чи рішення, і можуть планувати свою поведінку відповідно. Натомість відсутність чітких строків або їх надмірна розмитість створюють умови для зловживання та латентного спонукання органу досудового розслідування безпідставно затягувати кримінальне провадження, посилаючись на «складність обставин», тоді як учасники позбавлені реального засобу захисту проти такої поведінки [217, с. 396-398].

Саме тому поєднання формально визначених строків (стаття 219 КПК) та стандарту розумності (стаття 28 КПК) є оптимальним регуляторним рішенням: формальні строки забезпечують визначеність, а стандарт розумності дозволяє враховувати специфіку конкретного кримінального провадження.

Засоби відновлення пропущених строків є важливою частиною системи регулювання процесуальних строків у кримінальному провадженні, так, стаття 117 КПК України передбачає, що строк, пропущений особою через поважні причини, поновлюється за клопотанням заінтересованої особи, ухвалою слідчого судді, суду [115]. Поважними визнаються причини, що об'єктивно перешкоджали вчиненню дії у встановлений строк: тяжка хвороба, стихійне лихо, перебування за межами України тощо [106, с. 223-224]. Поновлення строку можливе лише для строків, що обмежують права учасників провадження

(наприклад, строки на оскарження судових рішень) і не перевищують граничних строків досудового розслідування.

Строки, що обмежують органи досудового розслідування (наприклад, строки досудового розслідування), поновленню не підлягають, оскільки для них встановлено окрему процедуру продовження. Таке розмежування відображає різну правову природу строків: строки для органів провадження встановлені для захисту прав учасників і не можуть поновлюватися за ініціативою цих же органів; строки для учасників встановлені для захисту публічного інтересу та права під час кримінального провадження і можуть поновлюватися за відповідного обґрунтування [108, с. 303].

Системний аналіз причин тривалого розслідування кримінальних проваджень в Україні, виконаний на підставі узагальнень судової та слідчої практики, дозволяє виокремити кілька груп чинників:

перша група – структурні чинники, пов'язані з організацією системи органів досудового розслідування: надмірне навантаження на слідчих, недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення, хронічна плінність кадрів;

друга група – правові чинники: недосконалість окремих норм КПК, зокрема у частині регулювання строків судових експертиз та строків виконання судових доручень; відсутність чіткого механізму відповідальності за порушення строків;

третья група – організаційні чинники: недостатньо ефективна система процесуального керівництва у формі прокурорського нагляду за дотриманням строків; неналежна взаємодія між слідчими та оперативними підрозділами;

четверта група – суб'єктивні чинники: низький рівень правової культури окремих слідчих і дізнавачів, нерозуміння ними значення своєчасного провадження для якості розслідування та захисту прав учасників.

Проте, сьогодні розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для забезпечення дотримання процесуальних строків у кримінальному провадженні, зокрема, ЄРДР вже містить функцію автоматичного відстеження

строків провадження та може формувати сповіщення для слідчого і прокурора про наближення закінчення встановлених строків [198].

Розвиток цього функціоналу дозволив би суттєво підвищити рівень дотримання строків за рахунок своєчасного інформування відповідних посадових осіб. Крім того, впровадження електронного документообігу в кримінальному провадженні – яке поступово здійснюється в Україні – може суттєво скоротити час на оформлення процесуальних документів і направлення їх учасникам провадження, що безпосередньо впливає на дотримання строків.

З досвіду країн, що здійснили повну цифровізацію кримінального провадження (зокрема, Естонії), видно, що цифрові технології здатні скоротити тривалість провадження на 30–50% без будь-яких суттєвих законодавчих змін [140, с. 402-403].

Порівняльний аналіз системи строків досудового розслідування в Україні та у провідних державах ЄС свідчить про певне відставання національного законодавства у частині забезпечення здійснення розслідування у найкоротші строки з кореляцією засади дотримання розумних строків. Якщо в Україні основним засобом реагування на порушення є оскарження дій чи бездіяльності уповноважених на здійснення досудового розслідування осіб до слідчого судді або звернення до прокурора, то в більшості держав ЄС передбачені більш різноманітні та ефективні засоби:

- право на компенсацію від держави за порушення розумних строків;
- автоматичне «прискорення» провадження при встановленні факту порушення;
- повноваження суду самостійно ліквідувати «пробуксовування» у справі шляхом надання обов'язкових вказівок органам провадження [140, с.411-415].

Впровадження аналогічних механізмів в Україні потребує не лише законодавчих, але й конституційних змін, що допускали б право на компенсацію шкоди, завданої порушенням розумних строків, від держави у межах спеціальної процедури.

Взаємозв'язок між дотриманням процесуальних строків і якістю кінцевого результату досудового розслідування є одним із найцікавіших і найважливіших питань прикладної кримінальної процесуальної доктрини. З одного боку, перевищення строків провадження є незалежним порушенням права на розгляд кримінального провадження у найкоротший строк – незалежно від якості розслідування. З іншого боку, кваліфіковано проведене розслідування, у якому слідчий дотримується строків без шкоди для повноти встановлення обставин, які підлягають доказуванню, є ідеалом, до якого прагне будь-яка система кримінального судочинства.

В. Я. Тацій та С. Б. Фомін наголошують, що оперативне розслідування та якісне розслідування є не протилежностями, а взаємодоповнюючими характеристиками: своєчасна реакція на подію, вилучення доказів і допит свідків по «гарячих слідах» суттєво підвищує якість зібраної доказової інформації порівняно з відкладеним, хоча й більш ретельним, розслідуванням [109, с. 62-64, 70, 233-237].

Підсумовуючи, слід зазначити, що система процесуальних строків у КПК України є важливим, але не єдиним елементом механізму забезпечення швидкого досудового розслідування кримінальних правопорушень. Нормативно закріплені строки повинні підкріплюватися реальними організаційними заходами, технологічними рішеннями та правовою культурою практичних працівників. Лише в такому комплексному підході можна досягти дійсного забезпечення розумних строків – не як формального дотримання числових параметрів, а як реального захисту права кожного учасника кримінального провадження на своєчасне і справедливе вирішення його кримінального провадження.

Таким чином, строки досудового розслідування є одночасно правовим інструментом забезпечення швидкого розслідування та процесуальною гарантією дотримання прав учасників кримінального провадження. Їх оптимальне регулювання передбачає поєднання формально визначених граничних строків з гнучким стандартом розумності, ефективних нормативних

засобів забезпечення дотримання строків з реальними організаційними заходами щодо управління навантаженням органів досудового розслідування, а також систематичного аналізу практики задля виявлення та усунення причин систематичних порушень.

Принципово важливо, що вимога швидкості досудового розслідування не може бути зведена до формального скорочення процесуальних строків. За своїм змістом вона є вимогою швидкого проведення ефективного розслідування. Поверхнево здійснене досудове розслідування, під час якого не встановлено всіх обставин вчинення кримінального правопорушення, або не перевірено докази, необхідні для прийняття законного та обґрунтованого рішення, може скоротити фактичні строки розслідування, однак за правовою природою таке провадження є не дотриманням вимоги швидкості, а грубим порушенням законності та невиконанням органом досудового розслідування покладених на нього завдань. У цьому виявляється нерозривний зв'язок між швидкістю і якістю досудового розслідування як двох взаємообумовлених складових належного кримінального судочинства.

2.2. Початок, зупинення та закінчення досудового розслідування та їх значення для забезпечення його швидкості

Засада публічності кримінального провадження зумовлює принципово важливий обов'язок держави в особі уповноважених органів реагувати на кожний відомий їм факт вчинення кримінального правопорушення. Цей обов'язок є похідним від конституційного положення про те, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [98]. Застосовуючи ці конституційні засади до сфери кримінального судочинства, слід констатувати, що безвідповідальність держави перед потерпілими від злочинів та суспільством у цілому проявляється саме у здатності чи нездатності держави своєчасно і повно реагувати на кожний випадок вчинення кримінального правопорушення. Практична реалізація цього обов'язку відбувається через процесуальну форму початку досудового розслідування, яка є первісною стадією будь-якого кримінального провадження і відіграє ключову роль у формуванні умов для його подальшого успішного проведення.

Правовим вираженням публічно-правової природи початку досудового розслідування є засада публічності кримінального провадження, закріплена у статті 25 КПК України. Відповідно до цієї норми прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або у разі надходження заяви чи повідомлення про нього, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила [115]. Ця засада відображає офіційний, а не диспозитивний характер кримінального переслідування в Україні: держава, а не окремі приватні особи (за певними виключеннями, передбаченими для приватного обвинувачення), ініціює та забезпечує кримінальне провадження. Таке законодавче рішення обумовлене тим, що кримінальне правопорушення

заподіює шкоду не лише конкретним потерпілим, але й суспільним відносинам у цілому, охорона яких є прерогативою держави.

Важливою передумовою ефективного досудового розслідування є своєчасний його початок, тобто якнайшвидше реагування на отриману інформацію про вчинення кримінального правопорушення. Як правило, першим на місце вчинення кримінального правопорушення прибувають патрульні поліцейські або дільничі офіцери поліції. Отже, питання взаємодії слідчого з патрульними поліцейськими, дільничним офіцером поліції та іншими службами реагування на початковому етапі досудового розслідування є важливим з практичної точки зору, адже патрульний, який першим прибуває на місце події, відіграє ключову роль у фіксації первинної обстановки, забезпеченні схоронності слідів, виявленні свідків і очевидців та первинному документуванні обставин кримінального правопорушення [196]. Також, практика свідчить, що координація між патрульною поліцією та органом досудового розслідування на початковому етапі нерідко залишає бажати кращого, оскільки слідчі не завжди прибувають на місце події першими, а наряди патрульної поліції не завжди фіксують всі необхідні дані.

Питання взаємодії слідчого та оперативних підрозділів на початковому етапі досудового розслідування є одним із ключових факторів, що безпосередньо впливає на швидкість розслідування. Відповідно до статті 40 КПК України слідчий уповноважений давати оперативним підрозділам доручення щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також вимагати від них виконання доручень щодо проведення будь-яких процесуальних дій. Оперативні підрозділи зобов'язані виконувати такі доручення в установленій строк. Водночас практика свідчить про системні проблеми у взаємодії, а саме нерідко доручення слідчих виконуються несвоєчасно або формально, що суттєво затримує хід розслідування. В. І. Галаган звертає увагу на те, що незбалансований розподіл функцій між слідчим і оперативними підрозділами на початковому етапі нерідко призводить до

дублювання діяльності та зниження ефективності розслідування [29, с. 76-80]. Тож налагодження ефективної взаємодії між слідчим і оперативними підрозділами є не менш важливим для забезпечення швидкості розслідування, ніж суто нормативне регулювання початкового етапу провадження.

Необхідність невідкладно розпочинати досудове розслідування визначається об'єктивними закономірностями пізнавального процесу в сфері кримінального провадження. Адже, з часом сліди кримінального правопорушення на місці події, зняття його вчинення, інші докази матеріального характеру, біологічні зразки – зазнають природних змін, деформації або повного знищення. Особливо руйнівним час є для запахів слідів (зберігаються не більше доби за певних умов), цифрових даних на пристроях (можуть бути видалені), залишків речових доказів у місцях тимчасового зберігання [104, с. 432]. Не менш значущим є вплив часу й на особистісні докази: показання свідків, спогади очевидців, яскравість яких невпинно знижується, та забуваються або суттєво спотворюються в пам'яті деталі, що мають ключове значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. У кримінальній процесуальній доктрині ця закономірність описується через поняття «незворотних наслідків» зволікання, маючи на увазі, що певні докази, не зібрані своєчасно, назавжди виходять із сфери досяжності слідства в подальшому [104, с. 112-113, 335].

Теоретичну основу сучасного розуміння початку кримінального провадження становить концепція «єдиного кримінального провадження», згідно з якою кримінальний процес охоплює весь шлях від першого реагування на відомості про кримінальне правопорушення до виконання вироку суду. Ця концепція, за своєю суттю, означає відмову від фрагментованого погляду на кримінальне судочинство як сукупність відносно ізольованих стадій і натомість акцентує цілісний, безперервний характер процесуальної діяльності [186, с. 39-42]. У межах цієї концепції початок досудового розслідування виступає не стільки як юридичний акт, що породжує новий процес, скільки як початковий

момент єдиного безперервного провадження, кожен етап якого підпорядкований спільній меті, яка полягає в забезпеченні притягнення до відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення в міру своєї вини та захисту прав усіх учасників провадження. Саме в цьому контексті проблема забезпечення швидкості досудового розслідування набуває свого повного значення: від своєчасного початку досудового розслідування залежить не лише його ефективність, але й якість і справедливість усього подальшого кримінального судочинства [91, с. 118-122].

Обґрунтування значення своєчасності початку досудового розслідування знаходимо у роботах провідних українських процесуалістів. Зокрема, В. Т. Нор наголошує, що своєчасне реагування на кожне повідомлення про кримінальне правопорушення є однією з ключових гарантій досягнення завдань кримінального провадження, закріплених у статті 2 КПК України, – забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду [157, с. 91-96].

М. А. Погорецький підкреслює безпосередній зв'язок між невідкладністю провадження першочергових слідчих (розшукових) дій та повнотою зібраних доказів, вказуючи на те, що зволікання на початковому етапі розслідування нерідко є незворотним для встановлення обставин, які підлягають доказуванню [167, с. 74].

М. Є. Шумило у низці публікацій обґрунтовує позицію, згідно з якою якість досудового розслідування залежить насамперед від правильної організації та оперативності дій слідчого протягом першої доби після надходження інформації про правопорушення [273, с. 261-266].

Для розуміння природи та значення чинної моделі початку досудового розслідування необхідно звернутися до її попередниці – стадії порушення кримінальної справи, що існувала за КПК України 1960 р. За цим кодексом початку досудового слідства передувала окрема стадія розгляду заяви чи повідомлення про злочин, за результатами якої уповноважений орган або

порушував кримінальну справу (виносив постанову про порушення кримінальної справи), або відмовляв у цьому. Строк попереднього розгляду складав три дні, а у виняткових випадках – десять днів. Стадія порушення кримінальної справи передбачала проведення так званих «перевірочних дій» (огляд місця події, отримання пояснень, витребування документів тощо), перелік яких формально був обмежений. При цьому результати перевірочних дій мали статус «матеріалів перевірки», а не процесуальних доказів у повному розумінні, що унеможливлювало їх безпосереднє використання як доказів у подальшому провадженні.

Стадія порушення кримінальної справи за КПК України 1960 р. породжувала низку системних проблем, що негативно позначалися на швидкості та ефективності кримінального провадження. По-перше, вона спричиняла дублювання процесуальної діяльності: пояснення, отримані у ході «дослідчої перевірки», фактично повторювалися у формі допитів вже після порушення кримінальної справи, що вело до нераціональних витрат часу і ресурсів. По-друге, ця стадія нерідко використовувалася як інструмент штучного затримання початку розслідування: посадові особи органів внутрішніх справ вдавалися до масових відмов у порушенні кримінальних справ з метою покращення статистичних показників, що призводило до латентизації злочинності. По-третє, наявність формального акта початку кримінального провадження давала зацікавленим особам підстави для його оскарження, а відтак – для блокування реального початку розслідування. По-четверте, перелік допустимих перевірочних дій залишався предметом постійних дискусій і не забезпечував справжнього процесуального статусу отриманим матеріалам, що підривало їхнє доказове значення в подальшому провадженні [260, с. 179-195].

Реформа кримінального процесуального законодавства принципово змінила концепцію початку досудового розслідування, ліквідувавши стадію порушення кримінальної справи у її попередньому вигляді. Так, відповідно до статті 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, при цьому

слідчий, дізнавач або прокурор зобов'язані невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування [115]. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування, а дізнавач - керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання - керівником органу досудового розслідування [115]. Такий підхід фактично зводить увесь процес реагування на кримінальне правопорушення до єдиної процедури, що починається з моменту внесення до ЄРДР, без будь-якої попередньої «перевірки» у стадії, що передувала б розслідуванню.

ЄРДР є ключовим системоутворюючим елементом моделі початку досудового розслідування, який по суті являє електронну базу даних, що забезпечує єдиний облік кримінальних правопорушень, прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх вчинили, а також результатів провадження. Положення про порядок ведення ЄРДР затверджується Офісом Генерального прокурора за погодженням з МВС України, СБУ, Національним антикорупційним бюро України та органом, що здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства [198].

До ЄРДР вносяться відомості, перелік яких закріплено у ч. 5 статті 214 КПК України:

- дата надходження заяви або повідомлення;
- прізвище, ім'я та по батькові потерпілого або заявника;
- короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- попередня правова кваліфікація; прізвище, ім'я та по батькові службової особи, яка внесла відомості;
- інші обставини, передбачені ЄРДР [115].

У реєстрі автоматично фіксується дата внесення та присвоюється унікальний номер кримінального провадження, що надалі є незмінним ідентифікатором у всіх процесуальних документах.

Питання про правову природу відомостей, що вносяться до ЄРДР, потребує окремого теоретичного осмислення. У доктрині кримінального процесуального права існують різні точки зору, так Д. В. Сімонович вважає, що ЄРДР суто технічним реєстром [222, с. 70-75], тоді як В. В. Бурлака, наприклад, надає йому статус процесуального документа, що фіксує юридичний факт початку провадження [185, с. 68-72]. Видається, що більш точним є погляд, згідно з яким ЄРДР поєднує функції реєстраційного документа, процесуального доказу факту початку провадження та механізму контролю за законністю кримінального провадження. Внесення відомостей до ЄРДР є юридичним фактом, що породжує процесуальні правовідносини між уповноваженими органами та учасниками кримінального провадження, надаючи останнім відповідний процесуальний статус та комплекс прав і обов'язків. У зв'язку з цим будь-які дефекти у процедурі внесення відомостей – несвоєчасність, неповнота, недостовірність – мають відповідні юридичні наслідки, що аналізуються у правозастосовній практиці та доктрині.

Внесення відомостей до ЄРДР виконує кілька функцій одночасно. По-перше, реєстраційна функція – забезпечує документальний облік кожного кримінального провадження з моменту його початку. По-друге, контрольна функція – дозволяє прокурору здійснювати нагляд за дотриманням строків і законності в ході досудового розслідування, оскільки доступ до ЄРДР надається всім прокурорам у режимі реального часу. По-третє, процесуально-правова функція – ЄРДР є юридичним фактом, що породжує кримінальні процесуальні відносини та є підставою для здійснення слідчих (розшукових) дій і застосування заходів забезпечення кримінального провадження. По-четверте, публічна функція – заявник або потерпілий отримує витяг із ЄРДР протягом 24 годин після внесення відомостей, що є підтвердженням факту початку розслідування

та підставою для подальшого ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Завдяки цим функціям ЄРДР став центральним елементом системи обліку та контролю у сфері кримінального процесу в Україні.

Закріплення у ч. 1 статті 214 КПК України принципу «з будь-якого джерела» – тобто можливості та обов'язку внесення відомостей до ЄРДР не лише на підставі заяви або повідомлення особи, а й у разі самостійного виявлення слідчим, прокурором або дізнавачем ознак кримінального правопорушення. Таке формулювання є значно ширшим за перелік «приводів до порушення кримінальної справи», що містився у статті 94 КПК України 1960 р. та охоплював лише конкретно поіменовані джерела [260, с. 179-195]. Водночас розширення кола підстав для початку розслідування породжує певну невизначеність на практиці щодо меж поняття «будь-яке джерело». У доктрині під ним розуміється будь-яка офіційна чи неофіційна інформація, що містить дані про можливе вчинення кримінального правопорушення і надійшла до уповноваженої особи у будь-який спосіб: усно, письмово, через засоби масової інформації, телефонограмою, із матеріалів іншого провадження тощо [26, с. 101-108].

Завдання швидкого розслідування з тим, щоб притягнути до відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення в міру своєї вини, лежить в основі публічного характеру початку кримінального провадження, реалізується не лише через обов'язковість реєстрації кожного повідомлення, але й через систему заходів, спрямованих на виявлення прихованих кримінальних правопорушень. Обов'язок розпочати розслідування й у разі самостійного виявлення ознак кримінального правопорушення «з будь-якого джерела» означає, що пасивне чекання на повідомлення від заявника не є виконанням обов'язку, орган досудового розслідування зобов'язаний активно моніторити ознаки кримінальних правопорушень і невідкладно реагувати на них. Така активна позиція є особливо важливою у ситуаціях, коли потерпіла особа з тих чи інших причин не може або не бажає самостійно звернутися із заявою [74, с. 181-185]. Реалізація цього підходу передбачає ефективну взаємодію між

органами досудового розслідування та іншими державними органами, зокрема медичними закладами, органами соціального захисту тощо.

Таке широке тлумачення відповідає засаді публічності, але вимагає від практичних працівників вироблення чітких критеріїв для розмежування відомостей, що «можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення», від інших повідомлень, не пов'язаних із кримінально-правовою сферою.

Окремого теоретичного осмислення заслуговує питання про суб'єктивне сприйняття учасниками провадження якості та своєчасності початку досудового розслідування. Дослідження, проведені у рамках кримінологічної віктимізації та права, свідчать, що потерпілі, задоволені оперативністю реагування органів досудового розслідування на їхню заяву, демонструють більш активну та конструктивну участь у наступних слідчих (розшукових) діях, охочіше дають показання та сприяють встановленню обставин кримінального провадження. Навпаки, потерпілі, які зіткнулися з байдужим або зволікальним ставленням на початковому етапі, нерідко відмовляються від подальшої активної участі, а в окремих випадках навіть забирають свої заяви [43, с. 60-73].

Роль інформаційного забезпечення у своєчасному початку досудового розслідування є надзвичайно важливою. Статистичні дані свідчать, що значна частина кримінальних правопорушень залишається латентною – тобто невідомою органам кримінального переслідування – не тому, що відсутній факт правопорушення, а тому, що потерпілі або очевидці не звертаються із заявами. Дослідження віктимізації показують, що в Україні до правоохоронних органів звертаються з повідомленнями лише близько 30–40% жертв кримінальних правопорушень – залежно від категорії злочину [38, с. 95]. Ефективні механізми зниження латентності злочинності – зрозумілі і доступні канали для подання заяв, захист заявників від тиску, довіра до правоохоронних органів – є передумовою реалізації принципу публічності початку розслідування. Без цього

навіть ідеальна система внесення до ЄРДР не забезпечить реагування на значну частину кримінальних правопорушень.

За результатами опитування респондентів простежується певна закономірність, яка полягає в тому, що у разі негайного звернення із заявою про кримінальне правопорушення до правоохоронних органів і невідкладного початку досудового розслідування відсоток вчинення нових кримінальних правопорушень у 2-3 рази нижчий порівняно із провадженнями, які розпочаті протягом 1 дня. У цьому випадку йдеться про вчинення кримінальних правопорушень тими ж особами (Додаток А). Оперативне та поважливе ставлення органів досудового розслідування до заявника у перші години після надходження повідомлення є не лише процесуальним обов'язком, але й дієвим інструментом налагодження конструктивної співпраці з учасниками провадження.

Одним із найважливіших практичних аспектів початку досудового розслідування є проблема кваліфікації кримінального правопорушення при внесенні відомостей про нього до ЄРДР. Відповідно до ч. 5 статті 214 КПК України до ЄРДР вноситься «попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) КК України» [115]. Слово «попередня» є принципово важливим: воно означає, що кваліфікація, зазначена при реєстрації провадження, може, і нерідко повинна, змінюватися в ході досудового розслідування залежно від встановлення нових обставин кримінального провадження. Однак на практиці виникає проблема умисного заниження або неправильної кваліфікації при внесенні відомостей до ЄРДР з метою штучного заниження тяжкості кримінального правопорушення або уникнення підслідності конкретного органу. Наприклад, зафіксовані випадки, коли підрозділи Національної поліції вносять до ЄРДР кваліфікацію, що виключає підслідність НАБУ або ДБР, що є формою зловживання повноваженнями [172].

Порядок визначення підслідності – тобто встановлення того, який орган досудового розслідування уповноважений здійснювати конкретне провадження, – є невід’ємно пов’язаним із механізмом початку досудового розслідування. Стаття 216 КПК України визначає підслідність кримінальних проваджень за суб’єктом кримінального правопорушення, характером правопорушення або іншими критеріями. Питання підслідності вирішується після внесення відомостей до ЄРДР і може бути підставою для передачі провадження від одного органу до іншого відповідно до вимог статті 218 КПК України [115]. Неправильне визначення підслідності веде до затримки початку ефективного розслідування, оскільки передача провадження між органами потребує часу та організаційних зусиль. У контексті забезпечення швидкості досудового розслідування вкрай важливим є оперативне і правильне вирішення питання підслідності вже на початковому етапі провадження [76, с. 148-151].

Особливістю початку досудового розслідування є категорична заборона здійснення будь-яких слідчих (розшукових) дій до внесення відомостей до ЄРДР, окрім проведення огляду місця події у невідкладних випадках, за умови невідкладного (негайного) внесення цих відомостей після завершення огляду, а також у разі вчинення кримінального проступку може бути відібрано пояснення; проведено медичне освідування; отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [115].

Порушення цієї вимоги тягне за собою відповідальність, встановлену законом, та має наслідком визнання отриманих матеріалів недопустимими доказами відповідно до ч. 1 статті 86 КПК України. Необхідність такого виключення продиктована практичними реаліями: огляд місця події є першочерговою дією, ефективність якої безпосередньо залежить від

невідкладності проведення, а технічна процедура реєстрації у ЄРДР об'єктивно потребує часу. Водночас слід підкреслити, що навіть в цьому виключному випадку протокол огляду місця події набуває доказового значення лише за умови, що відповідне провадження було невідкладно зареєстровано у ЄРДР після завершення огляду [79, с. 243-245].

У порівняльно-правовому аспекті модель початку досудового розслідування виявляє суттєву подібність до процедур, характерних для ряду пострадянських держав, які провели ліберальні реформи кримінального процесуального законодавства на початку 2000-х років. Зокрема, Грузія, здійснивши системну реформу кримінального процесуального законодавства, запровадила обвинувальний тип кримінального процесу. Відповідно до нового КПК Грузії провадження розпочинається з реєстрації інформації про злочин у спеціальній базі даних [118]. Подібний підхід – реєстрація без попередньої «перевірки» і автоматичний початок провадження – знаходить своє відображення і в окремих нормах ККП Польщі зазначається, що стадія дізнання в її спрощеному варіанті розпочинається *de facto* з моменту реєстрації повідомлення про злочин, хоча формально процесуальне рішення про початок залишається необхідним [92, с. 43-50]. Відтак у своєму кримінальному процесуальному законодавстві Грузія передбачила чіткі строки досудового розслідування, виконання яких є умовою для допустимості доказів у суді. Перевищення строків досудового розслідування без рішення суду або прокурора про продовження автоматично вважається порушенням права обвинуваченого на справедливий суд [140, с. 505-506].

Досвід Німеччини представляє інтерес у контексті порівняльного аналізу початку кримінального провадження, де в ККП Німеччини передбачено, що прокуратура зобов'язана провести розслідування кожного разу, коли їй стали відомі обставини, що вказують на можливість вчинення злочину (так зване офіційне переслідування) [269, с. 182-187]. Водночас німецьке право зберігає певну перевірочну процедуру: до порушення офіційного обвинувачення

прокуратура проводить так звані дізнавальні дії, що є аналогом досудового розслідування у широкому розумінні, також поліція наділена правом самостійно проводити невідкладні дії [96]. Ключова відмінність від попередньої української моделі полягає в тому, що в Німеччині відсутній формальний акт «початку досудового розслідування», а провадження фактично починається з першої процесуальної дії компетентного органу.

КПК Литви передбачає, що орган розслідування або прокурор зобов'язані розпочати досудове розслідування, якщо вони отримали відомості, які свідчать про ознаки злочину. При цьому важливою гарантією забезпечення швидкого розслідування є обов'язок прокурора звітувати перед прокурором вищого рівня про хід провадження у справах, де строки наближаються до граничних [140, с. 491-493].

Кримінальне провадження реєструється в Інформаційній системі досудового розслідування, аналогічній за функціями до ЄРДР та проведення слідчих (розшукових) дій до реєстрації провадження не допускається, за винятком огляду місця події та деяких інших невідкладних заходів [239, с. 88-95]. Таким чином, хоча й литовська модель є концептуально близькою до закріпленої в КПК України, не слід механічно копіювати іноземний досвід, кожна модель зумовлена національними правовими традиціями та інституційними особливостями правоохоронної системи.

Вищевикладене свідчить, що відмова України від формального акту порушення кримінальної справи відповідає практиці однієї з найбільш розвинених правових систем Євросоюзу.

Доктринальна оцінка початку досудового розслідування залишається неоднозначною, наприклад, О. А. Вакулік та Ю. І. Азаров вказують на те, що запроваджена КПК України модель є більш прогресивною порівняно з попередньою, оскільки усуває дублювання процесуальної діяльності, розширює можливості слідчого та відповідає континентальним стандартам кримінального процесу [21, с. 38-48]. Тобто нова система дозволяє слідчому з першого ж

моменту провадження використовувати повний арсенал процесуальних засобів, передбачених КПК, а не обмежуватися переліком «перевірочних дій», що підвищує швидкість встановлення обставин кримінального правопорушення.

Однак Ю. П. Аленін звертає увагу на практичні труднощі, наприклад, реєстрація завідомо безпідставних повідомлень неминує породжує надмірне навантаження на органи досудового розслідування та ризик неналежної уваги до справді суспільно небезпечних злочинів, через що пропонує вдосконалити цю норму, передбачивши детальнішу регламентацію порядку прийняття та реєстрації заяв і повідомлень; встановлення строків їх розгляду; визначивши обставини, що виключають проведення досудового розслідування [1, с. 198-203].

Один із найбільш дискусійних аспектів чинної моделі – відсутність процесуального механізму відсіву явно необґрунтованих звернень до внесення їх до ЄРДР. Так, Л. М. Лобойко звертає увагу на те, що вносити до ЄРДР відомості про подію, яка явно не є кримінальним правопорушенням, мабуть, недоцільно [134, с. 121-124]. У зв'язку з цим заслуговує на увагу досвід функціонування відомчих нормативних актів, зокрема Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, який встановлює певний первинний фільтр: черговий розглядає матеріали, що надходять, і у разі відсутності в них відомостей про кримінальне правопорушення адресує їх в інший правовий режим [199]. Проте такий відомчий «фільтр» є неофіційним і юридично вразливим, оскільки суперечить категоричній забороні відмовляти у прийнятті та реєстрації заяви, адже такі дії вимагають запровадження окремої процесуальної форми «первинної перевірки» для визначення належності звернення до сфери кримінального судочинства – без проведення слідчих (розшукових) дій і з мінімальними строками [134, с. 127].

Статистичні дані переконливо ілюструють масштаби змін щомісячної кількості заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, так до 2012 року

їх кількість становила близько 300 тис., при цьому лише близько 40 тис. справ порушувалося. Сьогодні щомісячна кількість кримінальних проваджень, зареєстрованих у ЄРДР, значно більша. Так, у 2024 році вона зросла до 563 560 кримінальних правопорушень, з яких закрито – 1 004 413 проваджень (враховуючи перехідні провадження), а у 2025 році зареєстровано 529 139 проваджень, з яких закрито – 614 456 [61]. Ця статистика свідчить про дві протилежні тенденції: з одного боку, значне розширення доступу потерпілих до механізму кримінального провадження та зростання шансів на реагування органів розслідування; з іншого – масове закриття проваджень, що в ряді випадків може свідчити про відсутність реальної перевірки обставин кримінального правопорушення після його формальної реєстрації. Ці дані зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення системи контролю за якістю досудового розслідування.

Практика Європейського суду з прав людини виробила розгалужену систему стандартів щодо ефективного розслідування в контексті статей 2, 3 та 6 Конвенції. Щодо початку розслідування Суд послідовно стверджує, що ефективне розслідування передбачає насамперед його своєчасний початок: органи влади, яким стало відомо про інцидент, що може утворювати ознаки порушення права на життя або заборони катування (статті 2 та 3 Конвенції), зобов'язані *ex officio* порушити розслідування без невинуватених зволікань [59].

Так, у справі «Меріт проти України» [231] Суд констатував, що відсутність ефективного досудового розслідування є порушенням вимоги щодо ефективного засобу правового захисту за статтею 13 Конвенції, у справі «Яременко проти України» Суд зазначив, що повільне та неефективне провадження на початковому етапі розслідування унеможлиблює встановлення всіх обставин кримінального провадження та є самостійним порушенням Конвенції [237]. Зазначені рішення формують стандарт, згідно з яким відповідальність держави за Конвенцією виникає не лише тоді, коли порушення є очевидним, але й тоді,

коли держава не вжила належних заходів для своєчасного початку розслідування.

Варто зазначити, що не слід механічно копіювати іноземний досвід, адже кожна модель зумовлена національними правовими традиціями та інституційними особливостями правоохоронної системи відповідної країни. Водночас порівняльно-правовий аналіз переконливо свідчить, що відмова від самостійної стадії порушення кримінальної справи є загальноєвропейською тенденцією, а не виключно українською новелою, і відповідає усталеним стандартам сучасного кримінального судочинства [109, с. 333-340].

Таким чином, початок досудового розслідування являє собою багатовимірний процесуальний феномен, що поєднує юридично-технічну процедуру (внесення до ЄРДР), процесуально-тактичний компонент (першочергові слідчі (розшукові) дії) та публічно-правовий вимір (реалізація засади публічності та притягнення до відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення в міру своєї вини). Лише синергія усіх трьох вимірів забезпечує дійсну ефективність початку провадження як фундаменту всього подальшого досудового розслідування та кримінального судочинства в цілому.

Наступним етапом досудового розслідування, який має значення для забезпечення його швидкості, є його зупинення – особливий процесуальний стан, що дозволяє тимчасово призупинити провадження за наявності об'єктивних перешкод для його подальшого здійснення.

Відповідно до ч. 1 статті 280 КПК України досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру якщо:

- підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;
- оголошено в розшук підозрюваного;
- слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування;

- наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва;
- наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану;
- уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та підозрюваним надано письмову згоду на проведення такого обміну [115].

Кожна з цих підстав відображає об'єктивну неможливість продовжити провадження, а не суб'єктивне бажання слідчого уникнути виконання обов'язків.

Важливо підкреслити, що зупинення досудового розслідування за жодних обставин не звільняє слідчого від обов'язку вжиття активних заходів до усунення підстав зупинення. Відповідно до ч. 2 статті 280 КПК України до зупинення досудового розслідування слідчий, прокурор зобов'язані виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для здійснення розшуку підозрюваного. У разі зупинення у зв'язку з невстановленням місцезнаходження підозрюваного, слідчий зобов'язаний передати матеріали відповідному підрозділу для проведення оперативно-розшукових заходів та неухильно контролювати хід їх виконання. Фактично, зупинення досудового розслідування перетворює провадження на режим «моніторингу», а не «бездіяльності», і не звільняє слідчого від відповідальності за результати розслідування.

Відновлення зупиненого досудового розслідування відбувається у двох випадках:

- за рішенням слідчого або прокурора після усунення обставин, що зумовили його зупинення;
- за рішенням слідчого судді в разі скасування ним постанови про зупинення досудового розслідування [115].

Після відновлення досудового розслідування його строки обчислюються з моменту прийняття відповідного рішення та внесення до ЄРДР відомостей про

відновлення, а загальний строк розслідування продовжується. Ця норма є важливою гарантією проти зловживання правом на зупинення як засобом штучного продовження тривалості провадження поза межами, встановленими статтею 219 КПК України строків.

Зупинення досудового розслідування є самостійним процесуальним інститутом, який передбачає тимчасове призупинення провадження процесуальних дій та перебігу відповідних строків у разі виникнення об'єктивних обставин, що унеможливають подальше розслідування. Правові підстави зупинення досудового розслідування закріплені у ст. 280 КПК України і є вичерпними, що виключає можливість їх розширювального тлумачення [158, с. 86-87].

Значення цього інституту для забезпечення швидкості кримінального провадження виявляється у кількох взаємопов'язаних аспектах.

По-перше, відповідно до ч. 5 статті 219 КПК України строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня винесення постанови про його відновлення не включається у строки досудового розслідування [115]. Зазначений механізм «зупинення» перебігу процесуальних строків запобігає незаконному закриттю провадження через їх вплив в умовах, коли здійснення слідчих (розшукових) дій є об'єктивно неможливим, зокрема у зв'язку із тяжкою хворобою підозрюваного або очікуванням результатів виконання запиту про міжнародну правову допомогу.

По-друге, зупинення провадження забезпечує раціональний розподіл процесуальних ресурсів органу досудового розслідування, який отримує можливість зосередити зусилля на активних провадженнях, у яких здійснення необхідних процесуальних дій є реально можливим.

По-третє, вичерпний перелік підстав для зупинення досудового розслідування, закріплений у ст. 280 КПК України, виступає процесуальною гарантією проти зловживань цим інститутом з метою штучного затягування провадження. Правозастосовна практика, однак, свідчить про непоодинокі

випадки безпідставного зупинення розслідування, що з урахуванням положень ч. 5 статті 219 КПК України при подальшому скасуванні такої постанови слідчим суддею або прокурором призводить до вичерпання строків досудового розслідування та закриття провадження на підставі п. 10 ч. 1 статті 284 КПК України.

З метою дотримання положення, що особа має право на розгляд обвинувачення щодо неї в суді у найкоротший строк, законодавець передбачає такі форми закінчення досудового розслідування:

- направлення до суду обвинувального акта;
- закриття кримінального провадження;
- звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;
- звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності [115].

Вибір між цими формами залежить від результатів розслідування та встановлених у його ході обставин, які підлягають доказуванню. Слід підкреслити, що своєчасне прийняття відповідного рішення про закінчення досудового розслідування є не лише процесуальним обов'язком сторони обвинувачення, але й елементом права особи на якнайшвидший розгляд кримінального провадження, затягування з прийняттям рішення про закінчення розслідування після фактичного встановлення всіх обставин кримінального правопорушення є порушенням засади розумних строків навіть якщо воно формально вкладається у граничні строки, встановлені статтею 219 КПК України.

Закриття кримінального провадження як форма його закінчення є найбільш поширеним способом завершення досудового розслідування. Підстави закриття закріплені у ч. 1 статті 284 КПК України і включають:

- встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;

- не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;

- не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі.

- не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі;

- втратив чинність закон, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння;

- помер підозрюваний, обвинувачений, особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;

- існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;

- потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством;

- стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу;

- стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 ККУ та досягнутий податковий компроміс;

- існує нескасована постанова слідчого, дізнавача, прокурора про закриття кримінального провадження з реабілітуючих підстав;

- після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи [115].

Звернення до суду з обвинувальним актом є основною формою закінчення досудового розслідування у провадженнях, де встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, і зібрано достатньо доказів для підтримання обвинувачення в суді. Відповідно до статті 291 КПК України обвинувальний акт повинен містити:

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- анкетні відомості викривача (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;
- виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення;
- обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;
- розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими;
- розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);
- розмір пропонованої винагороди викривачу;

- дату та місце його складення та затвердження [115].

До обвинувального акта додається реєстр матеріалів, що надають право сторонам провадження на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, а також розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, за наявності, реєстру матеріалів досудового розслідування [115]. Складання обвинувального акта є відповідальною процесуальною дією, оскільки він визначає межі судового розгляду, адже суд не має права вийти за межі обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті.

Підводячи підсумки аналізу правового регулювання початку, зупинення та закінчення досудового розслідування, слід зазначити таке. Чинна модель початку досудового розслідування, заснована на обов'язковій реєстрації в ЄРДР та автоматичному початку провадження, є концептуально правильним рішенням, що відповідає кращим зразкам континентальної процесуальної традиції. Вона усуває штучний бар'єр між отриманням інформації про кримінальне правопорушення та початком повноцінного процесуального реагування, що є необхідною передумовою забезпечення швидкості досудового розслідування.

Водночас реалізація цієї моделі потребує вирішення низки системних проблем: забезпечення безумовної своєчасності внесення відомостей до ЄРДР; запобігання зловживанням у формі масових відмов від прийняття заяв або формальної реєстрації без реального розслідування; ефективного прокурорського нагляду за якістю та оперативністю першочергових слідчих (розшукових) дій; вдосконалення порядку зупинення та відновлення досудового розслідування з метою недопущення його використання як способу затягування.

Саме комплексне вирішення цих проблем є ключем до підвищення ефективності початкового етапу досудового розслідування та забезпечення його відповідності стандартам розумного строку та швидкого розслідування.

2.3. Спрощений порядок досудового розслідування кримінальних правопорушень

Кримінальна процесуальна форма є однією з найважливіших правових категорій, що характеризує сутність і структуру кримінального судочинства. Вона виконує роль правового «каркасу», в межах якого здійснюється вся кримінальна процесуальна діяльність: встановлюється послідовність стадій і умови переходу від однієї до іншої, визначаються підстави та порядок провадження конкретних процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень, гарантуються права та законні інтереси учасників провадження.

Значення кримінальної процесуальної форми виходить за межі суто технічної регуляції: вона є інструментом реалізації принципів кримінального судочинства та гарантією недопущення свавілля зі боку органів, які здійснюють провадження. Як справедливо зазначає В. М. Трофименко, кримінальна процесуальна форма – це сукупність закріплених законом юридичних процедур, умов і гарантій, що забезпечують вирішення завдань кримінального судочинства [254, с. 171-183]. Це визначення підкреслює три ключові складові форми: процедури (порядок дій), умови (передумови їх здійснення) та гарантії (засоби забезпечення прав учасників).

Доктринальне осмислення кримінальної процесуальної форми відзначається значним різноманіттям підходів, так Л. М. Лобойко і О. А. Банчук визначають її як встановлений законом порядок провадження в цілому, порядок виконання окремих процесуальних дій та порядок прийняття процесуальних рішень [134, с. 29-35].

Н. Р. Бобечко розуміє під нею передбачений кримінальним процесуальним законом порядок усієї кримінальної процесуальної діяльності суб'єктів кримінального провадження [157, с. 56].

М. Є. Шумило розглядає кримінальну процесуальну форму як юридичну конструкцію, що виражає нормативно встановлені вимоги щодо: порядку

провадження в цілому; послідовності стадій; підстав, умов, учасників і черговості процесуальних дій; форми і змісту процесуальних рішень [273, с. 261-266]. Відмінності між цими підходами є переважно термінологічними, оскільки усі вони фіксують нормативну природу, системний характер та гарантійну функцію кримінальної процесуальної форми.

Значення кримінальної процесуальної форми визначається її роллю як необхідного правового інструменту реалізації завдань кримінального провадження, закріплених у статті 2 КПК України. Завдання швидкого розслідування може бути досягнуте лише тоді, коли процесуальна форма є оптимальною тобто достатньо деталізованою для забезпечення повноти і законності провадження, але не настільки ускладненою, щоб перетворитися на самоціль і гальмувати здійснення провадження [112, с. 303-305]. Ця внутрішня суперечність між вимогою повноти гарантій і вимогою швидкості є однією з центральних проблем кримінального процесуального права і визначає постійний пошук законодавцем оптимального балансу між цими протилежними вимогами. Саме у відповідь на цю необхідність балансу виникає диференціація кримінальної процесуальної форми.

Вимога швидкості досудового розслідування знаходить своє нормативне вираження як у положеннях, спрямованих на прискорення провадження процесуальних дій, так і в положеннях, що безпосередньо регулюють порядок закінчення досудового розслідування. Диференціація кримінальної процесуальної форми є об'єктивною тенденцією розвитку кримінального судочинства у більшості сучасних держав.

У державах романо-германської правової сім'ї поряд із загальним порядком провадження передбачено спеціальні прискорені процедури, які в окремих випадках виключають повноцінний судовий розгляд. Зокрема, у Федеративній Республіці Німеччина та Французькій Республіці запроваджено спрощені порядки провадження щодо незначних правопорушень, вчинених особою, затриманою на місці їх вчинення [140, с. 215-218].

Під диференціацією розуміється встановлення поряд зі звичайним, загальним порядком кримінального провадження особливих процедур, що або спрощують провадження для правопорушень невеликої суспільної небезпеки, або ускладнюють його у провадженнях, що вимагають посиленого процесуального захисту [249, с. 111-112].

Так, Н. О. Гольдберг розглядає диференціацію як особливу побудову кримінального провадження, у якому поряд із звичним порядком передбачені форми, що з одного боку спрощують процедури щодо кримінальних правопорушень, які не несуть значної суспільної небезпеки, а з іншого ускладнюють, що вимагає особливої процесуальної захищеності [39, с. 169].

В. М. Трофименко обґрунтовує диференціацію тим, що вона створює реальні можливості для ефективного захисту прав учасників кримінального провадження; підвищує ресурсоефективність; удосконалює та підвищує результативність провадження; у певних випадках сприяє вирішенню кримінально-правового конфлікту [254, с. 170-183].

На думку О. Г. Шило доцільність та позитивне значення диференціації кримінальної процесуальної форми доведена практикою, визнається не тільки національним законодавцем, але і міжнародними нормами, що свідчить про відхід від уніфікації кримінальної процесуальної форми в цілому та подальше її розширення з метою запровадження процедур, які дозволять забезпечити швидке розслідування та досягнення справедливості [99, с. 68-72].

Важливо відзначити, що диференціація не є синонімом хаотичного різноманіття процесуальних форм, адже вона здійснюється на підставі чітко визначених критеріїв, що мають об'єктивне підґрунтя.

У національній доктрині виокремлюються такі основні критерії диференціації кримінальної процесуальної форми:

1) матеріально-правовий критерій – вид кримінального правопорушення, ступінь його тяжкості та кваліфікація. Класифікація кримінальних правопорушень у статті 12 КК України на кримінальні проступки

і злочини (нетяжкі, тяжкі, особливо тяжкі) є безпосередньою нормативною підставою для диференціації порядку їх розслідування [105];

2) процесуальний критерій – визнання вини; досягнутий між сторонами компроміс;

3) кримінологічний критерій – наявність особливих правових режимів, що діють у місці провадження, зокрема режиму воєнного стану [8, с. 44-45].

Міжнародно-правовою основою спрощення кримінального судочинства є Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R (87) 18 «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» (далі – Рекомендація). Цей документ зазначає, що зволікань під час здійснення досудового розслідування можливо уникнути не лише завдяки використанню конкретних наявних ресурсів та способів, але й завдяки плануванню, встановленню чітких пріоритетів у реалізації кримінального провадження, в зв'язку з чим рекомендує державам застосовувати:

- принцип дискреційного переслідування (*opportunité des poursuites*);
- прискорені (сумарні) процедури;
- спрощені процедури;
- позасудові способи врегулювання – особливо у справах про малозначні кримінальні правопорушення [211].

Рекомендація підкреслює, що спрощення кримінального провадження не може відбуватися за рахунок применшення основних процесуальних гарантій, та вказує на необхідність збереження балансу між ефективністю та захистом прав особи.

Принцип «дискреційного переслідування», рекомендований Комітетом Міністрів Ради Європи передбачає надання органу досудового розслідування та іншим правоохоронним органам права відмовитись від принципу кримінального переслідування або припинити його на підставах, закріплених у кримінальному процесуальному законі, врахувавши при цьому суспільні інтереси, ступінь

тяжкості та характер кримінального правопорушення, особу підозрюваного, а також позицію потерпілого [211].

У КПК України цей принцип реалізований насамперед через інститут угод, що дозволяє закінчити провадження шляхом досягнення угоди між сторонами без повноцінного судового розгляду. Крім того, елементи дискреції проявляються у повноваженнях прокурора щодо можливого звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка визнала вину та вчинила активне каяття (статті 286-287 КПК України) [115]. Дискреційний підхід у кримінальному переслідуванні сприяє раціональному використанню ресурсів системи кримінального судочинства і дозволяє зосередити їх на провадженнях, що справді вимагають повного судового розгляду.

Зарубіжний досвід спрощення кримінального провадження є надзвичайно різноманітним і свідчить про широкий спектр підходів до вирішення цього завдання. З метою порівняльно-правового аналізу доцільно розглянути прискорені та спрощені порядки провадження, закріплені в законодавстві основних держав континентальної системи права.

У кримінальному процесі Німеччини функціонує інститут припинення кримінального переслідування після виконання покладених зобов'язань, передбачений параграфом 153а КПК Німеччини. У провадженнях щодо менш тяжких злочинів прокурору надано право за згодою особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, тимчасово утриматися від публічного обвинувачення за умови виконання нею визначених зобов'язань, що усуває суспільний інтерес у подальшому кримінальному переслідуванні. До таких зобов'язань належать: вчинення дій, спрямованих на відшкодування заподіяної шкоди; сплата грошової суми на користь загальнокорисної установи або до державної казни; здійснення інших суспільно корисних дій, зокрема праця в медичних закладах, притулках, будинках для людей похилого віку, діяльність з охорони навколишнього середовища тощо [96]. Зобов'язання можуть поєднуватися в різних комбінаціях і підлягають конкретизації з метою

забезпечення можливості перевірки їх виконання. Належне виконання особою покладених зобов'язань є підставою для остаточного припинення кримінального переслідування. Разом з цим передбачена можливість відновлення кримінального переслідування у разі встановлення факту вчинення тяжкого кримінального правопорушення [269, с. 182-187].

Крім того, досить поширеним є наказне провадження, в якому прокуратура звертається до суду з клопотанням про видачу судового наказу без проведення судового засідання, за умови, якщо обвинувачений не заперечує, справа завершується без традиційного процесу. Також передбачено прискорене провадження, що застосовується у справах, де обставини очевидні і доказова база вже сформована, а справа може бути вирішена у найкоротші строки. Ці інструменти дозволяють суттєво зменшити навантаження на кримінальну юстицію, зосереджуючи повну судову процедуру виключно на справах, які її справді потребують [96].

У Франції щодо справ, у яких передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком не більше семи років, стосовно осіб, затриманих на місці вчинення кримінального правопорушення, застосовується процедура негайного представлення підозрюваного перед судом, закріплена у статті 395 КПК Франції [120]. Зазначена скорочена процедура використовується приблизно у 90 % випадків порушення досудового розслідування стосовно повнолітніх осіб [140, с. 219].

В Італії у справах, де підозрюваного затримано на місці вчинення кримінального правопорушення або він у повному обсязі визнав свою вину, прокурор має право направити справу безпосередньо до суду протягом 48 годин у порядку прямого судового слідства, яке розпочинається впродовж 15 днів із моменту направлення матеріалів [140, с. 276-279].

В Іспанії також запроваджено скорочену процедуру провадження, що застосовується у справах про кримінальні правопорушення, санкція за які передбачає позбавлення волі строком не більше дев'яти років. Ця процедура

передбачає можливість ухвалення вироку протягом 24 годин із моменту затримання особи та нині застосовується у переважній більшості кримінальних проваджень Іспанії [140, с. 301-305].

Польський кримінальний процесуальний кодекс передбачає кілька форм спрощеного провадження, таких як прискорене провадження, що застосовується у справах про кримінальні правопорушення, де особу затримали на місці вчинення або невдовзі після нього, і дозволяє розглянути справу у надзвичайно стислі строки – нерідко протягом 24-48 годин [140, с. 300-302]; розгляд прокуратурою (спрощений розгляд), що допускає скорочення стадії судового слідства при визнанні обвинуваченим вини; інститут медіації між потерпілим та обвинуваченим широко застосовується у польській практиці і сприяє досягненню примирення з мінімальними витратами для системи правосуддя [140, с. 315-318].

В Естонії кримінально-процесуальний кодекс передбачає так зване компромісне провадження та «скорочене судове провадження». У межах компромісного провадження обвинувачений визнає провину, а прокурор і обвинувачений погоджуються щодо покарання; суд затверджує компроміс, якщо він відповідає закону та інтересам правосуддя. Скорочене судове провадження застосовується у найпростіших справах і допускає відмову від повного дослідження доказів у судовому засіданні, оскільки обвинувачений погоджується з матеріалами обвинувачення [140, с. 329-331]. Ці форми отримали широке застосування в естонській практиці і дозволили суттєво скоротити тривалість кримінального провадження у справах середньої та невеликої тяжкості. Досвід Естонії свідчить про те, що добре спроектовані спрощені форми здатні не лише прискорити провадження, але й забезпечити задоволеність учасників його результатом.

Порівняльно-правовий аналіз свідчить, що в більшості європейських держав спрощені форми провадження охоплюють від 40 до 70% кримінальних проваджень, що розглядаються судами. Цей показник є одночасно свідченням

ефективності диференційованої системи та орієнтиром для України, де частка проваджень, завершених у спрощеному порядку, ще є нижчою від оптимальної. Розширення застосування спрощених форм відповідно до чітких законодавчих критеріїв і при збереженні достатніх процесуальних гарантій є важливим резервом підвищення ефективності кримінального судочинства в Україні.

Наразі КПК України визначив два основні вектори спрощення досудового кримінального провадження в Україні:

1) спрощення загального порядку – насамперед шляхом ліквідації стадії порушення кримінальної справи, що, як вже було проаналізовано у підрозділі 2.2 цієї роботи, усунуло штучне дублювання процесуальної діяльності та надало слідчому повноцінний процесуальний інструментарій з першого моменту провадження;

2) запровадження і врегулювання особливих спрощених порядків досудового кримінального провадження, які наразі систематизовані та розвинуті, в результаті чого запроваджено, зокрема, принципово новий для кримінального процесуального права інститут кримінального провадження на підставі угод [108, с. 101-103].

Поєднання цих двох векторів утворює систему диференціації кримінальної процесуальної форми на досудовому рівні, що спрямована на раціоналізацію та оптимізацію кримінального судочинства.

Першою і найбільш широко застосовуваною формою спрощеного досудового провадження є дізнання – форма досудового розслідування кримінальних проступків, закріплена у главі 25 КПК України [115]. Відповідно до ч. 1 статті 215 КПК України досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання [115].

Введення категорії «кримінальних проступків» до кримінального процесуального права стало результатом тривалого законодавчого процесу. Кримінальні проступки – це кримінальні правопорушення меншої суспільної небезпечності, зазначені в Особливій частині КК України, за вчинення яких

передбачено покарання у вигляді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади, громадських робіт, виправних робіт або арешту [105].

В. Г. Дрозд визначає дізнання як форму досудового розслідування кримінальних проступків, яка допускає застосування спрощеної процедури під час встановлення та доведення винуватості особи. Таке визначення, на відміну від більшості інших, відображає ключову ознаку дізнання – спрощеність процесуальної форми [51, с. 25].

До особливих ознак дізнання як спрощеної форми досудового розслідування слід віднести: 1) процесуальну швидкість; 2) спрощення процесуальної форми; 3) вищу ефективність порівняно з досудовим слідством; 4) розширену систему процесуальних джерел доказів; 5) можливість подальшого здійснення спрощеного судового провадження.

Суб'єктами здійснення дізнання є дізнавачі органу досудового розслідування, а також інші уповноважені службові особи. Відповідно до ч. 1 статті 38 КПК України органами досудового розслідування є органи Національної поліції, органи безпеки, Національне антикорупційне бюро України, органи, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства, органи Державного бюро розслідувань [115]. Органами дізнання, уповноваженими проводити дізнання щодо кримінальних проступків, є підрозділи дізнання органів Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань та інших органів відповідно до ч. 2 статті 38 КПК України [115].

Керівник органу дізнання здійснює організаційне та процесуальне керівництво дізнанням відповідно до ч. 2 статті 39-1 КПК України [115]. Важливо, що у провадженні щодо кримінальних проступків прокурор здійснює нагляд у формі процесуального керівництва дізнанням, хоча у порівнянні з досудовим слідством ступінь процесуального контролю з боку прокурора є менш жорстким.

Спрощення процесуальної форми при дізнанні зумовлено принципом пропорційності, відповідно до якого обсяг обмежень конституційних прав громадян повинен відповідати ступеню суспільної небезпеки вчиненого правопорушення. Процесуальний порядок проведення дізнання відповідно до статті 298 КПК України підпорядковується загальним правилам досудового розслідування з урахуванням особливостей, визначених главою 25 КПК України [115]. Серед цих особливостей слід виокремити такі:

1) обмеженість застосовуваних запобіжних заходів: відповідно до статті 299 КПК України до підозрюваного у вчиненні кримінального проступку не може бути застосовано запобіжні заходи, окрім особистого зобов'язання та особистої поруки;

2) обмежений перелік обов'язкових слідчих (розшукових) дій: перевірки підлягають обставини, достатні для встановлення або спростування вчинення особою кримінального проступку, а перелік слідчих (розшукових) дій може бути суттєво скороченим порівняно з повноцінним досудовим слідством;

3) заборона проведення негласних слідчих (розшукових) дій, окрім зняття інформації з електронних інформаційних систем з відкритим доступом (ч. 2 статті 264 КПК України) та встановлення місцезнаходження радіобладнання (стаття 268 КПК України);

4) скорочені строки провадження, передбачені статтею 219 КПК України: загальний строк дізнання не перевищує одного місяця від дня повідомлення про підозру;

5) особливості форми завершення дізнання, визначені у статті 301 КПК України [115].

Спрощення характеризує також етап закінчення дізнання. Дізнавач зобов'язаний подати прокурору усі зібрані матеріали з повідомленням про підозру у найкоротший строк. Стаття 301 КПК України встановлює, що прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів

дїзнання разом з повідомленням про підозру (а в разі затримання особи протягом двадцяти чотирьох годин) здійснити одну із зазначених дій:

- 1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження та негайне звільнення затриманої особи;
- 2) повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу;
- 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності;
- 4) направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства (у разі встановлення ознак злочину) [115].

Обвинувальний акт у провадженнях щодо кримінальних проступків може бути складений у загальному порядку (стаття 291 КПК України) або у спрощеному порядку (стаття 302 КПК України). Другий різновид є підставою для розгляду провадження у спрощеному судовому порядку. Відповідно до правової позиції Верховного Суду, викладеної у постанові від 17 червня 2021 року, підставою для застосування спрощеного порядку є беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості, відсутність заперечень щодо встановлених обставин та згода на розгляд обвинувального акта, без його присутності. При цьому підписання заяви про беззаперечне визнання вини обов'язково здійснюється у присутності захисника як додаткова гарантія добровільності та усвідомленості відповідної згоди [171].

Таким чином, можна виокремити низку характерних ознак, що відрізняють дізнання від досудового слідства і визначають його правову природу як спрощеної форми досудового розслідування:

- прискорений характер провадження процесуальних дій;
- застосування скороченої процесуальної форми;

- підвищена результативність порівняно із загальним порядком досудового слідства;
- розширений перелік допустимих процесуальних джерел доказів;
- наявність законодавчо передбаченої можливості подальшого судового розгляду у спрощеному порядку [8, с. 93].

Отже, дізнання являє собою самостійну спрощену форму досудового розслідування, що реалізується у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків і вирізняється більш оперативним та результативним характером порівняно із досудовим слідством, такі властивості забезпечуються через поєднання трьох взаємопов'язаних чинників: скорочення тривалості провадження, застосування спрощеної процесуальної форми, а також залучення розширеного кола процесуальних джерел доказів.

Іншим значущим видом спрощеного провадження є кримінальне провадження на підставі угод, врегульоване главою 35 КПК України. Угоди у кримінальному провадженні є правовим явищем, що виникло у Сполучених штатах Америки та поступово поширилося по всьому світу. В Україні інститут угод у кримінальному провадженні введений у 2012 році та передбачає два види:

- 1) угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим (статті 468, 469 КПК);
- 2) угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості (статті 468, 470 КПК) [115].

Угода про примирення укладається з ініціативи сторін провадження та передбачає примирення потерпілого з підозрюваним і відшкодування завданої шкоди. Угода про визнання винуватості укладається між прокурором та підозрюваним і передбачає беззаперечне визнання підозрюваним своєї вини в обмін на погоджений розмір покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або пом'якшення покарання.

Угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Така угода може бути укладена у

провадженні щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, у провадженнях щодо:

1) кримінальних проступків, нетяжких злочинів, тяжких злочинів (крім кримінальних проваджень щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією);

2) корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи (осіб) у вчиненні будь-якого корупційного кримінального правопорушення чи кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією;

3) корупційних кримінальних проступків, нетяжких або тяжких корупційних злочинів, а також кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, у разі відсутності ознак вчинення цих кримінальних правопорушень у співучасті;

3) особливо тяжких злочинів, вчинених за попередньою змовою групою осіб, організованою групою чи злочинною організацією або терористичною групою за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим, який не є організатором такої групи або організації, злочинних дій інших учасників групи [115].

Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена щодо кримінальних проступків, злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам [115].

Однак, існують виключення, так угоди не можуть укладатися у кримінальних провадженнях стосовно уразливих осіб; щодо злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством; щодо кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, проти життя особи та окремі правопорушення проти громадської безпеки [105]. Ці обмеження відображають суспільний інтерес у повному судовому розгляді найбільш резонансних та суспільно небезпечних злочинів.

З точки зору спрощення досудового розслідування ключовим є положення ч. 1 статті 474 КПК України, яке передбачає, що після укладення угоди у ході досудового розслідування обвинувальний акт з підписаною угодою невідкладно надсилається до суду [115]. Це означає, що досудове розслідування фактично завершується з моменту підписання угоди і направлення матеріалів до суду – без необхідності проведення всього комплексу слідчих (розшукових) дій, характерних для повноцінного провадження. Слідчий та прокурор звільняються від обов'язку доведення всіх обставин вчинення кримінального правопорушення у їхній сукупності, оскільки підозрюваний визнає свою вину і погоджується з пред'явленим обвинуваченням. Таким чином, угода у кримінальному провадженні є не лише процесуальним документом, але й засобом суттєвого прискорення кримінального провадження і скорочення ресурсних витрат на його здійснення.

Практика застосування угод у кримінальному провадженні України в цілому є позитивною, хоча й виявляє певні проблемні аспекти. Однак, загалом можна виокремити такі елементи, що свідчать про позитивну практику застосування угод в кримінальному провадженні:

- суттєве скорочення тривалості проваджень у провадженнях, завершених шляхом укладення угоди;
- підвищення рівня відшкодування шкоди потерпілим;
- зменшення навантаження на суди.

Практика Верховного Суду у сфері застосування угод у кримінальному провадженні є надзвичайно важливою для правозастосування. Серед проблемних аспектів залишається ризик укладення угоди під примусом або психологічним тиском; недостатня обізнаність підозрюваних про наслідки угоди; нерівність між стороною обвинувачення та захистом при укладенні угоди. Ці проблеми знаходять своє відображення у правозастосовній практиці та зумовлюють необхідність постійного моніторингу та вдосконалення відповідного законодавства. Верховний Суд у ряді своїх рішень роз'яснював

порядок перевірки угоди судом, підкреслюючи обов'язок суду переконатися у добровільності угоди та розумінні підозрюваним її правових наслідків [169].

Так, у листі Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ суд виклав позицію щодо меж перевірки угоди судом: суд не може втручатися у домовленості сторін щодо умов угоди, якщо вони відповідають вимогам закону, але зобов'язаний перевірити добровільність і розуміння підозрюваним (обвинуваченим) наслідків угоди [194]. Ця позиція є важливою як для практики укладення угод, так і для розуміння меж суддівського дискреційного розсуду при їх затвердженні. Верховний Суд також звернув увагу на те, що при вирішенні питання про затвердження угоди суд повинен, зокрема, переконатися, що правова кваліфікація правопорушення, зазначена в угоді, відповідає матеріалам кримінального провадження [194]. Такий підхід забезпечує баланс між швидкістю провадження та законністю його результату.

У рішенні у справі «Бруно проти Франції» Суд визнав, що система визнання вини в рамках спрощеного провадження не суперечить Конвенції за умови ефективного судового контролю [214]. Ця позиція підтверджує правильність підходу, закріпленого у статті 474 КПК України щодо обов'язкового затвердження угоди судом [115].

Наступним видом спрощеного провадження законодавець визначає провадження у формі приватного обвинувачення (глава 36 КПК України). Особливість цієї форми полягає у домінуванні приватного інтересу потерпілого над публічним інтересом під час досудового розслідування, адже таке провадження може бути розпочате виключно на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, зазначених у статті 477 КПК України [115]. Перелік таких правопорушень охоплює злочини проти честі та гідності особи, деякі злочини у сфері охорони праці, деякі економічні злочини – загалом ті, де заподіяна шкода носить переважно приватний характер і де примирення між сторонами є бажаним суспільним результатом.

Відповідно до статті 477 КПК України таке провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого, у разі відсутності такої заяви провадження підлягає закриттю. Прокурор може ініціювати провадження у формі приватного обвинувачення лише у випадках, якщо потерпілий через залежний стан або з інших причин не може захистити свої права та законні інтереси [116, с. 831-835].

З цього приводу влучна думка С. А. Крушинського щодо того, що потерпілий має можливість на власний розсуд вирішувати питання чи звертатись йому до правоохоронних органів з приводу захисту своїх порушених прав, чи врегулювати ситуацію без залучення компетентних органів, або навіть залишити діяння без правових наслідків [8, с. 97-98].

Особливості досудового розслідування у провадженнях у формі приватного обвинувачення зумовлені специфікою публічного та приватного інтересу цієї категорії. На відміну від проваджень публічного обвинувачення, де держава самостійно ініціює і підтримує його незалежно від позиції потерпілого, у провадженнях приватного обвинувачення воля потерпілого є визначальним фактором не лише при початку, але й при продовженні провадження.

Як слушно з цього приводу зауважують С. Л. Дерев'янкін та І. В. Оборона, що є абсолютно необхідним розумне поєднання публічних і приватних інтересів у кримінальному провадженні, адже держава в цьому контексті отримує суттєву процесуальну економію, забезпечуючи при цьому дотримання імперативних законодавчих норм [8, с. 98].

Таким чином, провадження у формі приватного обвинувачення поєднує в собі спільні з умовами врегулювання цивільно-правового конфлікту риси, де результат здебільшого залежить від позиції сторін, а не виключно держави. Спрощення досудового розслідування в провадженнях у формі приватного обвинувачення проявляється у меншому обсязі обов'язкових слідчих (розшукових) дій та у превалюванні переговорного механізму врегулювання, що

позитивно впливає на тривалість досудового розслідування і дозволяє забезпечити його швидкість.

Збройна агресія проти України зумовила необхідність адаптації кримінального процесуального законодавства до екстраординарних умов функціонування правоохоронної системи. Ведення бойових дій на значній частині державної території об'єктивно унеможлиблює здійснення досудового розслідування у загальному порядку, що спонукає законодавця до запровадження спеціального правового регулювання, яке враховує реалії воєнного конфлікту. Ключова ідея такого регулювання полягає у тому, що особливий порядок досудового розслідування в умовах воєнного стану за своєю процесуальною природою є спрощеним провадженням, яке дозволяє суттєво прискорити розслідування кримінальних правопорушень навіть за умов, що ускладнюють виконання стандартних процесуальних вимог [73, с. 187-190].

Введення воєнного стану в Україні відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р., затвердженого Законом України № 2102-IX [257], зумовило прийняття низки законодавчих актів, що внесли зміни до КПК України та суміжного законодавства з метою забезпечення безперервності кримінального судочинства в умовах збройного конфлікту. Зміни до кримінального процесуального законодавства, що передбачили положення щодо спрощеного порядку проведення слідчих (розшукових) дій; дистанційного здійснення окремих процесуальних дій в режимі відеоконференції; можливість зупинення або продовження строків у провадженнях на підконтрольній Україні та тимчасово окупованій або блокованій території. Ці зміни зумовлені об'єктивними обставинами, що унеможлиблюють нормальне здійснення провадження в умовах активних бойових дій [36, с. 35-38].

Реалізація принципу диференціації кримінальної процесуальної форми безпосередньо пов'язана з принципом процесуальної економії. Процесуальна економія у кримінальному судочинстві – це принцип, що вимагає досягнення завдань кримінального провадження з мінімальними витратами часу, коштів та

людських ресурсів. Він виявляється у: скороченні переліку обов'язкових процесуальних дій у провадженнях з очевидними обставинами; можливості одночасного вирішення кількох процесуальних питань в одному судовому засіданні; заміні трудомістких процесуальних форм ефективнішими (наприклад, дистанційний допит замість виклику свідка); допуску угод між сторонами, що виключають необхідність повного судового доведення.

Підводячи підсумки аналізу спрощеного порядку досудового розслідування кримінальних правопорушень за КПК України, слід відзначити, що Україна досягла значного прогресу у побудові системи диференційованих порядків кримінального провадження. Ліквідація стадії порушення кримінальної справи, запровадження дізнання як самостійної спрощеної форми розслідування кримінальних проступків, введення інституту угод і вдосконалення провадження у формі приватного обвинувачення – все це дозволило суттєво підвищити оперативність і ефективність кримінального судочинства. Водночас подальше вдосконалення цих інститутів передбачає вирішення ряду законодавчих прогалин, виявлених у ході дослідження: усунення суперечностей у нормативному регулюванні форми закінчення дізнання (статті 301 КПК); розширення переліку підстав для укладення угоди при одночасному посиленні гарантій добровільності її укладення; вдосконалення норм про провадження у формі приватного обвинувачення з урахуванням сучасних потреб правозастосування. Лише у такий спосіб можна забезпечити, щоб спрощення стало дійсним інструментом підвищення ефективності кримінального судочинства, а не чинником, що знижує якість та повноту встановлення обставин кримінального правопорушення.

Отже, спрощені порядки досудового розслідування в Україні є невід'ємним елементом сучасної диференційованої кримінальної процесуальної форми. Запровадження та розвиток цього інституту відповідає загальноєвропейській тенденції, зафіксованій у Рекомендаціях, та узгоджується з досвідом провідних правових систем континентальної Європи. Критерії спрощення, закріплені у КПК України, – ступінь тяжкості правопорушення,

визнання вини, наявність компромісу між сторонами, особливий правовий режим – є обґрунтованими і відповідають загально визнаним засадам диференціації кримінальної процесуальної форми.

Висновки до розділу 2

1. Установлено, що кримінальні процесуальні гарантії швидкості досудового розслідування становлять передбачені законом дії учасників кримінального провадження, спеціальним призначенням яких є забезпечення такої інтенсивності провадження, за якої швидкість досягається без шкоди для його повноти та неупередженості. На підставі нормативного визначення процесуального строку (частина 1 статті 113 КПК України) виокремлено його ознаки (нормативна або казуальна природа встановлення, часова визначеність, зв'язок із конкретною процесуальною дією чи рішенням, обов'язковість або правомочність дії в межах строку) та наведено класифікації строків за нормативною природою, тривалістю, суб'єктом і правовими наслідками. Підтримано позицію про необхідність розмежування «строків» у власному розумінні та оціночних «тривалостей» («розумний строк», «негайно», «невідкладно»), оскільки останні не піддаються формальному обчисленню.

2. З'ясовано, що засада розумних строків є прямою рецепцією стандарту, виробленого Європейським судом з прав людини за статтею 6 Конвенції (критерії складності провадження, поведінки заявника та дій компетентних органів; рішення у справі «Пеліссьє і Сассі проти Франції», а щодо України – «Баглай проти України» та «Войтенко проти України»). Розмежовано оціночну засаду розумності строків і формально визначені граничні строки, передбачені статтею 219 КПК України, яка охоплює два хронологічні виміри – строки закінчення розслідування після повідомлення про підозру та строки їх продовження.

3. Здійснено комплексний аналіз інституту процесуальних строків в результаті якого встановлено, що процесуальні строки у кримінальному

провадженні виконують не лише обмежувальну функцію (встановлюють межі тривалості провадження та окремих дій), але й конструктивну – вони є одним із ключових засобів забезпечення швидкості, повноти та ефективності досудового розслідування. Система процесуальних строків, закріплена у КПК України, загалом відповідає міжнародним стандартам, однак потребує вдосконалення в частині: встановлення дієвих механізмів судового оскарження порушень розумних строків; запровадження часових обмежень для судового розгляду; посилення відповідальності за необґрунтоване затягування провадження.

4. Обґрунтовано, що своєчасний початок досудового розслідування є необхідною передумовою його ефективності, що впливає із засади публічності кримінального провадження та концепції єдиного кримінального провадження. Установлено, що закріплена статтею 214 КПК України модель початку розслідування — внесення відомостей до ЄРДР невідкладно, але не пізніше 24 годин, з будь-якого джерела — ліквідувала наявну за КПК України 1960 року стадію порушення кримінальної справи, усунувши дублювання процесуальної діяльності та штучне затримання початку розслідування. Враховано практику ЄСПЛ щодо обов'язку своєчасного початку ефективного розслідування (рішення у справах «Меріт проти України» та «Яременко проти України»).

5. З'ясовано, що інститут зупинення досудового розслідування із вичерпним переліком підстав за умови, що час із дня винесення постанови про зупинення до дня її скасування не включається у строки розслідування (частина 5 статті 219 КПК України), виконує функцію раціонального розподілу процесуальних ресурсів та запобігає незаконному закриттю провадження, проте безпідставне зупинення з подальшим скасуванням відповідної постанови призводить до вичерпання строків і закриття провадження (п. 10 ч. 1 статті 284 КПК України). Визначено, що своєчасне прийняття рішення про закінчення розслідування є елементом права особи на якнайшвидший розгляд обвинувачення, недотримання якого порушує засаду розумних строків навіть у межах граничних строків статті 219 КПК України.

6. Установлено, що диференціація кримінальної процесуальної форми є об'єктивною тенденцією розвитку кримінального судочинства, спрямованою на пошук балансу між вимогами повноти процесуальних гарантій і швидкості провадження. Виокремлено критерії такої диференціації: матеріально-правовий (ступінь тяжкості правопорушення за статтею 12 КК України), процесуальний (визнання вини, досягнутий компроміс) та кримінологічний (особливі правові режими, зокрема воєнний стан).

7. Розкрито зміст закріплених у КПК України спрощених порядків досудового розслідування: дізнання як самостійної форми розслідування кримінальних проступків зі скороченими строками, обмеженим колом запобіжних заходів і можливістю складення обвинувального акта у спрощеному порядку; кримінального провадження на підставі угод про примирення та про визнання винуватості, де після укладення угоди обвинувальний акт невідкладно надсилається до суду, що узгоджується з практикою ЄСПЛ (рішення у справі «Бруно проти Франції»); провадження у формі приватного обвинувачення; а також особливого порядку розслідування в умовах воєнного стану.

РОЗДІЛ 3.

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШВИДКОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

3.1. Оперативно-розшукове та експертно-криміналістичне забезпечення швидкості досудового розслідування

Один із вчених процесуалістів В. М. Тertiшник виокремлював кримінальні процесуальні відносини як один із обов'язкових елементів кримінального провадження – правовідносини державних органів, що здійснюють кримінальне провадження, між собою, а також із громадянами, на яких поширюється діяльність зазначених органів. Аналізуючи співвідношення такої діяльності та кримінальних процесуальних відносин, вчений визначав його суть як зв'язок змісту і форми [249, с. 105-109]. Ця теза зберігає свою актуальність і сьогодні, адже стаття 2 КПК України визначає завдання кримінального провадження, а стаття 9 закріплює засаду законності як базову вимогу до всіх суб'єктів [115].

Ефективна робота слідчого у кримінальному провадженні, здійснення якісного досудового розслідування передбачають широку взаємодію як із різними суб'єктами – учасниками кримінального провадження, так і з іншими особами та організаціями. Перебуваючи в епіцентрі досудового провадження, будучи його головною рушійною силою, слідчий постійно вступає у правовідносини різного характеру – шляхом проведення допитів, призначення судових експертиз, направлення доручень і запитів, вирішення різного роду організаційних питань. Саме тому забезпечення швидкого досудового розслідування вимагає від слідчого достатніх комунікативних та організаторських навичок, а також знання своїх функцій, повноважень і обов'язків, встановлених КПК України та іншими законами [134, с. 158].

Важливим суб'єктом кримінального провадження, без діяльності якого, за рідкісним винятком, не обходиться жодне кримінальне провадження, є оперативний підрозділ. Нерідко співробітники оперативних підрозділів виступають основними помічниками слідчого на шляху до встановлення обставин кримінального правопорушення. Згідно з ч. 1 статті 41 КПК України, оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро, органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства, органів Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора [115].

Протягом півтора сторіччя інститут оперативно-розшукової діяльності в результаті неодноразових реформ трансформувався з первісного засобу встановлення поліцією обставин кримінального правопорушення «по гарячих слідах» на повноцінний правовий інститут із самостійним нормативним регулюванням. В Україні правовою основою оперативно-розшукової діяльності є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України.

Важливість оперативно-розшукової діяльності для встановлення та дослідження обставин кримінального правопорушення важко переоцінити. У зв'язку з досягненнями науково-технічного прогресу та впровадженням інформаційних технологій у всі, без винятку, аспекти людської діяльності, у тому числі її кримінальну складову, без використання результатів оперативно-розшукової діяльності сьогодні практично неможливо розслідувати жодне складне кримінальне провадження.

Сучасна злочинність, особливо в організованих формах, перебуває у постійному розвитку, тому практика розслідування кримінальних правопорушень стає свідком постійного вдосконалення і ускладнення способів їх вчинення та приховування. М. А. Погорецький слушно зазначає, що оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес органічно взаємопов'язані: перша є допоміжним засобом щодо другого, проте без неї

кримінальне судочинство у більшості складних проваджень є безсилим [167, с. 100]. Цей висновок знаходить постійне практичне підтвердження, а цілеспрямована, узгоджена діяльність органів досудового розслідування та оперативних підрозділів є неодмінною умовою швидкого, повного, неупередженого розслідування переважної більшості небезпечних кримінальних правопорушень.

Важливе значення результатів оперативно-розшукової діяльності для кримінального провадження пов'язане насамперед зі значними пізнавальними можливостями цієї діяльності, які в силу її специфіки, меншої формалізованості та негласного характеру, перевищують аналогічні можливості кримінальної процесуальної діяльності. В. І. Галаган та Є. Д. Лук'янчиков вказують, що при здійсненні оперативно-розшукової діяльності існують ширші можливості використання безпосереднього пізнання обставин і фактів, ніж в кримінальному процесі, де пізнається подія минулого (кримінальне правопорушення), а можливості безпосереднього сприйняття фактів і обставин є суттєво обмеженими [29, с. 46].

Ці чинники роблять оперативно-розшукову діяльність найважливішим джерелом даних, значущих для встановлення обставин кримінального правопорушення, і без використання її інформаційних можливостей кримінальне судочинство сьогодні вкрай важко може протистояти натиску організованої злочинності [167, с. 103]. Відтак цілком обґрунтованим є висновок про те, що одним із головних напрямів розвитку досудового розслідування в Україні, який має значний потенціал для вирішення завдання щодо здійснення швидкого розслідування, є саме вдосконалення оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування [88, с. 215].

Чинна практика використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні України ґрунтується на системі нормативно-правових актів. Статті 246-256 КПК України регламентують використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій під час

доказування, а статті 86–87 КПК України закріплюють загальні вимоги до допустимості доказів [115].

Разом з тим слід визнати, що зазначене нормативне регулювання у своїй сукупності не створює безумовного алгоритму використання результатів оперативно-розшукової діяльності, про що свідчать практичні складнощі, з якими регулярно стикаються правозастосовники. Ці питання є одними з найактуальніших і дискусійних у вітчизняній кримінально-процесуальній науці і регулярно розглядаються на рівні наукових статей, дисертацій і монографій. М. А. Погорецький вказує, що включення негласних слідчих (розшукових) дій до системи КПК України у 2012 році практично ліквідувало інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження, що потягнуло за собою появу нових практичних проблем [166, с. 270–276].

У зв'язку з цим В. О. Попелюшко та О. В. Капліна слушно вказують, що допустимість, порядок і умови використання наданої оперативно-розшукової інформації як підстав для прийняття кримінальних процесуальних рішень, так і під час доказування у кримінальному провадженні мають бути визначені законом, а кримінальне процесуальне право потребує відтворення норм, що мають кримінальний процесуальний характер, але зараз містяться в оперативно-розшуковому законодавстві [88, с. 220].

Нині існує колізія між положеннями КПК України, які встановлюють порядок використання результатів НСРД у кримінальному провадженні та нормами КПК України, що закріплюють загальні вимоги до допустимості доказів. Так, порядок, підстави проведення та використання результатів НСРД має спеціальний регулятивний режим, який передбачає множинність формальних вимог: підстави (статті 246 КПК України), судовий дозвіл (статті 248 КПК України), фіксація (статті 252 КПК України), 24-годинний строк передачі протоколів про проведення НСРД прокурору (ч. 3 статті 252 КПК України), повідомлення особи про факт і результати НСРД протягом 12 місяців з дня припинення таких дій (статті 253 КПК України), особливий режим розсекречення

(статті 254 КПК України). Ця колізія часто призводить до визнання судами доказів, отриманих у результаті НСРД, недопустимими – навіть у тих випадках, коли сама процедура їх отримання відповідає вимогам закону.

Вважаємо, що можливим розв'язанням окресленої проблеми є закріплення в КПК України єдиної статті такого змісту: «Стаття 256-1. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності

Результати оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані для підготовки та здійснення слідчих (розшукових) дій, проведення оперативно-розшукових заходів щодо виявлення, попередження, припинення і розкриття кримінальних правопорушень, виявлення та встановлення осіб, які їх готують, вчиняють або вчинили, а також для розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду.

Результати оперативно-розшукової діяльності можуть служити підставою для початку досудового розслідування, надаватися органу досудового розслідування або прокурору, а також використовуватися у доказуванні у кримінальних провадженнях відповідно до положень цього Кодексу, що регламентують збирання, перевірку та оцінку доказів».

Найважливішою і основною формою взаємодії слідчого та оперативних підрозділів відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства є передбачене п. 3 ч. 2 статті 40 КПК України право слідчого давати оперативним підрозділам доручення щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Ці доручення є обов'язковими для виконання [115].

Це положення відіграє суттєву роль у процесі розслідування і дозволяє слідчому шляхом направлення доручення встановити силами і засобами оперативно-розшукової діяльності ті чи інші обставини, що мають значення для кримінального провадження. Водночас як суттєвий недолік чинного регулювання слід зазначити відсутність у КПК України будь-яких встановлених часових орієнтирів для виконання доручень слідчого, що на практиці нерідко

породжує надмірно тривале здійснення оперативними підрозділами визначених в дорученні слідчого заходів [260, с. 189].

Єдиною нормою КПК України, що встановлює строк виконання доручення слідчого, є ч. 3 статті 41 КПК України, відповідно до якої доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [115]. Проте конкретного строку виконання цієї норми не встановлено, що дає підстави для необґрунтованого зволікання, незважаючи на те, що практика вимагає вказання строку виконання в самому дорученні.

Д. П. Письменний та Л. Д. Удалова вказують на необхідність законодавчого закріплення строку виконання доручень слідчого, диференційованого залежно від характеру, обсягу та складності дій, що доручаються [107, с. 245].

З урахуванням викладеного вважаємо за доцільне доповнити статтю 41 КПК України новою частиною такого змісту: «4. Слідчий встановлює строк виконання доручень, виходячи з конкретних обставин кримінального провадження, а також характеру, обсягу та складності дій, що доручаються до виконання. Загальний строк виконання доручення не може перевищувати десяти діб, якщо інший строк не встановлений слідчим з урахуванням конкретних обставин провадження».

Розглядаючи проблеми оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування, що безпосередньо впливають на його швидкість, необхідно зупинитися ще на одному питанні, яке вже неодноразово ставало предметом дискусій, – можливості ознайомлення слідчого з матеріалами оперативно-розшукової діяльності, що знаходяться в оперативних підрозділах [167, с. 51].

Актуальність цієї проблеми наполегливо диктується практикою. Нерідко співробітники оперативних підрозділів, передаючи матеріали оперативно-розшукової діяльності слідчому, умисно або ненавмисно відображають у них не всі наявні дані, пов'язані з досліджуваним кримінальним правопорушенням, які могли б допомогти слідчому правильно оцінити отриману інформацію [29,

с. 144]. Подібна ситуація загрожує тим, що на основі аналізу таких матеріалів у слідчого може сформуватися не цілком об'єктивне і цілісне сприйняття обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають встановленню, а це у свою чергу здатне призвести до вибору неправильного напрямку розслідування або неправильної правової оцінки вчиненого.

Разом з тим, незважаючи на очевидну практичну користь ознайомлення з матеріалами оперативно-розшукової діяльності, наразі цей засіб отримання значимої для кримінального провадження інформації використовується органами досудового розслідування вкрай рідко. За результатами нашого анкетування лише 12 % опитаних – слідчих підтвердили, що їм доводилося під час розслідування знайомитися з наявними в оперативних підрозділах матеріалами оперативно-розшукової діяльності. Водночас більшість із зазначених респондентів також вказали, що виявлена інформація мала значення для розслідування кримінального провадження (Додаток А).

В. В. Рожнова вказує, що право на ознайомлення зі оперативними матеріалами є логічним наслідком процесуальної самостійності слідчого: саме слідчий визначає напрям розслідування, оцінює повноту доказової бази та приймає підсумкові процесуальні рішення, а тому повинен мати доступ до всієї значущої інформації, у тому числі оперативно-розшукового характеру [107, с. 148]. Схожої точки зору дотримується О. В. Капліна, яка зазначає, що розширення інформаційної бази слідчого є необхідною умовою об'єктивності та критичності при виробленні та прийнятті процесуальних рішень [90, с. 157-178].

З урахуванням викладеного вважаємо за необхідне наділити слідчого відповідним правом в КПК України, доповнивши ч. 2 статті 40 КПК України новим пунктом: «10) знайомитися, з урахуванням вимог законодавства про державну таємницю, з матеріалами оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів, що стосуються обставин розслідуваного ним кримінального провадження, витребувати від оперативного підрозділу

надання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, що мають значення для кримінального провадження».

Експертно-криміналістичним забезпеченням супроводжується процес розслідування практично кожного кримінального правопорушення. Він пов'язаний з участю співробітників як криміналістичних підрозділів органів досудового розслідування, так і експертних установ Міністерства внутрішніх справ України експертно-криміналістичних підрозділів як на початковому етапі досудового розслідування, так і на наступних його етапах, у слідчих (розшукових) діях з метою сприяння у збиранні, дослідженні та оцінці доказів, а також із проведенням судових експертиз [270, с. 88].

Дослідники виділяють два види експертно-криміналістичної діяльності: судово-експертна та криміналістична. Перша реалізується в ході проведення судових експертиз, друга – шляхом техніко-криміналістичного забезпечення провадження слідчих (розшукових) дій [103, с. 180]. К. О. Чаплинський та Ю. М. Черноус зазначають, що обидва напрями суттєво впливають на здатність слідчого здійснювати швидко досудове розслідування та містять у собі ресурси для вдосконалення [268, с. 28].

Своєчасно призначена і проведена судова експертиза є потужним і незамінним інструментом слідчого при з'ясуванні обставин, що підлягають доказуванню, дозволяє визначити правильний напрямок розслідування та в кінцевому підсумку встановити обставини кримінального правопорушення. Нині проведення судових експертиз є обов'язковим атрибутом розслідування переважної більшості кримінальних проваджень [133, с. 28-31].

Одним із проблемних питань, пов'язаних із проведенням судових експертиз на стадії досудового розслідування є їхні строки. Аналіз причин затягування кримінальних проваджень засвідчив, що однією з основних є збільшення кількості та тривалості проведення судових експертиз. Зокрема, за комп'ютерно-технічними, фоноскопічними, лінгвістичними і бухгалтерськими

експертизами строк проведення нерідко становить понад шість місяців [111, с. 215].

Положення КПК України, пов'язані з порядком призначення і проведення експертиз, не містять вказівок на строки. Винятком є положення ч. 1 статті 214 КПК України щодо невідкладного внесення відомостей до ЄРДР та ч. 2 статті 113 КПК України щодо загальної вимоги діяти без невиправданого зволікання, проте вони не встановлюють конкретних строків для проведення експертних досліджень [115].

В. В. Вапнярчук справедливо вказує на нелогічність відсутності порядку визначення строків проведення судових експертиз у кримінальному провадженні, де найбільшою мірою зачіпаються права і свободи людини та застосовуються жорсткі заходи процесуального примусу [22, с. 114].

Відповідно до статті 14 Закону України «Про судову експертизу» судовий експерт може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за порушення без поважних причин вимог законодавства щодо строків проведення судової експертизи [207], однак строк проведення експертизи встановлюється керівником експертної установи і не повинен перевищувати 90 календарних днів [84]. При цьому строк проведення експертизи не включає час виконання клопотань експерта, усунення недоліків, допущених ініціатором експертного дослідження, або узгодження строків. На практиці постійно трапляються випадки проведення експертиз у строк понад півроку, а у окремих складних провадженнях експертиза проводиться більше ніж рік, що натомість чинить негативний вплив на швидкість розслідування.

Відповідно до статті 219 КПК України, з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину досудове розслідування повинно бути закінчене протягом двох місяців, тоді як фактична тривалість середньої експертизи – 1-3 місяці, а складної понад шість місяців, тобто проведення навіть однієї експертизи поглинає переважну частину або навіть увесь двомісячний строк досудового розслідування, що змушує слідчого ініціювати продовження строку.

Отже, строки проведення експертиз залежать виключно від керівника експертної установи, тоді як строк досудового розслідування залежить від слідчого та прокурора, що створює асиметрію відповідальності.

Враховуючи, що законодавець не передбачив правового механізму впливу слідчого на строк проведення експертизи, незважаючи на те, що саме слідчий несе відповідальність за дотримання строків досудового розслідування, ми дійшли висновку, що наділення слідчого повноваженням щодо встановлення строку проведення судових експертиз могло б стати ефективним інструментом для забезпечення швидкості розслідування. При цьому, право встановлювати строк експертизи не суперечить науковим підходам, оскільки експерт зберігає за собою процесуальне право заявити клопотання про продовження строку з обґрунтуванням об'єктивних підстав.

Таким чином, вважаємо за доцільне доповнити ч. 2 статті 242 КПК України таким абзацом: «Слідчий, прокурор встановлює строк проведення судової експертизи, виходячи з її складності. Про неможливість закінчення судової експертизи у встановлений строк експерт невідкладно направляє слідчому відповідне повідомлення із зазначенням конкретних причин та нового строку її закінчення».

У рамках техніко-криміналістичного забезпечення діяльності слідчого все більшого значення набуває питання вилучення електронних носіїв інформації. Нині дедалі більше поширюються кримінальні правопорушення, вчинені за допомогою різних електронних носіїв (комп'ютерів, ноутбуків, смартфонів), а також з використанням інформаційно-комунікаційних систем [222, с. 103-108].

КПК України у статтях 71, 228, 236, 237, 240, 241, 245, 245-1, 262, 266 закріплює загальний порядок участі спеціаліста в слідчих (розшукових) та негласних слідчих розшукових діях і як зазначає К. О. Чаплинський, обов'язкова участь спеціаліста при вилученні електронних носіїв інформації в усіх без винятку випадках створює значні ускладнення у правозастосовній діяльності [104, с. 145].

Практика свідчить, що нерідко слідчі (розшукові) дії, спрямовані на виявлення та вилучення слідів кримінального правопорушення, у тому числі комп'ютерної техніки, проводяться в умовах, що вимагають швидкого вжиття заходів і тому не терплять зволікань. У подібних випадках залучення спеціаліста є надзвичайно утрудненим, особливо якщо проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється у нічний час або в умовах воєнного стану.

Водночас у переважній більшості випадків безпосереднє вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин не вимагає від слідчого та інших учасників дії спеціальних знань у галузі комп'ютерних технологій. Як правило, загальні криміналістичні знання та навички роботи з електронними носіями на рівні пересічного користувача є достатніми. А. В. Столітній зазначає, що встановлена законодавцем вимога про обов'язкову участь спеціаліста при вилученні електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин є проявом надмірної процесуалізації і негативно позначається на дотриманні розумних строків кримінального провадження, обмежуючи процесуальну самостійність слідчого [242, с. 179-191].

Вважаємо, що при нормативному регулюванні вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин доцільно керуватися загальними правилами залучення спеціаліста для участі у слідчих (розшукових) діях, встановленими статтями 71, 168 КПК України. Для цього необхідно змінити положення про обов'язкову участь спеціаліста при вилученні електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин на диспозитивне:

Враховуючи викладене, вважаємо за доцільне доповнити ч. 1 статті 236 КПК України абзацом другим такого змісту: «Залучення спеціаліста є обов'язковим у разі, якщо для вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин необхідне застосування спеціального програмного забезпечення або існує ризик знищення інформації внаслідок неналежного відключення пристрою».

3.2. Науково-технічне та інформаційне забезпечення швидкості досудового розслідування

Сучасне суспільство, яке дослідники найчастіше характеризують як постіндустріальне або інформаційне, визначається стрімкою комп'ютеризацією, розширенням доступу громадян до інформаційних ресурсів, зростанням частки інформаційних послуг і цифрових технологій у валовому внутрішньому продукті та суттєвим скороченням зайнятості у сфері безпосереднього матеріального виробництва на користь інформаційної сфери. Четверта промислова революція, що продовжує набирати обертів, прогнозує подальші кардинальні зміни у всіх галузях людської діяльності: штучний інтелект, роботизація, нанотехнології, біотехнології та квантові обчислення вже сьогодні трансформують традиційні моделі праці, зокрема у сферах бухгалтерського обліку, медицини та юриспруденції [208].

Незважаючи на складний період, коли Україна зіштовхнулася з викликами повномасштабної збройної агресії російської федерації та всіма відповідними наслідками цієї боротьби за свободу і незалежність, наша держава послідовно рухається у напрямі технологічного розвитку. Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [209] та Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні, у яких пріоритетними напрямками державної політики визначено формування інформаційного простору, розвиток інформаційної та комунікаційної інфраструктури, технологічну модернізацію економіки та соціальної сфери. Ці стратегічні документи безпосередньо обумовлюють вектор цифрової трансформації правоохоронної діяльності [75].

Вказані процеси не можуть не впливати на таку важливу сферу державної діяльності, як кримінальне судочинство. Як справедливо зауважує В. Ю. Шепітько, рівень техніко-криміналістичного забезпечення досудового

розслідування є одним із вирішальних чинників, що визначають його ефективність та своєчасність [103, с. 180].

Стан злочинності є своєрідним індикатором процесів, що відбуваються у суспільстві. Стрімке використання в останні десятиліття продуктів цифрових технологій у всіх сферах повсякденного життя позначилося як на способах вчинення кримінальних правопорушень, так і на методах їхнього розслідування. Сучасна злочинність, особливо в її організованих формах, широко застосовує досягнення науки: шахрайство, збут наркотичних засобів, контрабанда та інші кримінальні правопорушення, що вчиняються у кіберпросторі або за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, регулярно кидають нові виклики безпеці особистості, суспільства й держави.

У науковій літературі поняття науково-технічного забезпечення досудового розслідування нерідко порівнюється з поняттям техніко-криміналістичного забезпечення, а зазначені терміни розглядаються як складові один одного. Однак більш точною видається позиція Н. В. Павлюк, яка розуміє під науково-технічним забезпеченням діяльності органів досудового розслідування криміналістичне забезпечення, як система дій з імплементації у практичну діяльність наукових досліджень та думок, а також техніко-криміналістичних засобів, спрямованих на удосконалення та підвищення ефективності роботи органів досудового розслідування [162, с. 1-13]. Таке розуміння є ширшим за техніко-криміналістичне та охоплює і процесуальний, і організаційний виміри.

К. О. Чаплинський визначає техніко-криміналістичне забезпечення розслідування як систему організаційних, правових та науково-методичних заходів, спрямованих на створення умов для ефективного застосування криміналістичної техніки та технічних засобів у кримінальному провадженні [268, с. 125-129]. Поділяємо цю позицію, разом з тим зауважимо, що в сучасних умовах зазначена система повинна включати й цифрові технології – штучний інтелект, автоматизований аналіз даних та OSINT-розслідування.

Ю. М. Чорноус, досліджуючи питання техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій, наголошує на тому, що рівень їхньої ефективності безпосередньо залежить від своєчасного та правильного застосування технічних засобів [270, с. 91]. Цей висновок набуває особливої актуальності в контексті завдання кримінального провадження щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування, закріпленого у статті 2 КПК України [115].

Вважаємо, що використання цифрових технологій для оптимізації окремих інститутів кримінальної процесуальної діяльності здатне значною мірою підвищити їхню ефективність і вирішити низку актуальних проблем правозастосування. Водночас цифровізація кримінального провадження повинна мати точковий та еволюційний характер при зваженому та планомірному підході до введення будь-яких змін. Перефразовуючи кантівський принцип: цифровізація кримінального процесу повинна бути не самоціллю, а засобом вдосконалення кримінальної процесуальної діяльності [160]. Адже багато інститутів кримінального процесу, зокрема оцінка доказів, у силу своєї природи не можуть бути повністю формалізовані та переведені в режим автоматизованого прийняття рішень.

У науковому середовищі активно обговорюється розширення використання в кримінальному провадженні електронної форми кримінального провадження, яка вже успішно функціонує в Національному антикорупційному бюро України, Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі та судовій системі. Її запровадження не тільки скоротить документообіг і забезпечить збереження матеріалів кримінального провадження, але й знизить навантаження на органи досудового розслідування, підвищить прозорість та оперативність розслідування, та сприятиме дотриманню розумного строку кримінального провадження [243, с. 24-34].

Л. М. Лобойко зазначає, що наявна нині громіздка процедура письмового провадження дедалі менше відповідає рівню технічного розвитку суспільства і

перешкоджає оперативному встановленню обставин, які підлягають доказуванню [134, с. 91-94]. Широке ж використання технічних засобів, фіксація за їх допомогою результатів слідчих (розшукових) дій і в цілому перенесення роботи в цифрову площину, безсумнівно, підвищать якість роботи правоохоронної системи та рівень забезпечення прав і законних інтересів громадян під час досудового розслідування.

Слід зазначити, що законодавчі передумови для швидкого переходу на електронний документообіг у кримінальному провадженні вже існують. Зокрема, запроваджено інформаційно-комунікаційну систему досудового розслідування. Так, відповідно до статті 106-1 КПК України, інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування – це система, яка забезпечує створення, збирання, зберігання, пошук, оброблення і передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні [115]. При цьому, інформаційно-комунікаційна система досудового розслідування взаємодіє з ЄРДР та Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою, а також може взаємодіяти з іншими інформаційними, інформаційно-комунікаційними системами. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд використовують дану систему в повсякденній роботі, що значно прискорює процеси отримання та обміну інформацією. Інші учасники кримінального провадження також можуть використовувати інформаційно-комунікаційну систему досудового розслідування під час реалізації своїх повноважень, прав та інтересів. Документи, підписані, погоджені в інформаційно-комунікаційній системі досудового розслідування з використанням кваліфікованого електронного підпису, їх примірники в електронній та паперовій формах визнаються оригіналами документів [115].

Норми КПК України передбачають широке використання цифрових технологій – під час виклику свідків, підозрюваних та інших учасників кримінального провадження для участі у процесуальних діях, проведенні допиту та пред'явлення для впізнання у режимі відеоконференції, фіксації результатів слідчих (розшукових) та процесуальних дій.

Так, відповідно до ч. 2 статті 104 КПК України, якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі в протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, що додається до нього [115]. Це прогресивне положення є важливим кроком до скорочення часу на документування та підвищення достовірності фіксації процесуальних дій.

В. В. Шаблистий справедливо зауважує, що законодавець приділяє набагато більше уваги розширенню можливостей щодо застосування цифрових технологій судовими органами, тоді як органи і посадові особи, які здійснюють досудове розслідування, недостатньо задіяні у механізмі, що передбачає використання інформаційних технологій [271, с. 630-633]. Ця диспропорція потребує системного законодавчого усунення.

Водночас цифровізація розслідування вимагає вирішення цілого ряду інших питань як процесуального, так і організаційного характеру. Зокрема, значна частина органів досудового розслідування, особливо в районах, наближених до зони бойових дій, досі не забезпечена можливістю доступу до мережі Інтернет на робочому місці, а багато слідчих змушені використовувати застаріле програмне забезпечення та власним коштом обслуговувати обчислювальну техніку. З цим безпосередньо пов'язане і питання підвищення рівня цифрової грамотності та підготовки кадрів органів досудового розслідування.

Розглядаючи можливості використання цифрових технологій для повідомлення учасників кримінального провадження, не можна не помітити консервативного ставлення законодавця до питань вдосконалення відповідного інструментарію правозастосовників. Для офіційного повідомлення громадян про прийняті процесуальні рішення або виклику для участі у процесуальних діях слідчі, як і раніше, повинні здійснювати це шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком,

здійснення виклику по телефону або телеграмою [115], що вже давно не відповідає вимогам часу та суттєво уповільнює провадження.

Повідомлення зацікавлених осіб за допомогою інших засобів зв'язку, у тому числі мобільного, найчастіше трактується судом як таке, що не має ознак достовірності – через відсутність відповідного правового регулювання або потребу більш детального підтвердження. Д. П. Письменний та Л. Д. Удалова вказують на те, що оперативність повідомлення учасників провадження безпосередньо впливає на швидкість досудового розслідування і є одним із практично значущих факторів дотримання розумних строків [107, с. 245].

З урахуванням викладеного вважаємо за необхідне ч. 1 статті 135 КПК України викласти в такій редакції: «1. Особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою, здійснення виклику по телефону, або з використанням інших засобів зв'язку (у тому числі мобільного зв'язку, месенджерів) з обов'язковим фіксуванням факту відправлення та доставки повідомлення адресату».

Необхідною умовою реалізації цієї пропозиції є впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування відповідного програмного забезпечення, яке дозволило б автоматизувати процес відправлення повідомлень та фіксувати факт їх відправлення і доставки. А. В. Столітній вказує, що запровадження електронного сповіщення у вітчизняному кримінальному процесі могло б скоротити час на організаційне забезпечення процесуальних дій у середньому на 30–40 % [207].

Ще одним актуальним напрямом інформатизації досудового розслідування є цифрова фіксація ходу та результатів слідчих (розшукових) дій. КПК України передбачає, що рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію, при цьому за клопотанням учасників

процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим [115].

Ця загальна норма конкретизується в низці спеціальних положень. Відповідно до ч. 3 статті 231 КПК України, якщо проведення пред'явлення для впізнання супроводжувалося фіксацією технічними засобами, до протоколу додаються фотографії та матеріали відеозапису. А ч. 10 статті 236 КПК України передбачає, що обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису. Відеозапис може також застосовуватися під час проведення огляду, слідчого експерименту, освідування особи та ряду негласних слідчих (розшукових) дій [115].

Як засвідчує вивчення кримінальних проваджень, здійснене у межах цього дослідження, фототаблиці до протоколів слідчих (розшукових) дій нерідко носять формальний і неінформативний характер, виконані в поганій якості, через що не дають можливості відтворити послідовність дій, що проводилися слідчим. Такі недоліки ставлять під сумнів достовірність протоколу як доказу. Я. Ю. Конюшенко наголошує, що якість криміналістичної фіксації безпосередньо впливає на допустимість доказів у судовому розгляді, а тому технічні стандарти відеофіксації мають бути законодавчо нормовані [100, с. 222].

Застосування відеозапису при провадженні слідчих (розшукових) дій, порівняно з фотозйомкою, має суттєві переваги, такі як наочність, оперативність, об'єктивізація розслідування, суцільна фіксація обстановки, динамічність. Крім того, відеозапис дозволяє слідчому повністю зосередитися на провадженні слідчої (розшукової) дії та підтримувати її оптимальний темп. Нарешті, даний засіб фіксації практично виключає можливість фальсифікацій у процесі проведення дій, що посилює гарантії законності.

А. В. Бежанова звертає увагу на те, що обов'язковість відеофіксації повинна бути розширена на більш широке коло слідчих (розшукових) дій,

зокрема на допити підозрюваних та обвинувачених під час першого допиту, де найбільший ризик подальших відмов від показань [10, с. 171-176].

Сучасний технологічний прогрес суттєво змінює умови збирання доказів на початковому етапі досудового розслідування. Широке розповсюдження систем відеоспостереження, мобільних пристроїв із функціями відео- та аудіозапису, а також соціальних мереж та цифрових комунікаційних засобів відкриває нові можливості для отримання доказів, але водночас ставить нові процесуальні питання щодо порядку їх залучення і перевірки достовірності. Своєчасне вилучення відеозаписів з камер спостереження або копіювання цифрових даних є першочерговим завданням на початковому етапі розслідування, оскільки технічні системи, як правило, здійснюють циклічний перезапис і зберігають дані лише протягом обмеженого часу (від 24 годин до кількох тижнів). Нормативно-технічні стандарти вилучення та зберігання цифрових доказів, затверджені Офісом Генерального прокурора, повинні ставити своєчасність вилучення цифрових даних поряд з оглядом місця події серед найважливіших першочергових слідчих (розшукових) дій .

Використання електронних документів є одним із перспективних напрямів розвитку кримінального провадження. КПК України не дає визначення поняттю електронного документа, однак у статті 99 зазначено, що оригіналом електронного документа є його відображення, якому надається таке ж значення, як документу [115]. Визначення електронного документа містить Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», згідно з яким електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [195].

М. Є. Шумило та В. Т. Нор звертають увагу на те, що відсутність у КПК України системного регулювання роботи з електронними документами на стадії досудового розслідування є суттєвою прогалиною, що гальмує цифрову трансформацію кримінального провадження [15, с. 186-187]. Ця прогалина

набуває особливої гостроти в умовах воєнного стану, коли традиційні паперові носії є вразливими до знищення в результаті бойових дій.

Виходячи із положень статті 291 КПК України, обвинувальний акт складається у паперовій формі. Після підписання прокурором, копії обвинувального акта та реєстру матеріалів досудового розслідування надаються під розписку кожному підозрюваному, його захиснику, законному представнику, а у разі коли провадження здійснюється щодо юридичної особи – представнику такої юридичної особи [115]. Зважаючи на постійні труднощі, що виникають під час розслідування через військову агресію, існує об'єктивна доцільність застосування інформаційних технологій – зокрема, надання копії обвинувального акта та реєстру матеріалів кримінального провадження у вигляді електронного документа.

Аналогічний механізм вже використовується при оприлюдненні та наданні учасникам кримінального провадження копій процесуальних рішень в електронній формі. З метою закріплення цього позитивного досвіду та створення умов для його впровадження пропонуємо доповнити ч. 1 статті 293 КПК України абзацом другим такого змісту: «Копія обвинувального акта, постанови про закриття кримінального провадження, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та реєстру матеріалів досудового розслідування може бути вручена як у паперовій формі, так і у формі електронного документа, підписаного та погодженого в інформаційно-комунікаційній системі досудового розслідування з використанням кваліфікованого електронного підпису».

З метою недопущення несанкціонованого поширення даних досудового розслідування, у тому числі в засобах масової інформації та мережі Інтернет, вважаємо також за доцільне передбачити обов'язкове попередження обвинуваченого та його захисника про кримінальну відповідальність за статті 387 КК України при врученні їм електронних копій матеріалів провадження.

Значну частину робочого часу слідчого займає отримання криміналістично значущої інформації: відомостей про подію кримінального правопорушення,

особу підозрюваного, майнове становище, абонентські номери, банківські рахунки, транзакції, об'єкти нерухомості, геолокаційні дані тощо.

У вітчизняній науці діяльність слідчого з отримання криміналістично значущої інформації нерідко іменується інформаційним забезпеченням досудового розслідування. Є. Д. Лук'янчиков визначає інформаційне забезпечення досудового розслідування як систему виявлення, дослідження, фіксації і вилучення інформації передбаченими законом засобами з метою формування на їхній основі судових доказів і використання для встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [136, с. 15-16].

В. С. Бондар, розглядаючи інформаційне забезпечення з точки зору можливостей інформаційних технологій, визначає його як сукупність єдиної системи збору та отримання інформації із зовнішніх та внутрішніх джерел, схем інформаційних потоків, що циркулюють у ході розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, а також методологію використання наявних баз даних та побудови нових баз даних [16, с. 225-231].

А. В. Мурзановська звертають увагу на те, що ефективність інформаційного забезпечення досудового розслідування безпосередньо залежить від наявності інтегрованих інформаційних систем, що забезпечують оперативний доступ слідчого до необхідних відомостей в режимі реального часу [155, с. 285-310].

Нині процес отримання необхідних відомостей шляхом направлення запитів у відповідні установи і організації може тривати від кількох днів до місяця і більше, якщо ці установи не мають технічної можливості виконати запит в електронному вигляді. В умовах загальної вимоги закінчення досудового розслідування у строк, що не перевищує двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, таку втрату часу слід визнати неприйнятною.

М. А. Погорецький зазначає, що оперативне отримання необхідної інформації особливо важливе для призначення судових експертиз, встановлення

та допиту свідків, які володіють цінними відомостями, – будь-яке зволікання в цих питаннях може спричинити незворотну втрату доказів [188, с. 503-508].

Одним з ефективних способів оптимізації процесу доказування є значне розширення інформаційних баз даних, якими у своїй діяльності користуються органи досудового розслідування. Для цього доцільно надати слідчим прямий доступ до баз даних з інформацією, якою володіють Міністерство охорони здоров'я (зокрема відомості про перебування особи на обліку в психіатричних і наркологічних диспансерах), Державна податкова служба (відомості про доходи та майновий стан), Пенсійний фонд України (відомості про зайнятість та стаж), Міністерство юстиції (відомості про право власності на майно) тощо [260, с. 192].

У перспективі доцільно розглянути питання про надання в установленому порядку доступу до відомостей, якими володіють мобільні оператори, кредитно-фінансові установи та організатори поширення інформації (компанії – власники інтернет-сайтів, месенджерів, соціальних мереж) – звісно, з дотриманням конституційних гарантій прав особи та при наявності відповідного судового контролю.

В. І. Фаринник справедливо наголошує, що проблема полягає не лише у відсутності технічних можливостей для доступу слідчого до баз даних, а й у нормативній неврегульованості порядку такого доступу та захисту персональних даних при його здійсненні [260, с. 192]. Тому розширення інформаційних ресурсів органів досудового розслідування потребує комплексного нормативного забезпечення – як на рівні КПК України, так і на рівні спеціального законодавства про доступ до інформації та захист персональних даних.

Особливого значення в сучасних умовах набуває використання методів OSINT (Open Source Intelligence – розвідка на основі відкритих джерел) та інструментів штучного інтелекту в досудовому розслідуванні. В. М. Тертишник зазначає, що цифровий слід, який залишає особа у мережі Інтернет, соціальних мережах та месенджерах, нерідко є вичерпним джерелом доказів, здатних

суттєво прискорити встановлення обставин кримінального правопорушення [248, 119-225].

Протокол Берклі з цифрових розслідувань з відкритих джерел (Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations, 2022) визначає стандарти збирання, зберігання та перевірки цифрових доказів, отриманих з відкритих джерел [278]. Застосування цих стандартів у вітчизняній слідчій практиці підвищило б допустимість таких доказів у судовому розгляді та прискорило б встановлення обставин кримінального провадження, де основна доказова база є цифровою.

Щодо штучного інтелекту, слід зазначити, що його застосування у кримінальному провадженні є дискусійним питанням у доктрині кримінального процесу. М. Є. Шумило застерігає, що автоматизоване прийняття процесуальних рішень є неприйнятним у кримінальному провадженні з огляду на засади верховенства права та особистої відповідальності суб'єктів провадження [105, с. 115]. Водночас використання штучного інтелекту як допоміжного інструменту – для аналізу великих масивів даних, пошуку зв'язків між підозрюваними, виявлення закономірностей у транзакційних даних – є перспективним і не суперечить засадам кримінального провадження, якщо остаточне процесуальне рішення залишається за людиною.

3.3. Забезпечення права на захист та його межі в контексті швидкості досудового розслідування

Як ми вже відмічали раніше, встановлену в статті 28 КПК України, засаду розумних строків обґрунтовано можна розглядати як одну з форм нормативного вираження вимог швидкості досудового розслідування. Зазначена норма встановлює низку обставин, що впливають на здійснення кримінального провадження в розумний термін, серед яких, окрім таких безумовних факторів, як, наприклад, правова та фактична складність кримінального провадження, достатність та ефективність дій слідчого, прокурора та суду, відзначено і поведінку учасників кримінального провадження. Вважаємо, що останній із зазначених критеріїв цілком справедливо знайшов відображення в нормі-засаді про розумні строки, оскільки, як свідчить правозастосовна практика, нерідко саме від поведінки учасників кримінального провадження – підозрюваних, обвинувачених, захисників, потерпілих, свідків та інших – багато в чому залежить те, наскільки оперативно і якісно слідчий зможе встановити обставини, які підлягають доказуванню.

У свою чергу, неналежна і недобросовісна поведінка перерахованих суб'єктів, як правило, негативно позначається на строках розслідування, стає причиною необґрунтованих затримок досудового провадження, перешкоджає реалізації завдань і досягненню цілей кримінального процесу, порушує права інших осіб, залучених до кримінального провадження. Незважаючи на визначення поведінки учасників кримінального провадження як обставини, що враховується при оцінці розумних строків, законодавець водночас залишає нерозкритими як саму дефініцію поняття «поведінка», так і зміст зазначеного критерію, що, на думку деяких дослідників, породжує низку питань і вимагає нормативного закріплення [226, с. 249-256].

Характер дій та вчинків окремих осіб у контексті їх участі у кримінальному провадженні, регульованих нормами КПК України та інших законів, нерідко визначається авторами як кримінальна процесуальна чи процесуальна поведінка.

Так, Р. М. Білокінь пропонує розглядати термін «поведінка» у розумінні системи взаємопов'язаних дій (або бездіяльності), опосередкованих виконанням процесуальної функції з метою досягнення завдань кримінального провадження. На думку дослідника, «процесуальна поведінка має легальні види: ідеальна – система діянь, умінь, реакцій учасника кримінального провадження, що виконують юридичну функцію, яка очікується і презюмується відповідно до положень КПК України та спрямована на реалізацію завдань кримінального провадження, і реальне (фактичне) – система діянь, умінь, реакцій учасника кримінального провадження, реалізована відповідно до положень [12, с. 183].

Д. В. Криворучко, досліджуючи дефініцію кримінальної процесуальної поведінки через процесуальну фігуру обвинуваченого, визначає її як обумовлену певними соціально-правовими факторами програмно-цільової спрямованості систему взаємопов'язаних поглядів, вчинків, дій (бездіяльності) особи, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, що виявляється і провадиться ним з метою захисту своїх прав та інтересів у кримінальному провадженні [102, с. 20].

Поведінка учасників кримінального процесу нерозривно пов'язана з реалізацією наданих їм прав, охорона яких, роз'яснення та забезпечення можливості здійснення покладено на посадових осіб, уповноважених приймати процесуальні рішення у кримінальних провадженнях, у тому числі на слідчого, що закріплено у статті 20 КПК України як одна з засад кримінального провадження. Очевидно, що учасниками кримінального провадження, чиї права та свободи в процесі досудового розслідування схильні до найбільших обмежень в силу правової природи кримінального переслідування, можливості застосування широкого кола заходів процесуального примусу, у тому числі пов'язаних з позбавленням волі, є підозрюваний та обвинувачений. Саме тому обов'язком держави та необхідною умовою справедливого правосуддя є забезпечення особі, яка зазнає кримінального переслідування, права на захист.

Забезпечення права на захист є одним з найважливіших конституційних принципів, який закріплений у Конституції України (стаття 63), Конвенції про захист прав людини та основних свобод (стаття 6), а також у КПК України (статті 2, 20). Вважаємо правильною точку зору, згідно з якою у змісті розглянутих положень виділяються три основні елементи: 1) положення про те, що обвинувачуваний (підозрюваний, підсудний) має бути наділений комплексом таких прав, реалізація яких дозволила б йому самому ефективно захищати свої права та законні інтереси; 2) положення про право на кваліфіковану юридичну допомогу; 3) положення про покладання на слідчих, прокурорів та суддів обов'язки здійснювати дії, спрямовані на сприяння захисту підозрюваних, обвинувачених чи підсудних [265, с. 151-156].

Також видається, що у нерозривному зв'язку з засадою забезпечення підозрюваному та обвинуваченому права на захист слід розглядати і передбачені статтями 45-47 КПК України повноваження захисника, можливість повноцінного використання яких є обов'язковою умовою реалізації зазначеної засади. Зважаючи на суттєве розширення прав сторони захисту, порівняно з КПК України 1960 року і, як наслідок, розвитку змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, що забезпечується вже на стадії досудового розслідування.

Разом з тим, як показало опитування слідчих, однією з найпроблемніших галузей кримінальних процесуальних відносин, в якій слідчий регулярно стикається з недобросовісною і неналежною поведінкою учасників кримінального провадження, що перешкоджає здійсненню швидкого розслідування, є саме процесуальна взаємодія зі стороною захисту. У слідчій практиці нерідко відбуваються випадки, коли зазначені особи використовують надані їм кримінальним процесуальним законом права не з метою забезпечення своїх законних інтересів, а для приховування слідів кримінального правопорушення, перешкоджання встановленню обставин, які підлягають доказуванню, максимального затягування строку розслідування, применшення своєї ролі у вчиненні кримінального правопорушення, уникнення притягнення

до кримінальної відповідальності. Зокрема, саме подібну поведінку В. М. Кушнерьов розглядає як зміст відповідного критерію при визначенні розумного строку кримінального провадження [128, с. 185-188]. Зазначена поведінка, що формально відповідає встановленим законом правилам, але водночас суперечить їх правовому призначенню, іменується в доктрині «зловживанням правом».

У вітчизняній кримінальній процесуальній науці дослідження категорії «зловживання правом» набуло активного розвитку лише останні десятиліття, незважаючи на те, що прояви такої поведінки учасників кримінального провадження завжди були притаманні процесуальній діяльності. Насамперед, це обумовлено наявністю у кожної зі сторін, які беруть участь у кримінальному провадженні, своїх інтересів, які найчастіше суперечать один одному, внаслідок чого неминуче відбувається їх зіткнення.

Як правило, інтереси сторони захисту зводяться до мінімізації різного роду втрат (майнові стягнення, репутаційна шкода, позбавлення волі тощо) тоді, як у процесі кримінального переслідування на стадії досудового розслідування, так і за її результатами – при винесенні вироку. Відповідно, дії сторони захисту, у тому числі пов'язані зі зловживанням, спрямовані в основному саме на задоволення цих інтересів. Видаються правильними точки зору авторів, які при визначенні дефініції поняття «зловживання правом» наголошують на навмисності, зовнішній правомірності та шкідливості відповідної поведінки. Так, О. Ю. Хабло під зловживанням правом у кримінальному провадженні розуміє поведінку учасника кримінальних процесуальних правовідносин, який володіє процесуальними правами (повноваженнями), що здійснюються в процесі правомірної реалізації цих прав, але в суперечності з їх змістом і призначенням, що спричиняє значне заподіяння шкоди та тягне за собою інші негативні наслідки [265, с. 80]. На думку В. В. Михайленко зловживання правом – це така поведінка, яка передбачає умисне використання прав чи правових засобів у прямому протиріччі їх соціальному призначенню, наслідком чого є порушення законних інтересів інших учасників процесу, суспільних інтересів [152].

На основі аналізу існуючих теоретичних позицій О. В. Вознюк виділяє такі ознаки зловживання суб'єктивним правом у кримінальному провадженні: 1) наявність в учасника кримінальних процесуальних правовідносин конкретного суб'єктивного права як гарантованої державою можливої поведінки, з метою забезпечення захисту своїх законних інтересів; 2) відповідність поведінки особи правовим розпорядженням та відсутність порушення конкретних юридичних заборон та обов'язків; 3) реалізація суб'єктивного права суперечності з його призначенням; 4) умисел суб'єкта здійснення права протиріччя з його призначенням; 5) можливість особи використати надані їй права правомірним способом; 6) заподіяння шкоди правам і законним інтересам інших, інтересам суспільства, держави [25, с. 72-77].

У зв'язку з тим, що переважна більшість осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, не мають юридичної освіти і не мають достатніх знань у сфері кримінального та кримінального процесуального права, як правило, активну роль у тандемі «обвинувачений – захисник» відіграє саме останній, істотно впливаючи на позицію підзахисного. Відповідно, найчастіше саме від поведінки захисника – порядного чи ні, конструктивного чи деструктивного – багато в чому залежить характер взаємовідносин слідчого та сторони захисту. Слід додати, що здійснення ділової взаємодії слідчого та сторони захисту дещо ускладнюється і ще одним фактором, який набув поширення останніми роками, на який звертає увагу в своїй роботі Н. А. Герасимчук. Йдеться про поширену серед певної частини юридичної громадськості міфологізації діяльності адвокатів, що виходить з того, що «слідчий а priori порочний, а ... адвокат якщо і не а priori ідеальний, то принаймні навчаємо, виховуємо, схильний до суспільного прогресу тощо» [31, с. 111].

При такій установці, що визначається низкою авторів як «правовий егоцентризм», будь-яка дія слідчого, пов'язана із застосуванням щодо обвинуваченого (підозрюваного) будь-яких обмежувальних заходів, розглядається стороною захисту як прояв його обвинувального ухилу та

необ'єктивності. Внаслідок цього багато захисників визнають за собою моральне право здійснювати захист відповідно до принципу «дозволено все, що не заборонено законом», що, як справедливо зазначається дослідниками, у певних ситуаціях стає суспільно шкідливим [172, с. 218-219]. Незважаючи на значне поширення різних проявів зловживання правом обвинуваченими (підозрюваними) та їх захисниками, правозастосовна практика у сфері взаємодії слідчого та сторони захисту як і раніше залишається досить суперечливою і рясніє спірними питаннями і неоднозначними моментами, а процесуальний інструментарій слідчого не завжди дозволяє ефективно боротися з неналежною поведінкою вказаних учасників кримінального провадження та своєчасно припиняти його.

Так, повною мірою вищевикладене відноситься до проблеми забезпечення явки захисника на виклик слідчого. Своєчасна явка учасників кримінального провадження для проведення процесуальних дій не тільки сприяє швидкості розслідування, але також є необхідною умовою повного встановлення обставин, які підлягають доказуванню, на що вказував у своїх рішеннях Верховний Суд [173]. Разом з тим, згідно з проведеними дослідженнями, неявку до уповноваженої особи, яка здійснює кримінальне переслідування, або до суду як найпоширеніший варіант неналежної поведінки відзначили 76,36 % опитаних слідчих (Додаток А).

Як це не парадоксально, але досить часто поведінка, пов'язана зі зловживанням, допускається саме з боку адвокатів, які не з'являються без поважних причин для участі в процесуальних діях, запланованих за участю їх підзахисних. Нерідко адвокати, користуючись недосконалістю положень КПК України, обирають тактику необґрунтованого затягування строків досудового розслідування, а слідчий виявляється фактично позбавлений будь-яких процесуальних засобів для боротьби з такою недобросовісною поведінкою.

Так, відповідно до статті 53 КПК України, якщо є необхідність у проведенні невідкладної процесуальної дії за участю захисника, а завчасно

повідомлений захисник, який бере участь у кримінальному провадженні, не може прибути для участі, слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд можуть самостійно залучити іншого захисника для проведення окремої процесуальної дії [115]. При цьому, зі змісту статті випливає, що в разі відсутності потреби у проведенні невідкладних процесуальних дій слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право запропонувати підозрюваному, обвинуваченому залучити іншого захисника протягом двадцяти чотирьох годин, однак, в разі необхідності проведення невідкладних процесуальних дій, часові межі жодним чином не визначаються [115]. Відсутність чіткого формулювання залучення захисника у зазначеній нормі створює неясність у визначенні чітких часових кордонів для явки захисника і участі у запланованій слідчим процесуальній дії. При цьому закон не встановлює також і необхідність наявності у захисника поважної причини для неявки. De jure захисник, користуючись положеннями статті 53 КПК України, вправі щоразу не з'являтися, мотивуючи це необхідністю та в подальшому створювати постійні перешкоди для здійснення якісного розслідування, хоча його поведінка формально відповідатиме правовим приписам. При цьому навіть якщо у разі неявки захисника, який бере участь у кримінальному провадженні, для конкретної процесуальної дії, буде запрошений інший захисник, перший, як правильно зазначено в законі, продовжує брати участь у процесі, а його неявка не звільняє слідчого від обов'язку повідомити його про проведення наступної процесуальної дії [115].

Разом з тим вважаємо очевидним, що запланувати провадження всіх процесуальних дій у кримінальному провадженні завчасно неможливо в силу самої специфіки досудового розслідування, процедури доказування, пов'язаної з необхідністю своєчасного та невідкладного встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення, а також нормативно закріплених процесуальних строків. Задля справедливості слід зазначити, що повідомлення учасників кримінального провадження, у тому числі сторони захисту, про

проведення слідчим процесуальних дій за їх участю, повинні, по можливості, мати завчасний характер.

Крім того, одним з способів затягування досудового розслідування стороною захисту є використання права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування та судового розгляду. Так, Орджонікідзевський районний суд м. Запоріжжя розглянув скаргу захисника ОСОБА_6 адвоката ОСОБА_7 про скасування процесуальних рішень у формі повідомлень про підозру та дійшов висновку, що відповідно до ч. 3 статті 314 КПК України у підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення: 1) затвердити угоду або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування; 2) закрити провадження за наявності підстав, передбачених пунктами 4-8 ч. 1 або ч. 2 статті 284 КПК України; 3) повернути прокуророві обвинувальний акт чи клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру в разі невідповідності вимогам КПК України; 4) направити до суду, відповідно до юрисдикції обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, з метою визначення підсудності, якщо буде встановлено непідсудність кримінального провадження; 5) призначити судовий розгляд [115]. Можливості оскарження повідомлення про підозру та повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри, а також право суду на скасування таких повідомлень, нормами кримінального процесуального закону не передбачено [259].

Крім того, у справі від 11.05.2021 № 554/726/14 колегія суддів Кримінального касаційного суду Верховного Суду зазначила, що під час апеляційного розгляду справи ОСОБА_7 неодноразово заявляв відводи своєму захиснику та викладав у заявах про заміну захисника ОСОБА_19 надумані підстави, які, у відповідному процесуальному рішенні, колегією суддів визнані такими, що не підтвердилися, через що в задоволенні клопотань було відмовлено.

Та визнано, що систематична негативна поведінка ОСОБА_7 свідчить про свідоме зловживання обвинуваченим правом на захист [258].

Зважаючи на викладене, ми підтримуємо позицію Г. Д. Борейко, що формально особа, в такому випадку надає своїм діям видимість юридичної правильності, але реально використовує надані їй законом права з метою зловживання ними, що прямо суперечить завданню кримінального провадження щодо швидкого розслідування та судового розгляду [18, с. 196-204].

Як видається, одним із заходів впливу на адвоката, який використовує неявку і зрив процесуальних дій на етапі досудового розслідування як засіб захисту інтересів свого клієнта, могло б стати застосування до нього заходів дисциплінарної відповідальності з боку кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури (далі – КДКА). Перелік підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності містяться у статті 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», та передбачає, що право на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, має кожен, кому відомі факти такої поведінки [189].

З урахуванням вищевикладеного вважаємо, що ефективним правовим засобом нейтралізації зловживання своїми правами захисником, пов'язаними з систематичною неявкою за викликом слідчого для участі у процесуальних діях за участю свого підзахисного, було б наділення слідчого повноваженням із заміни такого захисника. Таким процесуальним інструментом законодавець наділив підозрюваного, обвинуваченого, який відповідно до статті 54 КПК України вправі відмовитися від захисника або замінити його, а також захисник після його залучення має право відмовитися від виконання своїх обов'язків, у випадках, передбачених статтею 47 КПК України [115]. Варто зазначити, що така імперативна норма дозволяє зловживати своїми правами підозрюваного, обвинуваченого, використовуючи неодноразові відмови від захисника за призначенням без обґрунтування своєї позиції або ж із повторенням одних і тих

же підстав може свідчити про зловживання підозрюваним, обвинуваченим своїми правами з метою затягування розслідування та судового розгляду [187].

Водночас слід визнати небезпідставними точки зору авторів, які говорять про суперечність засади змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів повноваженням слідчого, віднесеного законом до сторони обвинувачення, на ухвалення рішення про відведення захисника. Проте вважаємо, що вирішення даної проблеми криється не в позбавленні слідчого даного права, а в приведенні поточного процесуального статусу «слідчого – обвинувача» у відповідність до його правової природи «слідчого –дослідника», сутність якої полягає у встановленні обставин, що мають значення для кримінального провадження.

З аналогічними практичними проблемами стикається слідчий і при реалізації положень статті 290 КПК України, що регулює відкриття матеріалів іншій стороні, адже відповідно до ч. 10 вказаної статті сторонам надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ [115], і хоча час, наданий на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження не входить до загального строку досудового розслідування після повідомлення про підозру, в астрономічному вимірі це значно затягує виконання завдань кримінального провадження, особливо в частині забезпечення швидкого розслідування.

Даний етап досудового розслідування має виключно важливе значення, оскільки саме відкриття матеріалів іншій стороні, а також реалізація учасниками кримінального провадження інших прав (знімати копії з наявних у провадженні документів, заявляти клопотання, оскаржувати дії слідчого та ін.) сприяють захисту їх законних інтересів, дозволяють оцінити наявні у кримінальному провадженні докази, підготуватися до майбутніх судових засідань. Як слушно зазначила О. Л. Вознюк, велику роль при ознайомленні з матеріалами кримінального провадження відіграє захисник обвинуваченого, завдання якого полягає в перевірці всебічності, повноти та об'єктивності проведеного

розслідування в цілому, аналізі та зіставленні всіх доказів, що дозволяє отримати повне уявлення про кримінальне провадження, можливі наслідки для обвинуваченого [25, с. 76-92].

Водночас нерідко обвинувачений та його захисник використовують процедуру ознайомлення з матеріалами досудового розслідування не для реалізації своїх процесуальних прав, а задля досягнення інших цілей, що суперечать її призначенню. Це може бути викликано і бажанням затягнути розслідування або утримання обвинуваченого під вартою аж до досягнення їх меж, і прагненням тиску на слідчого з метою отримання будь-яких переваг або послаблень, і створенням адвокатом видимості «активного захисту» в очах підзахисного.

Тобто, однією з найбільш гострих практичних проблем відкриття матеріалів іншій стороні є формально необмежений строк ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінального провадження. Зважаючи, що час такого ознайомлення не враховується при обчисленні строків досудового розслідування, у тому числі строків тримання під вартою, у науковій літературі висловлюється обґрунтована критика такого підходу, зокрема, Г. В. Юркова зазначає, що він створює умови для утримання осіб під вартою без достатніх правових підстав і без визначеного часового обмеження, що становить порушення конституційного права на свободу та особисту недоторканність [275, с. 100].

Порівняльно-правовий аналіз свідчить про те, що більшість держав континентальної правової традиції відмовились від інституту ознайомлення обвинуваченого з усіма матеріалами провадження після закінчення досудового розслідування. У Німеччині це право було скасовано ще у 1974 р. саме з метою прискорення кримінального судочинства: обвинуваченому не повідомляється про закінчення розслідування і він не має права знайомитися з матеріалами кримінального провадження на досудовій стадії [269, с. 182-187]. Інститут ознайомлення обвинуваченого з матеріалами провадження після закінчення

досудового розслідування також відсутній у кримінально-процесуальному законодавстві Франції, Італії та ряду інших європейських держав [140, с. 352-356].

З практичної точки зору ознайомлення з матеріалами досудового розслідування є формалізованою процесуальною процедурою, що займає значну частину його строку. Після завершення розслідування матеріали кримінального провадження, що нерідко налічує десятки томів, надаються обвинуваченому та його захиснику, які здійснюють ознайомлення, при цьому надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів [115]. Упродовж усього цього часу слідчий зобов'язаний бути присутнім, будучи фактично відстороненим від виконання інших процесуальних функцій, тоді як строки досудового розслідування у цьому та паралельних провадженнях продовжують спливати.

Саме тому, окремої уваги заслуговує проблема процесуальних зловживань під час відкриття матеріалів досудового розслідування, зокрема, поширеною практикою є звернення з клопотанням після ознайомлення з більшою частиною матеріалів, наприклад, про відвід захисника або вступ до провадження нового захисника. Реалізація такого клопотання зобов'язує слідчого забезпечити повторне ознайомлення новопризначеного захисника з усіма матеріалами, що фактично обнуляє пройдений етап. Наслідком є вичерпання допустимих строків тримання під вартою та звільнення підозрюваного, після чого останній отримує можливість здійснювати вплив на свідків, знищувати докази та вживати заходів для ухилення від кримінальної відповідальності. Наведена ситуація є типовою у правозастосовній практиці та позбавляє слідчого ефективних процесуальних інструментів для протидії подібним зловживанням [275, с. 101-103].

Ознаками недобросовісної поведінки сторони захисту під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування є неявка для участі в даній процесуальній дії, надмірно тривале ознайомлення з представленими матеріалами, а також такий поширений в останні роки вид зловживання правом

обвинуваченого, як необґрунтована відмова від свого захисника та клопотання про залучення і допуск у кримінальне провадження нового захисника.

Варто зазначити, що з метою недопущення штучно створеного затягування досудового розслідування, законодавець передбачив можливість звернення до слідчого судді з метою встановлення граничного строку для ознайомлення з матеріалами, після закінчення якого вважається, що сторона використала своє право в повному обсязі [115]. Однак, невизначеність строків ознайомлення з матеріалами досудового розслідування одразу, а також неможливість слідчому, прокурору встановлювати такий строк самостійно, значно збільшує навантаження на слідчого, прокурора, що може негативно впливати на якість розслідування інших кримінальних проваджень.

Необхідно зазначити, що з приводу запропонованого кримінальним процесуальним законом механізму протидії зловживанню стороною захисту правом на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування та її окремих аспектів серед практичних працівників та дослідників висловлюються суперечливі точки зору. Так, з позиції І. Глов'юк встановлена КПК України процедура обмеження строку ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінального провадження «є важливою гарантією органів досудового розслідування, достатньо затребуваною в практичній діяльності і що дозволяє долати зловживання правом на ознайомлення стороною захисту» [33].

У свою чергу, О. Дроздов та С. Шульгін як недолік правового регулювання процедури обмеження строку ознайомлення стороною захисту з матеріалами кримінального провадження, що перешкоджає ефективному розслідуванню та сприяє різноманітності форм зловживання реалізацією обвинуваченими та захисниками своїх прав, відзначають використання у зазначеній нормі оціночної категорії явного затягування ознайомлення з матеріалами досудового розслідування та відсутність конкретизації, в чому саме можуть виражатися дані дії [55].

Зі свого боку, з приводу чинного порядку обмеження строку ознайомлення сторони захисту з матеріалами кримінального провадження вважаємо за необхідне відзначити таке. На наш погляд, до певної міри можна погодитися з усіма з вищенаведеними точками зору. Справді, встановлений законодавцем стаття 290 КПК України процесуальний механізм *de jure* дає можливість слідчому вирішувати завдання щодо протидії зловживанням обвинуваченого та його захисника на етапі відкриття матеріалів іншої сторони, і при належному та ґрунтовному документуванні неналежної поведінки зазначених осіб суди нерідко знаходять обґрунтованими доводи про необхідність обмеження строку ознайомлення.

Водночас видається, що для ефективної нейтралізації неналежної поведінки сторони захисту на етапі ознайомлення з матеріалами досудового розслідування процесуальний інструментарій слідчого повинен дозволяти припиняти таку поведінку оперативно, а також служити засобом для її попередження. В даному випадку судовий порядок встановлення строку для ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінального провадження не повною мірою відповідає зазначеним вимогам, оскільки розглядуване звернення до суду, пов'язане з попередньою докладною фіксацією допущених стороною захисту зловживань, підготовкою відповідних матеріалів і клопотання, служить для слідчого істотним відволікаючим фактором від виконання дій, безпосередньо спрямованих на закінчення досудового розслідування.

Так, у разі зволікання при ознайомленні з матеріалами кримінального провадження, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони, з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів [115]. Клопотання розглядається слідчим суддею в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а

в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду, не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження [115].

Тобто, встановлення строку ознайомлення з матеріалами досудового розслідування також займає певний час, який не обмежується виключно строком розгляду клопотання, що натомість не сприяє швидкому розслідуванню та певним чином порушує засаду розумності строків, яка передбачає виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень в строк, який є об'єктивно необхідними. При цьому розумні строки не можуть перевищувати передбачених КПК України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень, тоді як строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування взагалі відсутній [115].

Відсутність нормативно встановлених критеріїв явного затягування ознайомлення з матеріалами досудового розслідування або офіційно сформульованої позиції Верховного Суду з цього питання сприяють суперечливій судовій практиці щодо обчислення строків досудового розслідування в разі їх зупинення, після повідомлення про підозру, а в подальшому відновлення в порядку статті 282 КПК України [115]. Саме тому слідчі замість звернення до громіздкого судового порядку встановлення строку ознайомлення з матеріалами досудового розслідування часто воліють домовлятися з обвинуваченим і захисником про своєчасне використання останніми відповідного процесуального права, йдучи при цьому на різні поступки – від надання копій матеріалів кримінального провадження до дозволу дзвінків та побачень.

Водночас КПК України закріплює принцип безпосередності дослідження доказів у судовому засіданні: суд зобов'язаний безпосередньо дослідити всі докази у провадженні та свої рішення ґрунтувати виключно на тих доказах, що були досліджені в судовому засіданні [115]. Таким чином, обвинувачений

отримує повноцінну можливість ознайомитися з усіма доказами і заявляти клопотання на свій захист безпосередньо під час судового розгляду. Крім того, під час досудового розслідування підозрюваному вже надається доступ до матеріалів в обсязі, необхідному для здійснення права на захист, зокрема до висновків експертиз, копій постанов та протоколів слідчих (розшукових) дій, проведених за його участю.

З огляду на викладене, перегляд інституту відкриття матеріалів іншої стороні в напрямі його процесуального спрощення здатний суттєво скоротити строки досудового розслідування та забезпечити ефективніше використання ресурсів органу досудового розслідування. Зазначену позицію підтримали понад 80 % від загальної кількості анкетованих слідчих (Додаток А).

Зважаючи, що обов'язок забезпечення досудового розслідування у розумні строки покладається в першу чергу на прокурора, видається логічним розширення дискреційних повноважень слідчого, прокурора на етапі виконання вимог статті 290 КПК України у вигляді надання права на самостійне встановлення терміну ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінального провадження за наявності ознак явного затягування даної процедури, що могло б стати ефективним механізмом оперативної протидії зловживанням стороною захисту відповідним процесуальним правом.

Варто зазначити, що ми торкнулися лише малої частини проблемних ситуацій, пов'язаних зі зловживанням стороною захисту своїми процесуальними правами та проявом недобросовісної поведінки. В даному випадку слід погодитися з авторами, які стверджують про неможливість врегулювання всіх можливих нюансів, що складаються в процесі виникнення та розвитку кримінальних процесуальних відносин, шляхом закріплення в нормативно-правових актах.

Водночас вважаємо, що вітчизняний кримінальний процесуальний закон потребує не тільки і не стільки закріплення приватних норм, що регулюють ситуації, пов'язані з недобросовісною поведінкою учасників кримінального процесу, у тому числі з боку захисту, скільки у встановленні положення, яке б

могло визначити основний соціальний зміст зазначених правових норм і діяльності, що здійснюється у кримінальному провадженні.

Так, В. В. Резнікова, розглядаючи відсутність у кримінальному процесуальному законі поняття «зловживання правом» як юридичний нонсенс в силу поширеності цього правового феномену та неоднозначного ставлення до його визначення, вважає за необхідне доповнити КПК України поняттям, що відображає сутність зловживання правом у кримінальному провадженні, а для створення процесуального механізму оцінки поведінки учасника кримінального провадження як зловживання зазначити про неприпустимість зловживання правом [212].

Відзначаючи загальновизнаність і навіть хрестоматійність конструкції зловживання правом у кримінальному процесі та закономірність її доктринальної, законодавчої та практичної розробки, О. Ю. Хабло вважає закріплення даного положення у кримінальному процесуальному законі неминучим [265, с. 155].

Великий інтерес у цьому плані становить досвід розвитку положення про заборону зловживання правом у кримінальному процесі Швейцарії, де зазначене положення пройшло шлях від свого формування в судовій практиці до закріплення як принцип у чинному кримінально-процесуальному законі. Так, стаття 3 КПК Швейцарії встановлює «заборону зловживання суб'єктивним правом» [121]. Вказане положення не є декларативною нормою, оскільки може спричинити собою втрату чи обмеження конкретних процесуальних прав та інші невігідні наслідки для учасника кримінального провадження, який зловживає даним правом. Зокрема, його зміст знаходить розвиток у подальших статтях зазначеного кодексу, які встановлюють, наприклад, обов'язок органу, що веде кримінальне провадження, припиняти зловживання правом при ознайомленні з матеріалами кримінального провадження (ч. 1 статті 102), відхиляти нерозбірливі, неясні, недоречні або багатослівні клопотання.

Підтримуємо думку Д. Д. Луспеник, що ніякі ідеї самі по собі не можуть регулювати правові дії і правові відносини до тих пір, поки вони не набудуть державно-владного, а тому і загальнообов'язкового характеру, тобто до тих пір, поки вони не стануть правовими нормами [139, с. 150-171].

Таким чином, закріплення в КПК України норми щодо неприпустимості зловживання правом у сукупності з введенням і коригуванням низки спеціальних норм, що стосуються регулювання окремих ситуацій прояву недобросовісної поведінки, учасників дієвий кримінальний процесуальний механізм як для забезпечення швидкого дослідження обставин кримінального правопорушення, так і для досягнення цілей та завдань кримінального процесу.

Висновки до розділу 3

1. Визначено, що важливим напрямом розвитку кримінальної процесуальної науки, який має значний потенціал для вирішення завдання швидкого розслідування є удосконалення оперативно-розшукового та експертно-криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Питання використання під час доказування результатів оперативно-розшукової діяльності знаходиться на перетині науки кримінального процесу та теорії оперативно-розшукової діяльності. Таким чином, ефективне використання вказаних матеріалів потребує відповідного процесуального регулювання та нормативного закріплення.

2. З'ясовано, що чинне регулювання доручень слідчого оперативним підрозділам не встановлює строків їх виконання, що породжує необґрунтоване зволікання, у зв'язку з чим обґрунтовано доцільність доповнення статті 41 КПК України нормою про встановлення слідчим строку виконання доручення.

3. Констатовано, що тривалість судових експертиз є однією з основних причин затягування досудового розслідування, оскільки положення КПК України не визначають строків їх проведення, а встановлений керівником

експертної установи строк (стаття 14 Закону України «Про судову експертизу») фактично поглинає більшу частину строку розслідування, передбаченого статтею 219 КПК України, що створює асиметрію відповідальності між експертом і слідчим.

4. Обґрунтовано, що науково-технічне та інформаційне забезпечення є одним із вирішальних чинників своєчасності розслідування, а цифровізація кримінального провадження має здійснюватися еволюційно, як засіб, а не самоціль, без повної формалізації інститутів, що за своєю природою не підлягають автоматизації. Установлено наявність законодавчих передумов для переходу на електронний документообіг – запровадження інформаційно-комунікаційної системи досудового розслідування та можливості фіксації допиту технічними засобами. Водночас виявлено консервативність регулювання порядку виклику учасників провадження та обґрунтовано доцільність викладення частини 1 цієї статті 135 КПК України у новій редакції з допущенням виклику із використанням сучасних засобів зв'язку за умови фіксації відправлення і доставки повідомлення, а також доцільність розширення кола слідчих (розшукових) дій з обов'язковою відеофіксацією.

5. З'ясовано, що відсутність у КПК України системного регулювання роботи з електронними документами є суттєвою прогалиною, що гальмує цифрову трансформацію провадження і набуває особливої гостроти в умовах воєнного стану, у зв'язку з чим обґрунтовано доцільність допущення вручення копії обвинувального акта та реєстру матеріалів у формі електронного документа (доповнення статті 293 КПК України). Аргументовано доцільність розширення доступу органів досудового розслідування до інтегрованих інформаційних баз даних з дотриманням конституційних гарантій та належного судового контролю, а також застосування методів розвідки на основі відкритих джерел (OSINT) із дотриманням стандартів Берклійського протоколу 2022 року та використання інструментів штучного інтелекту виключно як допоміжного засобу за умови, що остаточне процесуальне рішення залишається за людиною.

6. Феномен зловживання правом у кримінальному провадженні вже вийшов за межі доктринального дослідження та є частиною об'єктивної реальності, в умовах якої складаються кримінальні процесуальні відносини. Нормативне закріплення положення про недопустимість зловживання своїми правами учасниками кримінального провадження, як однієї з його засад, є необхідністю, зважаючи на його ціннісну обумовленість, загальновизнаність, значення для виконання завдання досудового розслідування. Такий крок, у поєднанні з введенням або зміною ряду спеціальних норм, що стосуються окремих положень, якими найчастіше зловживають учасники кримінального провадження, дозволить створити дієвий кримінально-правовий механізм для забезпечення швидкого розслідування, задля виконання завдання кримінального провадження та ефективної реалізації учасниками своїх процесуальних прав і виконання покладених на них кримінальним процесуальним законом обов'язків.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження забезпечення швидкості як завдання досудового розслідування сформульовано наукові положення, висновки та пропозиції, що відповідають поставленим завданням і мають значення для науки та практики кримінального процесу, зокрема:

1. На підставі опрацювання наукових поглядів на сутність швидкості досудового розслідування (Ч. Беккарія, І. Бентам, Ю. М. Грошевий, В. І. Галаган, Г. Ю. Юркова, А. Я. Дубинський, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, В. Я. Тацій, Л. Д. Удалова) визначено, що швидкість досудового розслідування є якісною характеристикою цієї діяльності, яка передбачає своєчасне, невідкладне виконання слідчим усіх необхідних процесуальних дій із встановлення та кримінального переслідування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, обставин, які підлягають доказуванню, а також якнайшвидше прийняття законного й обґрунтованого рішення про закінчення досудового розслідування.

Виокремлено сфери ціннісного прояву швидкості: у розслідуванні кримінального правопорушення та притягненні винної особи до відповідальності; у припиненні суспільно небезпечної діяльності; у виявленні та закріпленні доказів; у забезпеченні прав і законних інтересів учасників провадження з боку як обвинувачення, так і захисту; у виховному впливі процесу; у його суспільній важливості; у призначенні справедливого покарання.

Простежено історико-правову еволюцію цієї вимоги (КПК УРСР 1922 та 1927 років, КПК України 1960 року, чинний КПК України) та констатовано, що, попри відсутність нормативного закріплення швидкості як самостійної засади, ця категорія залишається перманентно актуальною серед вимог до якості досудового розслідування.

2. Розкрито значення поняття «забезпечення» та сформульовано авторське визначення поняття «забезпечення швидкого досудового розслідування» як сукупності засобів правового та організаційного характеру,

що створюють умови для своєчасного, невідкладного виконання слідчим необхідних процесуальних дій та якнайшвидшого прийняття рішення про закінчення розслідування.

Залежно від місця та ролі в механізмі кримінального процесуального регулювання виокремлено і обґрунтовано дві форми забезпечення швидкості досудового розслідування:

внутрішня форма – охоплює питання, пов'язані з кримінально-процесуальною формою та організаційною складовою діяльності слідчого, а саме процедурні та функціонально-правові аспекти: дотримання строків провадження, вибір черговості та оптимальної послідовності слідчих (розшукових) дій, планування розслідування, взаємодія з прокурором у формі процесуального керівництва.

зовнішня форма – охоплює регулювання кримінальних процесуальних відносин слідчого з іншими учасниками провадження, а також використання слідчим привнесених із зовнішнього середовища процесуально-правових засобів, що сприяють вирішенню покладених на нього завдань: оперативно-розшукове та експертно-криміналістичне забезпечення, науково-технічне та інформаційне забезпечення, взаємодія зі стороною захисту в межах законодавчо встановлених гарантій.

Установлено, що засада розумних строків є однією з форм нормативного забезпечення швидкості, проте охоплює ширший діапазон аспектів процесуальної діяльності (кількісний, якісний та аксіологічний), ніж власне швидкість, і не зводиться виключно до її забезпечення.

3. За результатами порівняльно-правового аналізу нормативного регулювання швидкості (прискорення) досудового розслідування досліджено досвід держав континентальної правової традиції – Франції, Німеччини, Швейцарії, Австрії, а також держав пострадянського простору (Узбекистан, Азербайджан, Грузія).

Установлено, що в більшості держав, кримінальне процесуальне законодавство яких будується за континентальною моделлю та передбачає

повноцінну стадію досудового розслідування, швидкість визначається однією з вимог до процесу доказування і переважно набула розвитку через категорію розумного строку, тоді як метою доказування є встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення. Натомість кримінальне процесуальне законодавство Латвії, Литви та Естонії відповідних положень не містить, що розглянуто як прояв правозахисної моделі кримінального процесу.

Обґрунтовано, що запозичення процесуальних форм має враховувати особливості національної моделі судочинства та правових традицій.

4. Схарактеризовано строки досудового розслідування як гарантію забезпечення його швидкості: на підставі нормативного визначення процесуального строку виокремлено його ознаки та наведено класифікації строків за нормативною природою, тривалістю, суб'єктом і правовими наслідками, а також розмежовано «строки» у власному розумінні та оціночні «тривалості» («розумний строк», «негайно», «невідкладно»).

Установлено, що процесуальні строки виконують не лише обмежувальну, а й конструктивну функцію – є одним із ключових засобів забезпечення швидкості, повноти та ефективності розслідування, а критерії розумності строків є прямою рецепцією стандарту ЄСПЛ за статтею 6 Конвенції (рішення у справах «Пеліссє і Сассі проти Франції», «Баглай проти України», «Войтенко проти України»).

Виявлено системний характер причин порушення строків (надмірне навантаження у зв'язку з реєстрацією всіх проваджень у ЄРДР, тривалість судових експертиз, складнощі провадження в умовах воєнного стану), що засвідчили результати опитування працівників органів досудового розслідування.

5. Проаналізовано значення початку, зупинення та закінчення досудового розслідування для забезпечення його швидкості. Установлено, що закріплена статтею 214 КПК України модель початку розслідування (внесення відомостей до ЄРДР невідкладно, але не пізніше 24 годин, з будь-якого джерела) ліквідувала наявну за КПК України 1960 року стадію порушення кримінальної

справи, усунувши дублювання процесуальної діяльності та штучне затримання початку розслідування, що відповідає засаді публічності та практиці ЄСПЛ щодо своєчасного початку ефективного розслідування (рішення у справах «Меріт проти України», «Яременко проти України»).

З'ясовано, що інститут зупинення розслідування (стаття 280 КПК України) із вичерпним переліком підстав, за умови, що час зупинення не включається у строки розслідування (частина 5 статті 219 КПК України), забезпечує раціональний розподіл процесуальних ресурсів, проте безпідставне зупинення з подальшим скасуванням відповідної постанови призводить до вичерпання строків і закриття провадження (пункт 10 частини 1 статті 284 КПК України).

Наголошено, що своєчасне прийняття рішення про закінчення розслідування є елементом права особи на розгляд обвинувачення щодо неї у найкоротший строк, недотримання якого порушує засаду розумних строків навіть у межах граничних строків статті 219 КПК України.

6. Розглянуто спрощений порядок досудового розслідування в контексті забезпечення його швидкості та встановлено, що диференціація кримінальної процесуальної форми є об'єктивною тенденцією розвитку судочинства, спрямованою на пошук балансу між повнотою процесуальних гарантій і швидкістю провадження, здійснюваною за матеріально-правовими (ступінь тяжкості кримінального правопорушення за статтею 12 КК України), процесуальними (визнання вини, компроміс сторін) та кримінологічними (особливі правові режими, зокрема воєнний стан) критеріями, що відповідає Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (87) 18 «Стосовно спрощення кримінального правосуддя».

Розкрито зміст закріплених у КПК України спрощених порядків: дізнання як самостійної форми розслідування кримінальних проступків; кримінального провадження на підставі угод про примирення та про визнання винуватості, де після укладення угоди обвинувальний акт невідкладно надсилається до суду, що узгоджується з практикою ЄСПЛ (рішення у справі «Бруно проти Франції»);

провадження у формі приватного обвинувачення; а також особливого порядку розслідування в умовах воєнного стану.

7. Досліджено значення оперативно-розшукового та експертно-криміналістичного забезпечення для реалізації швидкого досудового розслідування.

Установлено, що оперативно-розшукова діяльність з огляду на її меншу формалізованість і негласний характер має ширші пізнавальні можливості, ніж кримінальна процесуальна діяльність, а виявлена колізія між спеціальним режимом використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій (статті 246–256 КПК України) та загальними вимогами до допустимості доказів (статті 86–87 КПК України) нерідко призводить до визнання таких доказів недопустимими навіть за умови дотримання процедури.

Констатовано, що тривалість судових експертиз є однією з основних причин затягування розслідування, оскільки положення КПК України не визначають строків їх проведення, а встановлений керівником експертної установи строк (стаття 14 Закону України «Про судову експертизу») фактично поглинає більшу частину строку, передбаченого статтею 219 КПК України, що створює асиметрію відповідальності між експертом і слідчим.

8. Досліджено науково-технічне та інформаційне забезпечення швидкості досудового розслідування та обґрунтовано, що його рівень є одним із вирішальних чинників своєчасності, а цифровізація кримінального провадження має здійснюватися еволюційно, як засіб, а не самоціль, без повної формалізації інститутів, що за своєю природою не підлягають автоматизації.

Установлено наявність законодавчих передумов для переходу на електронний документообіг – запровадження інформаційно-комунікаційної системи досудового розслідування (стаття 106-1 КПК України) та можливості фіксації допиту технічними засобами (стаття 104 КПК України). Виявлено проблему застарілого механізму повідомлення учасників кримінального провадження, який передбачає вручення повісток, надсилання поштою, факсимільним зв'язком або телеграмою, що не відповідає реаліям сьогодення та

суттєво уповільнює провадження. Запровадження електронного сповіщення могло б скоротити час на організаційне забезпечення процесуальних дій у середньому на 30–40%.

Аргументовано доцільність розширення доступу органів досудового розслідування до інтегрованих інформаційних баз даних із дотриманням конституційних гарантій та судового контролю, застосування методів розвідки на основі відкритих джерел (OSINT) із дотриманням стандартів Берклійського протоколу 2022 року, а також використання інструментів штучного інтелекту виключно як допоміжного засобу за умови, що остаточне процесуальне рішення залишається за людиною.

9. Розглянуто реалізацію права на захист у контексті забезпечення швидкості досудового розслідування та встановлено, що поведінка учасників провадження є одним із критеріїв розумності строків (стаття 28 КПК України), а забезпечення права на захист (стаття 63 Конституції України, стаття 6 Конвенції, статті 2, 20, 45–47 КПК України) у правозастосовній практиці нерідко супроводжується зловживанням процесуальними правами з боку сторони захисту, ознаками якого є зовнішня правомірність, умисність та шкідливість поведінки.

Встановлено, що поведінка учасників кримінального провадження є одним із критеріїв забезпечення швидкого розслідування. На підставі аналізу слідчої практики (неявку захисника відзначили понад 75 % опитаних слідчих) та практики Верховного Суду виявлено недосконалість регулювання залучення і заміни захисника (статті 53, 54 КПК України) та формально необмежений строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування (стаття 290 КПК України), який не включається у строки розслідування та використовується для затягування провадження.

З огляду на досвід держав континентальної традиції (Німеччина, Франція, Італія) обґрунтовано доцільність процесуального спрощення інституту відкриття матеріалів (таку позицію підтримали понад 80 % опитаних слідчих) та закріплення у КПК України загальної норми про неприпустимість зловживання

правом за прикладом Швейцарії, де передбачено обов'язок органу, що веде кримінальне провадження, припиняти зловживання правом при ознайомленні з матеріалами кримінального провадження, відхиляти нерозбірливі, неясні, недоречні або багатослівні клопотання.

10. За результатами дослідження розроблено й обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства з питань забезпечення швидкого розслідування, зокрема:

1) статтю 41 КПК України доповнити новою частиною 4: «Слідчий встановлює строк виконання доручень, виходячи з конкретних обставин кримінального провадження, а також характеру, обсягу та складності дій, що доручаються. Загальний строк виконання доручення не може перевищувати десяти діб, якщо інший строк не встановлений слідчим з урахуванням конкретних обставин провадження».

2) частину 1 статті 135 КПК України викласти в такій редакції: «1. Особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою, здійснення виклику по телефону, або з використанням інших засобів зв'язку (у тому числі мобільного зв'язку, месенджерів) з обов'язковим фіксуванням факту відправлення та доставки повідомлення адресату».

3) частину 1 статті 236 КПК України доповнити абзацом: «Залучення спеціаліста є обов'язковим у разі, якщо для вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин необхідне застосування спеціального програмного забезпечення або існує ризик знищення інформації внаслідок неналежного відключення пристрою».

4) частину 1 статті 293 КПК України доповнити абзацом, що допускає надання копії обвинувального акта, постанови про закриття кримінального провадження, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та реєстру матеріалів досудового розслідування як у паперовій формі, так і у формі електронного документа, підписаного кваліфікованим

електронним підписом в інформаційно-комунікаційній системі досудового розслідування.

Крім цього, визначено, що необхідно розширити дискреційні повноваження слідчого, прокурора щодо встановлення строку ознайомлення з матеріалами (стаття 290 КПК України) за наявності ознак явного затягування, а також закріпити у КПК України положення про неприпустимість зловживання правом учасниками кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алєнін Ю. П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 198–203.

2. Алєнін Ю. П., Волошина В. К. Поняття та система принципів кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 78–89.

3. Альперт С. А. Кримінально-процесуальні функції: поняття, система, суб'єкти. Харків : Основа, 1995. 28 с.

4. Ангелєнюк А.-М. Ю. Електронний документообіг як напрямок вдосконалення кримінально-процесуальної форми під час досудового розслідування в Україні. *Форум права*. 2020. № 4. С. 6–14. URL : https://forumprava.pp.ua/files/006-014-2020-4-FP-Anheleniuk_3.pdf

5. Антощук А. О., Русанівська Д. Д. Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2023. Вип. 77, ч. 2. С. 211–216. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.36>.

6. Аркуша Л. І., Климаш С. М. До сутності поняття протидії розслідуванню злочинів. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 20 травня 2016 р., м. Одеса : у 2 т. / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса, 2016. Т. 2. С. 361–364.

7. Бабєнко І. Ю. Гарантії прав людини в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1. С. 169–176. DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-70-1-169-176>

8. Балов П. О. Спрощені порядки кримінального провадження у стадії досудового розслідування : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2024. 252 с.

9. Беккарія Чезаре. Про злочини і покарання / пер. з італ. Київ : Ін Юре, 2014. 240 с.
10. Бежанова А. В. Засади використання технічних засобів і технологій у дистанційному кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2018. № 2, ч. 3. С. 171–176. URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/2_2018/part_3/2-3.pdf.
11. Бідняк Г. С. Щодо запровадження новітніх технологій у кримінальному судочинстві. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтевського, м. Харків, 8 листопада 2017 р. / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 49–51.
12. Білокінь Р. М. Кримінально-процесуальна відповідальність : монографія. Київ : Кафедра, 2017. 430 с. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/11466/1/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%BD%D1%8C.pdf>
13. Бобечко Н. Мета кримінального провадження. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 126–135.
14. Бойко О. В. Право на справедливий судовий розгляд у кримінальному судочинстві України : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2021. 270 с.
15. Бойко О. П., Рогальська В. В. Взаємодія слідчих Національної поліції України з підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні : монографія. Дніпро : Біла К. О., 2018. 180 с.
16. Бондар В. С. Інформаційне забезпечення досудового розслідування колабораційної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2023. Вип. 79, ч. 2. С. 225–231.
17. Бондар С. В. Взаємодія слідчих підрозділів Національної поліції України з правоохоронними органами інших держав під час розслідування злочинів у сфері банківської діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 17 с.

18. Борейко Г. Д. Неприпустимість зловживання правом як засада кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 196–204. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5184ee1b-0aca-42cd-b95b-d5bcef2ecb6e/content>.

19. Борисенко М. В. Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів національної поліції під час досудового розслідування : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2021. 260 с.

20. Вакулік О. А. Генеза інституту початку досудового розслідування в кримінальному судочинстві. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 268–274. URL: https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/3_2018/part_1/48.pdf.

21. Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 184 с.

22. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.

23. Вапнярчук В. В. Щодо поняття кримінального процесу та його внутрішньої структури. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4 (75). С. 216–224.

24. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. 1589 с.

25. Вознюк О. Л. Зловживання процесуальними правами у кримінальному провадженні : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2025. 240 с.

26. Войнарович А. Б. Початок кримінального провадження через призму виконання завдань кримінального судочинства України. *Концептуальні напрями розвитку кримінального провадження та тенденції його криміналістичного забезпечення* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з наг. 25-річчя кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, 03 груд. 2024 р. / Львів. Нац. Унів.

ім. І. Франка. Львів, 2024. С. 101–108 URL : <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/30f9ff3b-d07c-431a-bc02-f591d8e9e120/content>

27. Волошина В. К., Немчинов Є. С. Деякі питання щодо порядку обчислення та продовження строків досудового розслідування. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування* : кол. монографія / за заг. ред. Ю. П. Аленіна ; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса : Гельветика, 2018. С. 730–753.

28. Галабурда Т. І. Джерела та структура австрійського кримінально-процесуального кодексу 1873 р. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2019. № 40. С. 12–16. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.40.3>.

29. Галаган В. І., Лук'янчиков Є. Д. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. 250 с.

30. Галаган О. І., Письменний Д. П. Поняття та система засад (принципів) кримінального провадження. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 167–172.

31. Герасимчук Н. А. Зловживання адвокатом процесуальними правами у кримінальному провадженні : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2024. 293 с.

32. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2015. 712 с.

33. Гловюк І. В. Неприпустимість зловживання процесуальними правами як перспективна засада кримінального провадження: прогрес чи регрес? *Національна асоціація адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/publications/3646-nepripustimist-zlovzhivannya-procesual-nimi-pravami-yak-perspektivna-zasada-kriminal-nogo-provazhennya-progres->

34. Гловюк І. В. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування та строк досудового розслідування. Вища школа адвокатури НААУ. URL : <https://www.hsa.org.ua/lectors/glovyuk-iryna/articles/oznaiomlennia-z-materialami-dosudovogo-rozsliduvannia-ta-strokdosudovogo-rozsliduvannia>

35. Гловюк І. В. Урахування стандартів Міннесотського протоколу при розслідуванні воєнних злочинів та злочинів проти людяності. *Кримінально правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 20 квітня 2022 р. / упоряд. : Євген Письменський ; Нац. акад. внутр. справ ; Львів. держ. ун-т внутр. справ ; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Київ – Львів – Дніпро, 2022. С. 65–67.

36. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. 82 с.

37. Голдзіцький К. А. Необхідність реформи органів досудового розслідування в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2025. Вип. 92, ч. 4. С. 269–274. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.3669>

38. Головкін Б. М. Кримінологічне поняття віктимізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2015, № 15 том 2. С. 93–96. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc15/part_2/27.pdf

39. Гольдберг Н. О. Застосування примусових заходів медичного характеру як окрема диференційна кримінальна процесуальна форма. *Часопис Київського університету права*. № 2, 2023. С. 167–171. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2023.35>

40. Горінецький Й. І., Нестерова І. А., Реплюк Н. М. Забезпечення розумності строків кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 213–219.

41. Грошевий Ю. М. Проблеми підвищення ефективності застосування норм кримінально-процесуального права. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 276–281.

42. Грошевий Ю. М. Система загальних засад кримінального провадження за Новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 95-річчю з дня народження проф. М. В. Салтевського, м. Одеса, 2 листопада 2012 року. Одеса, 2012. С. 315–317.

43. Гузела М. Реалізація завдань кримінального провадження як дієвий засіб протидії кримінально-протиправним зловживанням окремих учасників кримінального провадження. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія : Юридичні науки. 2025. Т. 12, № 3 (47). С. 60–73. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2025.47.06043>.

44. Гуртієва Л. М. Початок кримінального провадження України та стадії досудового розслідування. *Правова держава*. 2017. Вип. 25. С. 155–159.

45. Дердюк Б. М., Смушак О. М. Дотримання строків у кримінальному провадженні України: зарубіжний досвід та судова практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 281–284.

46. Досудове розслідування : навч. посіб. / Р. І. Благута, А.-М. Ю. Ангеленюк, Ю. В. Гуцуляк та ін. ; за заг. ред. Ю. А. Комісарчук та А. Я. Хитри. Львів : ЛьВДУВС, 2019. 600 с.

47. Досудове розслідування : навч.-метод. посіб. / Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша, І. В. Гловюк, В. К. Волошина, О. В. Малахова, О. О. Торбас ; за ред. В. К. Волошиної. Одеса : Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2020. 141 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12565/2020%>.

48. Дрозд В. Г. Актуальні проблеми регламентації строків досудового розслідування в контексті законодавчих змін. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2, т. 3. С. 189–192. URL: <https://www.nvppp.in.ua/vip/2018/2/52.pdf>.

49. Дрозд В. Г. До питання законодавчого унормування завдань досудового розслідування. *Актуальні питання досудового розслідування* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., м. Кривий Ріг, 27 жовтня 2017 року / ред. кол.: О. О. Волобуєва, О. В. Одерій, Т. О. Лоскутов, А. С. Політова. Кривий Ріг, 2018. С. 52–53.

50. Дрозд В. Г. До питання ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення: проблеми теорії та практики. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6, т. 3. С. 167–172.

51. Дрозд В. Г. Концептуальні засади правового регулювання досудового розслідування як стадії кримінального провадження : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 40 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e17de197-b82d-4375-84cd-f2f04c0d84f2/content?trackerId=822b869e058f5e3d>.

52. Дрозд В. Г. Окремі питання відкриття матеріалів досудового розслідування при зверненні до суду з обвинувальним актом. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6, т. 3. С. 134–138. URL: https://nvppp.in.ua/vip/2017/6/tom_3/27.pdf.

53. Дрозд В. Г. Окремі питання регламентації початку досудового розслідування в умовах проведення правової реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 268–272. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/12/57.pdf>.

54. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса : Гельветика, 2018. 448 с. URL: <http://sum.in.ua/s/efektyvnyj>.

55. Дроздов О., Дроздова О., Шульгін С. Як час на ознайомлення з матеріалами впливає на завершення досудового розслідування та інші дотичні питання. *Національна асоціація адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/publications/6727-yakchas-na-oznajomlennya-z-materialami-vp-livae-na-zavershennya-dosudovogo-rozsliduvannyata-inshi-dotichni-pitannya.html>.

56. Дубинський А. Я. Некоторые вопросы правовой регламентации задержания подозреваемого в совершении преступления. *Материалы теоретической конференции по итогам научно-исследовательской работы профессорско-преподавательского состава за 1972 год*. КВШ МВД СССР. Киев, 1973. С. 87-92.

57. Дуфенюк О. М. Кримінальне провадження як предмет філософсько-правової рефлексії. *Митна справа*. 2014. № 3 (93), ч. 2. С. 77–82. URL : https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5299/1/%d0%94%d1%83%d1%84%d0%b5%d0%bd%d1%8e%d0%ba%20Ms_2014_3%282%29_15.pdf

58. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах : підписана в Страсбурзі, 20.04.1959 р. ; підписана Україною 29.05.1997 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text

59. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод : підписана Радою Європи 04.11.1950 р. ; ратифікована Україною 17.07.1997 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

60. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків : вчинено в Гаазі, 28.05.1970 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_341#Text

61. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporusshennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

62. Жидков В. Л. Законодавчі зміни до КПК України, що пов'язані зі строками досудового розслідування, та їх вплив на здійснення досудового розслідування детективами Національного антикорупційного бюро України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2019. Т. 30 (69), № 1. С. 111–116.

63. Жуковський В. М. Процесуальні строки в кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 212 с.

64. Журавльов О. Г. Реалізація галузевих засад кримінального процесу в апеляційному провадженні : дис. ... д-ра філос. : 081 Право. Одеса, 2024. 196 с.

65. Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування : монографія / В. Г. Дрозд та ін. ; Держ. наук.-досл. ін-т. ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Херсон : Гельветика, 2019. 498 с.

66. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.

67. Заїка С. О. Проблеми недотримання строків кримінального провадження. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України* : тези доп. круглого столу, присвяч. 40-річчю кафедри кримінального процесу, м. Київ, 27 жовтня 2023 р. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2023. С. 97–100. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ece9dd4d-8e55-4ed1-bfae-ebb66a98894e/content#page=147>.

68. Заїка С. О. Строки у кримінальному процесі України в контексті європейських стандартів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 281 с. 35

69. Звіт про роботу органів досудового розслідування Національної поліції (2023–2025 роки). *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/nacionalna-policiya-ukrayini>.

70. Зіньковський І. Строки досудового розслідування: проблеми застосування оновлених норм Кримінального процесуального кодексу України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 2. С. 86–96.

71. Ільницький М. М. Дотримання розумних строків досудового розслідування: національне законодавство та стандарти європейського суду з прав людини. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 4 (56). С. 3147–3156. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4\(56\)-3157-3166](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4(56)-3157-3166).

72. Ільницький М. М. Забезпечення вимоги швидкого дослідження обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 207–211. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.5.35>.

73. Ільницький М. М. Забезпечення швидкості досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану* : міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 18

листоп. 2022 р. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2022. С. 187–190. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0c56ce37-2df4-48cb-b8d8-1d5fe007a70a/content>.

74. Ільницький М. М. Значення та вплив початкового етапу досудового розслідування на забезпечення його швидкості. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2024. № 4 (86). С. 181–185. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.28>.

75. Ільницький М. М. Науково-технічне та інформаційне забезпечення швидкості досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 663–665. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/154.113>

76. Ільницький М. М. Поняття і значення ефективності досудового розслідування. *Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану* : міжнар. наук.-практ. конф., м. Рівне, 14 березня 2023 року. Рівне, 2023. С. 148–151. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-293-0-39>.

77. Ільницький М. М. Строки досудового розслідування як гарантія забезпечення його швидкості. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 02 трав. 2024 р. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2024. С. 216–218. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/30f9ff3b-d07c-431a-bc02-f591d8e9e120/content>.

78. Ільницький М. М. Сутність і значення швидкого досудового розслідування для досягнення завдань кримінального провадження. *Кримінальне судочинство: стан та перспективи розвитку* : міжвідом. наук.-практ. конф., м. Київ, 28 квітня 2023 р. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2023. С. 99–102. URL: https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/kkp/2023/zbirnyk_konf_2804_23.pdf.

79. Ільницький М. М. Швидке встановлення обставин кримінального правопорушення як одне із завдань стадії досудового розслідування. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України* : матеріали круглого столу, присв. 40-річчю каф. крим. проц., (Київ, 27 жовт. 2023

р. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2023. С. 243–245.
URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ece9dd4d-8e55-4ed1-bfae-ebb66a98894e/content>.

80. Ільницький М. М. Шляхи оптимізації процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Бюджетування у забезпеченні фінансової безпеки держави* : матеріали круглого столу (Київ, 30 травня 2024 року) / Нац. акад. внутр. справ.

81. Імплементация європейських стандартів шляхом формування новітнього наукового напрямку у сфері кримінальної юстиції : монографія / кол. автор. : В. Г. Дрозд, В. В. Бурлака, В. Б. Коба, Р. М. Дударець, В. В. Шаблистий, А. Ф. Волобуєв, К. О. Чаплинський, О. А. Гритенко, І. О. Луговий, В. Ю. Дрозд, Л. В. Юзва та ін. ; МВС України ; ДЗДГ Нац. поліції України ; Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро : ДДУВС, 2025. 228 с.

82. Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 27.04.2020 р. № 357. *Офіційний вісник України*. 2020. № 41. Ст. 1345. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>

83. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 р. № 1339, зареєстр. в Мін'юсті України від 06.11.2015 р. № 1392/27837. *Офіційний вісник України*. 2015. № 92. Ст. 3148. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>

84. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз : затв. Наказом Міністерства юстиції від 08.10.1998 р. № 53/5, зареєстр. в Мін'юсті України 03.11.1998 р. № 705/3145 ; із змін. і допов. відповідно наказу Мін'юст України

від 29.12.2006 р., зареєстр. в Мін'юсті України за № 1393/13267. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

85. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. Ст. 1715. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

86. Інструкція про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : затв. Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>

87. Інформаційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції : монографія / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, Г. К. Авдєєва та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька, В. А. Журавля. Харків : Апостіль, 2017. 260 с.

88. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права : монографія. Харків : Право, 2008. 296 с.

89. Капліна О. В. Розумні строки у кримінальному провадженні: поняття та критерії визначення. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Право. 2013. № 16. С. 198–202.

90. Капліна О. В., Гетьман Г. М. Проблеми нормативного регулювання слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку й уточнення відомостей, одержаних під час досудового розслідування. *Проблеми законності* : зб. наук. праць. 2023. № 162. С. 157–178. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1211858>.

91. Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування від 27 серпня – 7 вересня 1990 року. Прийняті восьмим Конгресом Організації Об'єднаних Націй по попередженню злочинності та

поводженню з правопорушниками. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU90376>

92. Климкевич Р. А. Кримінальне процесуальне законодавство України та Європейського союзу : апроксимація та диференціація : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2022. 285 с.

93. Климкевич Р. Поняття та стандарти гармонізації кримінального процесуального законодавства країн-членів ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи* : зб. наук. праць за матеріалами XVI міжнар. студентської-аспірантської наук. конф., 21–22 квітня 2017 р. Львів, 2017. С. 137–139.

94. Климчук М. П. Виконання доручень, як форма взаємодії слідчих та оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 54–58.

95. Ковальов О. В. Шляхи удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування в сучасних реаліях. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 3. С. 105–110.

96. Кодекс кримінального провадження Німеччини. *Strafprozessordnung für die Bundesrepublik Deutschland* : в редакції Закону від 26.07.2023 р. *BGBI*. I, с. 203. URL: <https://dejure.org/gesetze/StPO>.

97. Комарницька О. Б. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого судді та суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2019. Вип. 55, т. 3. С. 45.

98. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

99. Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України : монографія / Н. В. Глинська, Л. М. Лобойко, О. І. Марочкін та ін. ; за заг. ред. О. Г. Шило. Харків : НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрНУ, 2016. 264 с.

100. Конюшенко Я. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні : проблеми теорії та практики : монографія. Харків : Факт, 2020. 476 с.

101. Корчева Т. В. До питання визначення поняття ефективності досудового розслідування. *International scientific and practical conference «Legal science, legislation and law enforcement practice: regularities and development trends»*: conference proceedings, October 30–31, 2020. Lublin : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. С. 355–359.

102. Криворучко Д. В. Зловживання правом під час досудового розслідування в кримінальному провадженні : дис. ... д-ра філос. : 081. Харків, 2023. 263 с.

103. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доповн. Харків : Право, 2008. 464 с.

104. Криміналістика : підручник для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид. перероб. і доп. – ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. – 480 с.

105. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст 131. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

106. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2022. Ч. 1. 492 с.

107. Кримінальний процес : підручник / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін. ; за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорецького, С. С. Чернявського. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 780 с.

108. Кримінальний процес : підручник / М. Й. Кулик, О. Ю. Хабло, М. Я. Никоненко та ін. ; за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, С. С. Чернявського. Київ : ЦУЛ, 2025. 872 с.

109. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий , В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2014. 824 с.
110. Кримінальний процес України : навч. посіб. / за заг. ред. О. П. Кучинської, Ю. В. Циганюк. 3-тє вид., допов. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 652 с.
111. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях : навч. посіб. / Л. Д. Удалова, М. А. Макаров, Ю. І. Азаров, С. О. Заїка, О. В. Кубарева, О. В. Римарчук, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, А. В. Форостяний, О. Ю. Хабло. 5-тє вид., переробл. і доповн. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 497 с. 17
112. Кримінальний процес : підручник для студ. вищ. юрид. навч. закл. / Ю. М. Грошевий та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. М. Грошевого та д-ра юрид. наук, доц. О. В. Капліної ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2010. 606 с.
113. Кримінальний процесуальний кодекс Азербайджанської Республіки : прийнятий від 14.07.2000 р. № 907-ІГ. *UNODC*. URL: https://www.unodc.org/cld/uploads/res/document/aze/2000/code-of-criminal-procedure-of-the-azerbaijan-republic-in-russian_html/Azerbaijan_Code_of_Criminal_Procedure_in_Russian_Full_text.pdf.
114. Кримінальний процесуальний кодекс Вірменської Республіки : прийнятий від 01.07.1998 р. *Arlis.am*. URL: <https://www.arlis.am/hy/acts/82645>.
115. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
116. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. за заг. ред. В. М. Тертишника. 18-тє вид., доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2021. 1110 с.
117. Кримінально-процесуальне право в УРСР у радянський період. URL: <https://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/26-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%B4>

118. Кримінально-процесуальний кодекс Грузії : прийнятий від 9.10.2009 р. *Центр політико-правових реформ*. URL: http://www.pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_-09_10_2009.pdf.

119. Кримінально-процесуальний кодекс України : затв. Законом Української РСР від 28.12.1960 р. *Відомості Верховної Ради УРСР. 1961. № 2. Ст. 15*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05#Text>.

120. Кримінально-процесуальний кодекс Франції. *Legifrance.gouv.fr*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154?fonds=CODE&page=1&pageSize=10&query=Code+de+proc%C3%A9dure+p%C3%A9nale+fran%C3%A7ais&searchField=ALL&searchType=ALL&tab_selection=all&typePagination=DEFAULT.

121. Кримінально-процесуальний кодекс Швейцарії : прийнятий 05.10.2007 р. *WIPO - World Intellectual Property Organization*. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/577474>.

122. Кубаєнко А. В. Критерії визначення ефективності діяльності правоохоронних органів. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 21 травня 2021 р. : у 2 т. Одеса, 2021. Т. 2. С. 96–97.

123. Кубарева О. В. Удосконалення реалізації засади розумних строків під час судового розгляду кримінального провадження. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 2 травня 2024 р. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2024. С. 71–74.

124. Кузьмічов В. С., Черноус Ю. М. Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Міністерство освіти і науки України. Київ : КНТ, 2008. 448 с.

125. Кучинська О. П. Розумні строки кримінального провадження – одна із гарантій справедливого судочинства. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 44–49. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/660>.

126. Кучинська О. П. Роль принципів кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 441 с.
127. Кушнерьов В. М. Правова природа та місце процесуальних строків в кримінальному процесі України. *Європейські перспективи*. 2017. № 2. С. 224–229.
128. Кушнерьов В. М. Розумність строків як загальна засада кримінального провадження : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2021. 246 с.
129. Литвинчук О. І. Мета і завдання досудового розслідування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Право. 1013. № 1082, Вип. № 16. С. 219–221.
130. Лісогорова К. М. Характерні риси правової системи Франції на початку XIX століття. *Юридичний науковий журнал*. 2021. № 10. С. 40–42. URL: https://www.lsej.org.ua/10_2021/9.pdf.
131. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. Київ : Істина, 2014. 1158 с.
132. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки) : монографія. Київ : Істина, 2012. Ч. 1: Загальні положення і досудове провадження. 288 с.
133. Лобойко Л. М. Якість кримінального процесуального закону – гарантія його ефективної реалізації. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 21 квітня 2017 р.). Одеса, 2017. С. 28–31. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4962f4be-22c6-4c9f-a94e42cdb8dcd705/content>
134. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.

135. Лоскутов Т. О. Правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 2 (79). С. 11–18.

136. Лук'янчиков Є. Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 36 с.

137. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Микитенко О. Б. Щодо співвідношення понять розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 84, ч. 4. С. 93–98.

138. Лук'янчиков Є., Лук'янчиков Б., Микитенко О. Нормативне регулювання початкового етапу досудового розслідування. *Naukovyj Visnyk Dnipropetrovskoho Derzhavnoho Universytetu Vnutrishnikh Sprav*. 2024. Vol. 12. P. 133–139. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-4-133-139. URL : <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/520/459>

139. Луспеник Д. Д. Зловживання процесуальними правами: законодавча регламентація, способи виявлення та шляхи протидії. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2015. № 6. С. 150–171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2015_6_1239.

140. Луцик В. В., Самарін В. І. Сучасний кримінальний процес країн Європи : монографія. Харків : Право, 2018. 792 с.

141. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2004. 448 с.

142. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 495 с.

143. Максименко В. В. Початок досудового розслідування: аналіз основних термінологічних проблем. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2018. Вип. 2, т. 2. С. 104–108.

144. Максименко В. В. Початок досудового розслідування : порівняльно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 236–240.

145. Максименко В. В. Сутність початку досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 6 (222). С. 89–92.

146. Маляренко В. Т. Поняття, загальна характеристика та класифікація основних засад кримінального судочинства. *Вісник Верховного Суду України*. 1999. № 1. С. 40–44.

147. Мамка Г. М. Засади кримінального провадження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2019. 466 с.

148. Мамка Г. М. Засади кримінального провадження : монографія. Київ : Грета, 2018. 276 с.

149. Меживой В. П. Чи має право на існування поняття «розкриття злочинів» у новому Кримінальному процесуальному кодексі України. *Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України* : зб. матеріалів наук.-практ. конф., м. Київ, 8 листопада 2012 р. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2012. С. 74–76.

150. Мирошніченко Ю. М. Процесуальні та філософсько-правові проблеми здійснення правосуддя в кримінальному провадженні : монографія. Харків : Панов, 2017. 200 с. URL: https://ill.dn.court.gov.ua/userfiles/Miroshnicenko_monografiya.pdf.

151. Михайленко В. В. Креативність чи безсистемність? Дві системи обчислення продовження строків досудового розслідування. *Юридична газета*. 2021. 8 грудня. (№ 23 (753)). URL: https://jur_gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/kreativnist-chi-bezsistemnist-dvisistemi-obchislennya-i-prodovzhennya-strokov-dosudovogo-rozsliduva.html.

152. Михайленко В. В. Процесуальні зловживання під час досудового розслідування. *Судово-юридична газета. Блог*. 2021. 3 червня. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/203970-protseualni-zlovzhivannya-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya>.

153. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН від 16 грудня 1966 р. ; ратифіковано Україною 19.10.1973 р. *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

154. Мороз В. Швидкість замість якості: новела кримінального процесу. *Юридична газета*. 2017. 17 жовтня. (№ 42 (592)). URL : <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/shvidkist-zamist-yakosti-novela-kriminalnogo-procesu.html>

155. Мурзановська А. В. Основні тенденції розвитку науки кримінального процесу в Україні в сучасних умовах. *Legal science and education in Ukraine and EU countries: a paradigm shift : Collective monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. С. 285–310. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/159>.

156. Налуцишин В. В., Налуцишин В. В. Основні моделі побудови досудового розслідування як стадії кримінального провадження в зарубіжних державах. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 604–610. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.106>.

157. Нор В. Т., Н. Р. Бобечко, А. А. Павлишин, В. В. Луцик та ін. Практикум з Кримінального процесуального права України : навч. посіб. для студ. юр. спец. вищих навч. заклад. Львів : Юридичний факультет Львів. нац. ун. ім. І. Франка, 2017. 336 с.

158. Околотенко Д. С. Процесуальні строки на стадії досудового розслідування : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2024. 237 с.

159. Окрема ухвала апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 28.11.2023 року у справі 991/7976/23. URL : <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/documents/115236665>

160. Основні філософські ідеї І. Канта. *Ковельський промислово-економічний фаховий коледж ЛНТУ*. URL: <https://kpeklnu.at.ua/e-book/philosofija/page22.html>.

161. Павловський В. В. Загальні положення досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 246 с.

162. Павлюк Н. В. Науково-технічне забезпечення слідчої діяльності: зміст та напрями. *Теорія і практика правознавства*. 2020. Вип. 1 (17). С. 1–13.
163. Патюк С. О. Завдання кримінального провадження України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 95–101.
164. Пашковський М. І. До питання про диференціацію підстав початку досудового розслідування. *Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. до 75-річчя д-ра юрид. наук, проф. Ю. П. Аленіна, м. Одеса, 20 листопада 2021 р. / відп. ред. : Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, В. А. Завтур ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. С. 62–72. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16008>. DOI: 10.32837/11300.16008.
165. Погорецький М. А. Мета і завдання кримінального процесу. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., присвячена XX-річчю Національної академії правових наук України, м. Одеса, 1 листопада 2013 р. Одеса, 2013. С. 505–508.
166. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270–276.
167. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс, 2007. 576 с.
168. Порівняльне правознавство : підручник / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов, І. О. Биля-Сабадаш та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2012. 272 с.
169. Постанова Великої палати Верховного Суду від 03 липня 2019 року (справа № 288/1158/16-к). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82998245>.

170. Постанова Верховного Суду від 15.09.2021 року у справі № 711/3111/198. *ZakonOnline*. URL: <https://zakononline.com.ua/courtdecisions/show/99687323>.

171. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 червня 2021 року (справа № 397/784/20). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97771993>

172. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 08.12.2022 р. у справі № 686/11795/17. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_2022.pdf

173. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 23.04.2024 року у справі № 726/776/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118689047>.

174. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 30.09.2021 р. у справі № 556/450/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396>

175. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 26.03.2019 року у справі № 752/3929/15-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>

176. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 29.04.2024 року у справі № 588/1260/21. URL : <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=118788486>

177. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 26.03.2020 року у справі № 127/31729/13-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>

178. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 05.08.2025 року у справі № 363/4797/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>

179. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17.02.2025 у справі № 761/35056/19. Провадження № 51-

3288кмо21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125364517> .

180. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 09.09.2024 у справі № 759/7254/22. Провадження № 51-532кмо24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121665520>

181. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.10.2022 у справі № 216/4805/20. Провадження № 51-4684 кмо21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107050550>

182. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 19.01.2026 року у справі № 301/3018/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>

183. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 17.02.2025 року у справі № 369/161/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>

184. Потоцький М. М. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення : дис. ... д-ра філос. : 081. Кропивницький, 2022. 275 с.

185. Початок досудового розслідування : навч. посіб. / Кол. авт. / МВС України; Дніпровський державний університет внутрішніх справ ; Головне слідче управління Національної поліції України. Дніпро : ДДУВС, 2025. 140 с.

186. Початок досудового розслідування : практ. посіб. / О. В. Таран, А. А. Вознюк, Р. А. Сербин та ін. Київ : Норма права, 2025. 144 с.

187. Прийняття судом відмови від захисника або його заміна. *Судова влада України. Галицький районний суд м. Львова.* URL: https://gl.lv.court.gov.ua/sud1304/knowledge_base/310629/.

188. Принципи ефективного розслідування відповідно до практики Європейського суду з прав людини : наук.-метод. реком. / уклад. : К. Л. Бугайчук,

О. В. Федосова, Т. М. Малиновська та ін. ; МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2017. 81 с.

189. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.

190. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 23. Ст. 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.

191. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII ; станом на 25 листоп. 2025 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

192. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

193. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення : Постанова Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 р. № 11. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14>.

194. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод : Лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.11.2012 № 223-1679/0/4-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1679740-12/ed20121115#Text>

195. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

196. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 р.

№ 575. *Офіційний вісник України*. 2017. № 67. Ст. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

197. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27.04.2020 р. № 357. *Офіційний вісник України*. 2020. № 41. Ст. 1345. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>.

198. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : Наказ Офісу Генерального Прокурора від 30.06.2020 р. № 298. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>. 2

199. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.02.2019 р. № 100. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Ст. 939. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>.

200. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698- VII ; станом на 25 берез. 2025 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

201. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

202. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

203. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : Наказ Міністерство внутрішніх справ України від 06.07.2017 р. № 570. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. Ст. 2212. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>.

204. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: [Cttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text).

205. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

206. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

207. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

208. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 18 грудня. (№ 247). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.

209. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 526-р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 57. Ст. 1983. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80>.

210. Рекомендації Офісу Генерального прокурора, Департаменту нагляду за додержанням законів органами Державного бюро розслідувань. Порядок обчислення строків досудового розслідування у кримінальному провадженні. м. Київ, 2023. 36 с.

211. Рекомендація № R (87) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя : ухв. Комітетом Міністрів Ради Європи на 410 засіданні заступників міністрів 17.09.1987 р. *IAC Консультант*. URL : <http://cons.parus.ua/map/doc/00UU37DAA4/Rekomendatsiya-6--87-18-Komiteta-ministrov-Soveta-Evropy-gosudarstvamchlenam-Otnositelnouproscheniya-ugolovnogo-pravosudiya.html?a=1JY0S>.

220. Рудик П. А. Основні міжнародно-правові та європейські стандарти у сфері правосуддя та їх вплив на забезпечення єдності судової практики. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 74–80.
221. Сиза Н. П. Правосуддя як основна кримінально-процесуальна функція. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 55–61.
222. Сімонович Д. В. Доктринальні засади структури та системності кримінального процесу України: стадії та окремі провадження : монограф. Харків : ХНУВС, 2016. 408 с.
223. Сімонович Д. В. Правова сутність та система кримінальних процесуальних гарантій. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 32. С. 276–283. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fd690dbe-a24c-44c6-9947-e0d37b0b03f4/content?trackerId=822b869e058f5e3d>
224. Січко С. О. Загальні положення досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 231 с.
225. Слінько С. В. Доктринальні положення кримінального процесу України. *Європейські перспективи*. 2018. № 2. С. 85–89.
226. Соловійова О. Є. Процесуальний статус учасників кримінального провадження як засіб забезпечення прав і законних інтересів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 (101), С. 249–256. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.2.54>.
227. Справа «Білокінь та інші проти України» (Заява № 3779/14) : рішення Європейського суду з прав людини від 08.02.2024 р. *Міністерство юстиції України*. URL : [https://minjust.gov.ua /m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini](https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini).
228. Справа «Броган та інші проти Сполученого Королівства» (Заяви № 11209/84, 11234/84, 11266/84 та 11386/85) : рішення Європейського суду з прав людини від 29.11.1988 р. URL: <https://minjust.gov.ua /m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>.

229. Справа «Войтенко проти України» (Заява № 18966/02) : рішення Європейського суду з прав людини від 29.06.2004 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_223#Text.

230. Справа «Кудла проти Польщі» (Заява № 30210/96. § 157–158) : рішення Європейського суду з прав людини від 26.10.2000 р. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>.

231. Справа «Меріт проти України» (Заява № 66561/01) : рішення Європейського суду з прав людини від 30.03.2004 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110#Text.

232. Справа «Народний конгрес та інші проти Боснії та Герцеговини» (Заява № 414/11) : рішення Європейського суду з прав людини від 26.04.2016 р. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163253>.

233. Справа «Пеліссє і Сассі проти Франції» (Заяви № 25444/94) : рішення Європейського суду з прав людини від 25.03.1999 р. URL: [https://minjust.gov.ua /m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini](https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini).

234. Справа «Сандерс проти Великої Британії» (Заява № 19187/91) : рішення Європейського суду з прав людини від 17.12.1996 р. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-58009>.

235. Справа «Феррара та інші проти Італії» (Заява № 2394/22) : рішення Європейського суду з прав людини у від 16.03.2023 р. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-225360>.

236. Справа «Щегольков та інші проти України» (Заяви № 31916/23, 3758/24, 9064/24) : рішення Європейського суду з прав людини від 23.01.2025 р. *. European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-242433>.

237. Справа «Яременко проти України» (Заява № 32092/02) : рішення Європейського суду з прав людини від 12.06.2008 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405#Text.

238. Стамбульський протокол : посібник з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань та іншого жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання. Нью-Йорк і Женева, 2004. 131 с. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-06/Istanbul%20Protocol%20in%20Ukrainian.pdf>.

239. Статіва І. І. Початковий етап досудового провадження в сучасному кримінальному процесі: український і західний контексти : монографія / за наук. ред. канд. юрид. наук, доц. В. П. Гмирка. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2012. 248 с.

240. Статіва І. І. Початковий етап підготовчого провадження в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2011. 22 с.

241. Стеценко Ю. В. Ефективне досудове розслідування: зміст поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2018. Вип. 49, т. 2. С. 126–129. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34774/1/%d0%95%d0%a4%d0%95%%9d%d0%af.pdf>.

242. Столітній А. В. Каланча І. Г. Формування інституту електронних доказів у кримінальному процесі України. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 146. С. 179–191.

243. Столітній А. В. Концепція електронного кримінального провадження в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 4 (56) С. 24–34.

244. Стратонов В., Стратонов О. Деякі методологічні та практичні проблемні питання Кримінального процесуального кодексу України. *Право України*. 2014. № 12. С. 152–162. URL : https://www.pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/content-pravoukr-2014-12-pravoukr_12_14.pdf

245. Сухомлин Ю. В., Зарубей В. В. Ефективність досудового розслідування : концептуальні засади та стандарти Європейського суду з прав людини. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 4 (56). С. 3125–3135. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4\(56\)-3125-3135](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4(56)-3125-3135).

246. Сухомлин Ю.В. Захист відомостей досудового розслідування під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 02 груд. 2022 року. Дніпро, 2023. С. 369–371. URL : <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/15205/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%9C%D0%9D%D0%9F%D0%9A%20%28%D0%9A%D0%86%D0%9D%D0%A6%D0%95%D0%92%D0%98%D0%99%2013.02.2023%29.pdf#page=369>

247. Талимончик С. П. Особливості співвідношення початку досудового розслідування з обчисленням строків досудового розслідування. *Право і суспільство*. № 4, 2024. С. 308–315. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.42>

248. Тертишник В. М. Lexsimulate та нові колізії доказового права. *Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професорів В. П. Бахіна, В. К. Лисиченка, І. Я. Фрідмана, 26 березня 2021 року. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. С. 119–225.

249. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Академічне видання. Київ : Алерта, 2014. 440 с.

250. Тертишник В.М. Проблеми процесуальної економії у сфері кримінального судочинства за новим КПК України. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 19–20 вересня 2013 року / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2013. С. 59–62.

251. Ткачук О. С. Розумні строки у контексті права на справедливий судовий розгляд. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 82–90.

252. Тлумачний словник української мови. *Словник. ua*. URL : <https://slovnuk.ua/index.php?sword=%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8>.

253. Торбас О. О. Поняття ефективності досудового розслідування. *Проблеми досудового розслідування в сучасних умовах : правові та організаційні аспекти* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 29 квітня 2021 р. / ОДУВС. Одеса, 2021. С. 192–195.

254. Трофименко В. М. Поняття диференціації кримінальної процесуальної форми. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4. С. 171–183. URL : https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-171-183.pdf

255. Удалова Л. Д., Патюк С. О. Цілі і завдання сучасного кримінального судочинства України : навч. посіб. Київ : КНТ, 2014. 175 с.

256. Узагальнення про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування : огляд Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12.01.2017 р. № 9-49/0/4-17 ; затв. зборами суддів Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ 23.12.2016. *Закон і Бізнес*. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/128125.html>.

257. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року №64/2022. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

258. Ухвала Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 11.05.2021 р у справі № 554/726/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96978260>.

259. Ухвала Орджонікідзевського районного суд м. Запоріжжя від 07.04.2017 р. у справі № 335/3005/17, провадження 1-кп/335/253/2017. *Єдиний*

державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65839214>. 266

260. Фаринник В. І. Початок досудового розслідування та особливості кримінального переслідування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 179–195. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2012_2_27

261. Федорів О. М. Деякі питання забезпечення ефективності досудового розслідування. *Механізм функціонування громадянського суспільства (осінні читання)* : зб. тез Всеукр. наук. конф. здобувачів вищої 217 освіти, 19 листопада 2021 року / упор. Ю. М. Шевців ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2021. С. 504–507.

262. Федорів О. М. Європейські стандарти ефективності досудового розслідування : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2023. 240 с.

263. Фомін С. Б. Засоби забезпечення розумності строків кримінального провадження за новим КПК України. *Форум права*. 2012. № 2. С. 735–741. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12_fcbnku.pdf.

264. Функція судового контролю у кримінальному процесі : монографія / Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, Т. Г. Ільєва. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 176 с.

265. Хабло О. Ю. Зловживання у сфері кримінального процесу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 218 с.

266. Хабло О. Ю., Лопутько О. А. Практика Верховного Суду щодо вирішення проблемних питань обчислення строків досудового розслідування. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 5 (57). С. 4854-4866. URL : <https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/issue/view/46367>

267. Цуцкірідзе М. С. Кримінальна процесуальна діяльність слідчого: теорія та практика : монографія / вступ. слово проф. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2020. 562 с.

268. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій : монографія / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2006. 308 с.

269. Черепій П. М. Кримінальне судочинство Німеччини. Загальна характеристика. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. № 29. С. 182–187. URL : <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/krok-university-law-journal/article/view/39/33>

270. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 492 с.

271. Шаблистий В. В. Цифрова ера кримінального процесу : можливості ІТ-систем досудовому розслідуванню. *Юридичний науковий юридичний журнал*. 2025. № 1. С. 630–633. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/146>.

272. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Авдєєва Г. К. Проблеми забезпечення ефективності організаційно – тактичних засобів здійснення досудового слідства. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2008. Вип. 6. С. 216–225. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10456/1/Avdeeva_Shepitko_Guravel_216-225.pdf.

273. Шумило М. Є. Нормативно-правова модель досудового розслідування за чинним КПК: теоретичні і практичні проблеми та шляхи їх вирішення. *Нове українське право*. Випуск № 3, 2021. С. 261 – 266. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.38>

274. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Лист Верховного Суду від 03.03.2022 р. № 2/0/2-22. *Судова влада України. Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf.

275. Юркова Г. В. Реалізація завдань швидкого і повного розкриття злочину в досудових стадіях : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2001. 211 с.

276. Яновська О. Г. Змагальність у кримінальному судочинстві: проблеми теорії і практики. *Адвокат*. 2011. № 3. С. 14–17.
277. Bentham J. Rationale of Judicial Evidence. vol. III, Londres : Hunt & Clarke, 1827. 374 p. URL: <https://archive.org/details/rationalejudici03bentgoog>. 192
278. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations. *UN OHCHR*, 2022. URL: <https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/berkeley-protocol-digital-open-source-investigations>.
279. Democracy and human rights. URL : <https://www.echr.coe.int/apply-to-the-court>
280. Long delays in court proceedings threaten the rule of law. *Commissioner's human rights comment*. Strasbourg. 155.10.2007. URL : https://www.coe.int/en/web/commissioner/blog/2007/-/asset_publisher/xZ32OPEoxOkq/content/long-delays-in-court-proceedings-threaten-the-rule-of-law
281. Packer H. L. Two Models of the Criminal Process. *University of Pennsylvania Law Review*. 1964. November. Vol. 113. № 1. P. 1–68.
282. Penn William. (1693). Some Fruits of Solitude, Headley. 1905. p. 86. URL: <https://archive.org/details/somefruitssolit00penngoog/page/n92/mode/1up>. 188
283. Prospects for the implementation of the system of electronic criminal proceedings in Ukraine. Viktoriia Zarubei, Yuliia Fidra, Volodymyr Yusupov, Yuliia Sukhomlyn, Iryna Soroka. *Questiones Politicas*, Vol. 41, № 79, 2023, pp. 595-605. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4179.40>
284. Raimo Lahti. Reflections on the internationalization and regionalization of criminal policy : *Towards global views of criminal law theory*. *Peking University Law Journal*. 2023. Vol. 11, № 1. P. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.1080/20517483.2023.2223841>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати анкетування слідчих та керівників органів досудового розслідування Національної поліції України

Анкета

опитування за темою дисертаційного дослідження «Забезпечення швидкого досудового розслідування як завдання кримінального провадження» на здобуття ступеня доктора філософії, М. М. Ільницького

Шановний респонденте, просимо Вас уважно і відверто відповісти на запропоновані запитання. Результати анкетування необхідні для об'єктивного з'ясування проблем забезпечення швидкого досудового розслідування як завдання кримінального провадження і будуть обов'язково враховані при підготовці відповідних пропозицій.

Послідовно відповідаючи на запитання, необхідно чітко визначити своє ставлення до кожного з них, для чого треба відзначити ті із запропонованих варіантів відповіді, які, на Ваш погляд, найбільш вдалі, або викласти свій варіант відповіді. При заповненні анкети просимо, по можливості, відповісти на кожне запитання.

Дякуємо за співпрацю!

1. Які, на Вашу думку, основні проблемні питання що виникають під час досудового розслідування? (можливо кілька варіантів відповіді)

- а) неповнота встановлення обставин, які підлягають доказуванню, та інших обставин, що мають значення для кримінального провадження
- б) однобічність, необ'єктивність розслідування
- в) несвоєчасність проведення процесуальних дій
- г) тяганина у прийнятті процесуальних рішень
- г) порушення прав і законних інтересів підозрюваних
- д) порушення прав і законних інтересів потерпілих

е) інше (власний варіант)

2. Яким чином, на Вашу думку, вимога швидкого розслідування впливає на реалізацію завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 КПК України?

- а) сприяє реалізації завдань кримінального провадження
- б) перешкоджає реалізації завдань кримінального провадження
- в) жодним чином не впливає
- г) інше (власний варіант)

3. Чи вважаєте Ви доцільним нормативне закріплення в КПК України вимоги забезпечення швидкості досудового розслідування як самостійного завдання досудового провадження?

- а) так
- б) ні

4. Які з перелічених факторів та характеристик діючої моделі початку досудового розслідування перешкоджають здійсненню швидкого розслідування? (можливо кілька варіантів відповіді)

- а) невідкладне внесення відомостей до ЄРДР без попередньої перевірки призводить до надмірного навантаження на слідчих
- б) необхідність подальшого дублювання процесуальних дій у ході досудового розслідування
- в) сумнівне доказове значення матеріалів, зібраних до внесення відомостей до ЄРДР
- г) практика, що склалася, щодо невірної тлумачення моменту початку досудового розслідування та вимоги забезпечення «судової перспективи»
- г) інше (власний варіант)

5. Чи вважаєте Ви правильним реформування досудового розслідування у напрямку створення органів дізнання з метою самостійного розслідування кримінальних проступків правильним в контексті забезпечення швидкого розслідування?

- а) так
- б) ні
- в) інше (власний варіант)

6. Чи вважаєте Ви, що наявність у слідчого процесуальної самостійності та незалежності у прийнятті рішень є важливою умовою забезпечення швидкості досудового розслідування?

- а) так
- б) ні

7. Які з перелічених факторів, на Вашу думку, негативно впливають на можливість слідчого оцінювати докази за своїм внутрішнім переконанням, а також самостійно спрямовувати хід розслідування? (можливо кілька варіантів відповіді)

- а) адміністративний вплив з боку керівника органу досудового розслідування
- б) вплив з боку оперативних підрозділів
- в) окремі аспекти процесуального відомчого контролю
- г) окремі аспекти прокурорського нагляду
- г) окремі аспекти судового контролю
- д) інше (власний варіант)

8. Який напрям реформування системи органів досудового розслідування України видається Вам найбільш доцільним?

- а) створення єдиного слідчого органу
- б) посилення ролі прокурора у керівництві досудовим розслідуванням
- в) запровадження інституту слідчого судді з розширеними повноваженнями щодо контролю за строками
- г) жодні реформи не потрібні
- г) інше (власний варіант)

9. Чи доводилося Вам у ході розслідування кримінальних правопорушень знайомитися з матеріалами негласних слідчих (розшукових) дій? Якщо так, чи містилася в них інформація, що сприяла швидкості встановлення обставин кримінального правопорушення?

- а) не доводилося
- б) так, інформації, що становила інтерес, виявлено не було
- в) так, було виявлено інформацію, що мала значення для кримінального провадження
- г) інше (власний варіант)

10. Чи вважаєте Ви доцільним закріпити в ст. 41 КПК України повноваження слідчого щодо встановлення строку виконання доручення оперативним підрозділом?

- а) так
- б) ні
- в) інше (власний варіант)

11. Чи вважаєте Ви доцільним доповнити КПК України положенням, що дозволяло б здійснювати виклик у кримінальному провадженні за допомогою мобільного зв'язку та месенджерів, з метою забезпечення швидкого розслідування?

- а) так
- б) ні
- в) інше (власний варіант)

12. Чи стикалися Ви при розслідуванні кримінальних проваджень із випадками зловживання представниками сторони захисту своїми процесуальними правами? Якщо так, у чому виражалася така поведінка? (можливо кілька варіантів відповіді)

- а) не стикався
- б) стикався: неявка для участі в запланованих слідчих (розшукових) діях
- в) стикався: звернення з необґрунтованими клопотаннями
- г) стикався: умисне затягування ознайомлення з матеріалами кримінального провадження
- г) інше (власний варіант)

13. Чи поділяєте Ви пропозицію про необхідність запровадження в КПК України принципу неприпустимості зловживання учасниками кримінального провадження своїми правами?

- а) так
- б) ні

14. Чи вважаєте Ви доцільним доповнити КПК України положенням щодо можливості вручення копії обвинувального акта, постанови про закриття кримінального провадження, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та реєстру матеріалів

досудового розслідування у формі електронного документа, підписаного з використанням кваліфікованого електронного підпису?

- а) так
- б) ні

15. Які на Вашу думку найчастіші причини порушення строків закінчення досудового розслідування?

- а) великий обсяг першочергових процесуальних дій
- б) невміння правильно організувати роботу
- в) недостатня налагодженість взаємодії між органами і підрозділами поліції
- г) нестача підготовлених кадрів
- г) інше (власний варіант)

16. Які фактори, на Вашу думку, найбільше впливають на порушення розумних строків досудового розслідування? (можливо кілька варіантів відповіді)

- а) надмірне навантаження на слідчого (кількість проваджень в провадженні одночасно)
- б) складність та тривалість проведення судових експертиз
- в) технічні збої у функціонуванні ЄРДР
- г) відсутність належного контролю з боку керівництва
- г) відсутність налагодженої комунікації між органами досудового розслідування та іншими службами
- д) складнощі організації слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану
- е) відсутність планування
- е) інше (не створення або несвоєчасне створення груп слідчих у кримінальному провадженні)

17. Чи потрібно, на Вашу думку, переглянути інститут відкриття матеріалів іншій стороні в напрямі його спрощення з метою забезпечення швидкого розслідування та засади розумності строків?

- а) так
- б) ні

18. Як Ви оцінюєте вплив цифровізації кримінального провадження (електронне кримінальне провадження, ЄРДР, електронний документообіг) на швидкість досудового розслідування?

- а) суттєво прискорює досудове розслідування
- б) частково прискорює, але потребує подальшого вдосконалення
- в) не впливає на швидкість
- г) ускладнює та уповільнює процес (технічні збої, складність інтерфейсу тощо)
- г) інше (власний варіант)

19. Вкажіть Вашу посаду.

- а) слідчий
- б) старший слідчий
- в) начальник слідчого відділення
- г) начальник (заступник) слідчого відділу

20. Який Ваш стаж роботи в органах досудового розслідування?

- а) менше 1 року
- б) від 1 до 5 років
- в) від 5 до 10 років
- г) понад 10 років

Таблиця
 узагальнених результатів проведеного анкетування
 слідчих та керівників органів досудового розслідування
 Національної поліції України
 (110 респондентів)

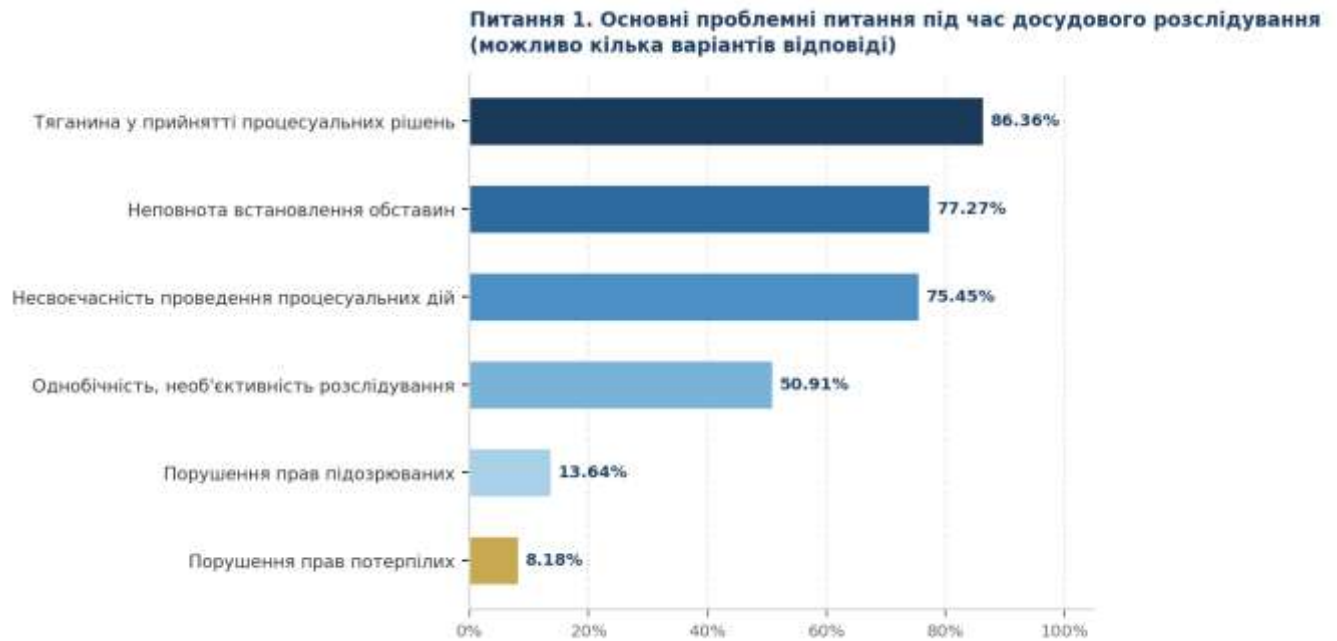
№	Питання / Варіант відповіді	Результат (%)	Примітка
1.	Які, на Вашу думку, основні проблемні питання що виникають під час досудового розслідування? (можливо кілька варіантів відповіді)		
а)	неповнота встановлення обставин, які підлягають доказуванню, та інших обставин, що мають значення для кримінального провадження	77,27%	
б)	однобічність, необ'єктивність розслідування	50,91%	
в)	несвоєчасність проведення процесуальних дій	75,45%	
г)	тяганина у прийнятті процесуальних рішень	86,36%	
г)	порушення прав і законних інтересів підозрюваних	13,64%	
д)	порушення прав і законних інтересів потерпілих	8,18%	
е)	інше (власний варіант)	–	
2.	Яким чином, на Вашу думку, вимога швидкого розслідування впливає на реалізацію завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 КПК України?		
а)	сприяє реалізації завдань кримінального провадження	95,45%	
б)	перешкоджає реалізації завдань кримінального провадження	0%	
в)	жодним чином не впливає	4,55%	
г)	інше (власний варіант)	–	
3.	Чи вважаєте Ви доцільним нормативне закріплення в КПК України вимоги забезпечення швидкості досудового розслідування як самостійного завдання досудового провадження?		
а)	так	84,55%	
б)	ні	15,45%	
4.	Які з перелічених факторів та характеристик діючої моделі початку досудового розслідування перешкоджають здійсненню швидкого розслідування? (можливо кілька варіантів відповіді)		
а)	невідкладне внесення відомостей до ЄРДР без попередньої перевірки призводить до надмірного навантаження на слідчих	51,82%	
б)	необхідність подальшого дублювання процесуальних дій у ході досудового розслідування	82,73%	
в)	сумнівне доказове значення матеріалів, зібраних до внесення відомостей до ЄРДР	64,55%	

г)	практика, що склалася, щодо невірної тлумачення моменту початку досудового розслідування та вимоги забезпечення «судової перспективи»	69,09%	
г)	інше (власний варіант)	5,45%	
5.	Чи вважаєте Ви правильним реформування досудового розслідування у напрямку створення органів дізнання з метою самостійного розслідування кримінальних проступків правильним в контексті забезпечення швидкого розслідування?		
а)	так	80,91%	
б)	ні	16,36%	
в)	інше (власний варіант)	2,73%	
6.	Чи вважаєте Ви, що наявність у слідчого процесуальної самостійності та незалежності у прийнятті рішень є важливою умовою забезпечення швидкості досудового розслідування?		
а)	так	84,55%	
б)	ні	15,45%	
7.	Які з перелічених факторів, на Вашу думку, негативно впливають на можливість слідчого оцінювати докази за своїм внутрішнім переконанням, а також самостійно спрямовувати хід розслідування? (можливо кілька варіантів відповіді)		
а)	адміністративний вплив з боку керівника органу досудового розслідування	60,91%	
б)	вплив з боку оперативних підрозділів	50,91%	
в)	окремні аспекти процесуального відомчого контролю	49,09%	
г)	окремні аспекти прокурорського нагляду	41,82%	
г)	окремні аспекти судового контролю	19,09%	
д)	інше (власний варіант)	7,27%	
8.	Який напрям реформування системи органів досудового розслідування України видається Вам найбільш доцільним?		
а)	створення єдиного слідчого органу	35,45%	
б)	посилення ролі прокурора у керівництві досудовим розслідуванням	28,18%	
в)	запровадження інституту слідчого судді з розширеними повноваженнями щодо контролю за строками	33,64%	
г)	жодні реформи не потрібні	2,73%	
г)	інше (власний варіант)	–	
9.	Чи доводилося Вам у ході розслідування кримінальних правопорушень знайомитися з матеріалами негласних слідчих (розшукових) дій? Якщо так, чи містилася в них інформація, що сприяла швидкості встановлення обставин кримінального правопорушення?		
а)	не доводилося	87,27%	
б)	так, інформації, що становила інтерес, виявлено не було	1,82%	
в)	так, було виявлено інформацію, що мала значення для кримінального провадження	10,91%	

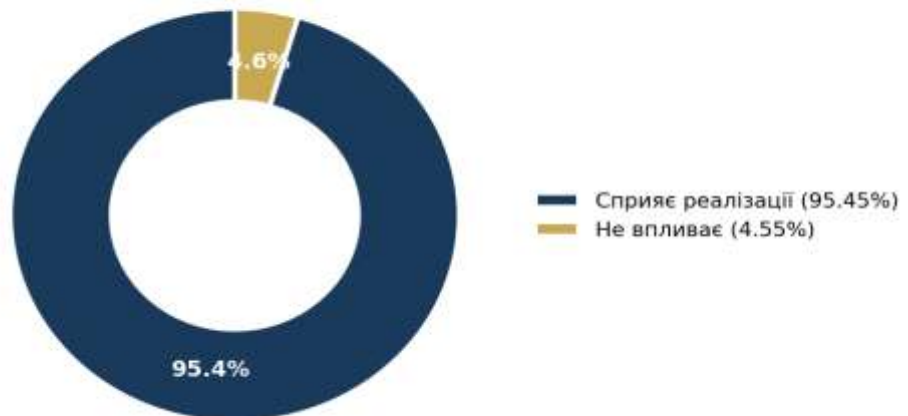
г)	інше (власний варіант)	–	
10.	Чи вважаєте Ви доцільним закріпити в ст. 41 КПК України повноваження слідчого щодо встановлення строку виконання доручення оперативним підрозділом?		
а)	так	51,82%	
б)	ні	39,09%	
в)	інше (власний варіант)	9,09%	
11.	Чи вважаєте Ви доцільним доповнити КПК України положенням, що дозволяло б здійснювати виклик у кримінальному провадженні за допомогою мобільного зв'язку та месенджерів, з метою забезпечення швидкого розслідування?		
а)	так	73,64%	
б)	ні	26,36%	
в)	інше (власний варіант)	–	
12.	Чи стикалися Ви при розслідуванні кримінальних проваджень із випадками зловживання представниками сторони захисту своїми процесуальними правами? Якщо так, у чому виражалася така поведінка? (можливо кілька варіантів відповіді)		
а)	не стикався	1,82%	
б)	стикався: неявка для участі в запланованих слідчих (розшукових) діях	76,36%	
в)	стикався: звернення з необґрунтованими клопотаннями	68,18%	
г)	стикався: умисне затягування ознайомлення з матеріалами кримінального провадження	61,82%	
г)	інше (власний варіант)	8,18%	
13.	Чи поділяєте Ви пропозицію про необхідність запровадження в КПК України принципу неприпустимості зловживання учасниками кримінального провадження своїми правами?		
а)	так	80,91%	
б)	ні	19,09%	
14.	Чи вважаєте Ви доцільним доповнити КПК України положенням щодо можливості вручення копії обвинувального акта, постанови про закриття кримінального провадження, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та реєстру матеріалів досудового розслідування у формі електронного документа, підписаного з використанням кваліфікованого електронного підпису?		
а)	так	71,82%	
б)	ні	28,18%	
15.	Які на Вашу думку найчастіші причини порушення строків закінчення досудового розслідування?		
а)	великий обсяг першочергових процесуальних дій	21,6%	
б)	невміння правильно організувати роботу	12%	
в)	недостатня налагодженість взаємодії між органами і підрозділами поліції	26,83%	
г)	нестача підготовлених кадрів	38,21%	

	інше (власний варіант)	1,36%	
16.	Які фактори, на Вашу думку, найбільше впливають на порушення розумних строків досудового розслідування? (можливо кілька варіантів відповіді)		
а)	надмірне навантаження на слідчого (кількість проваджень в провадженні одночасно)	65,6 %	
б)	складність та тривалість проведення судових експертиз	73,8 %	
в)	технічні збої у функціонуванні ЄРДР	7,7 %	
г)	відсутність належного контролю з боку керівництва	15,1 %	
г)	відсутність налагодженої комунікації між органами досудового розслідування та іншими службами	23,4 %	
д)	складнощі організації слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану	52,9 %	
е)	відсутність планування	9,2 %	
Є)	інше (не створення або несвоєчасне створення груп слідчих у кримінальному провадженні)	3,42 %	
17.	Чи потрібно, на Вашу думку, переглянути інститут відкриття матеріалів іншій стороні в напрямі його спрощення з метою забезпечення швидкого розслідування та засади розумності строків?		
а)	так	81,2%	
б)	ні	19,8%	
18.	Як Ви оцінюєте вплив цифровізації кримінального провадження (електронне кримінальне провадження, ЄРДР, електронний документообіг) на швидкість досудового розслідування?		
а)	суттєво прискорює досудове розслідування	67,8%	
б)	частково прискорює, але потребує подальшого вдосконалення	21,8%	
в)	не впливає на швидкість	4,9%	
г)	ускладнює та уповільнює процес (технічні збої, складність інтерфейсу тощо)	5,5%	
г)	інше (власний варіант)	–	
19.	Вкажіть Вашу посаду.		
а)	Слідчий	43	39%
б)	Старший слідчий	32	29%
в)	Начальник слідчого відділення	16	15%
г)	Начальник (заступник) слідчого відділу	19	17%
20.	Який Ваш стаж роботи в органах досудового розслідування?		
а)	менше 1 року	9,25,00%	
б)	від 1 до 5 років	38,18%	
в)	від 5 до 10 років	30,75%	
г)	понад 10 років	21,82%	

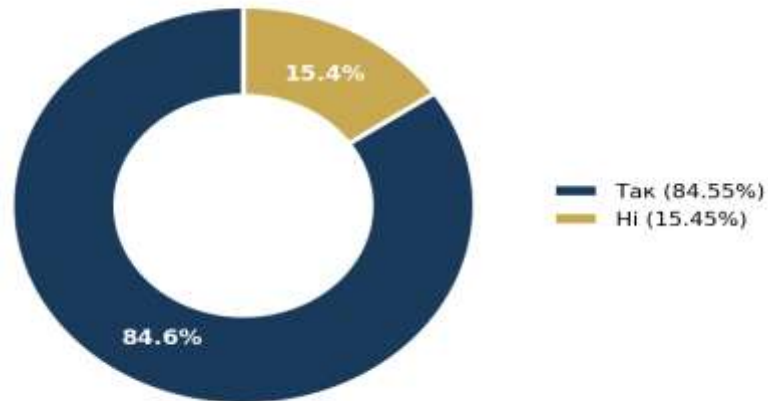
ЗВЕДЕНІ ДАНІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АНКЕТУВАННЯ

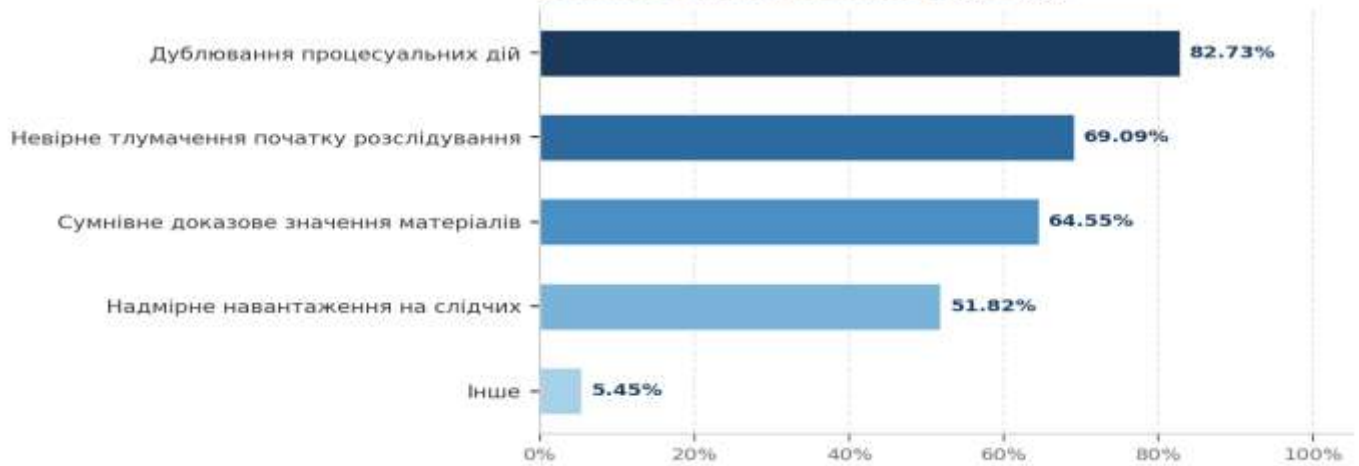
Питання 2. Вплив вимоги швидкого розслідування на реалізацію завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК)

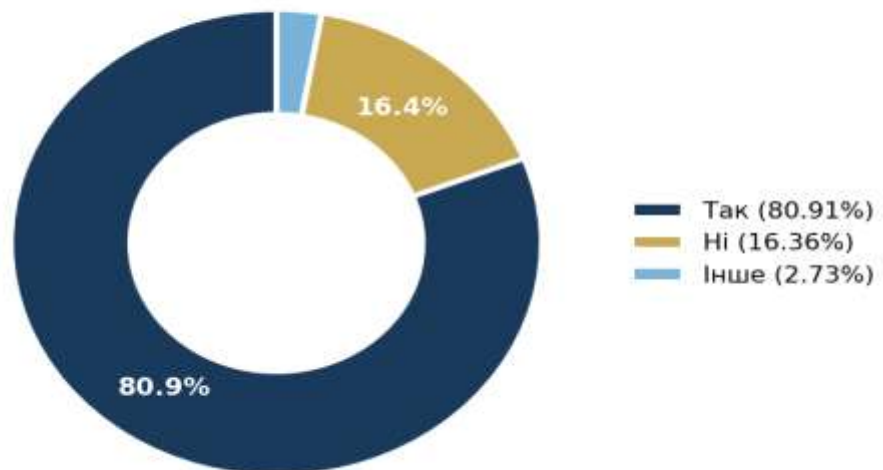
Питання 3. Доцільність закріплення швидкості як самостійного завдання досудового провадження

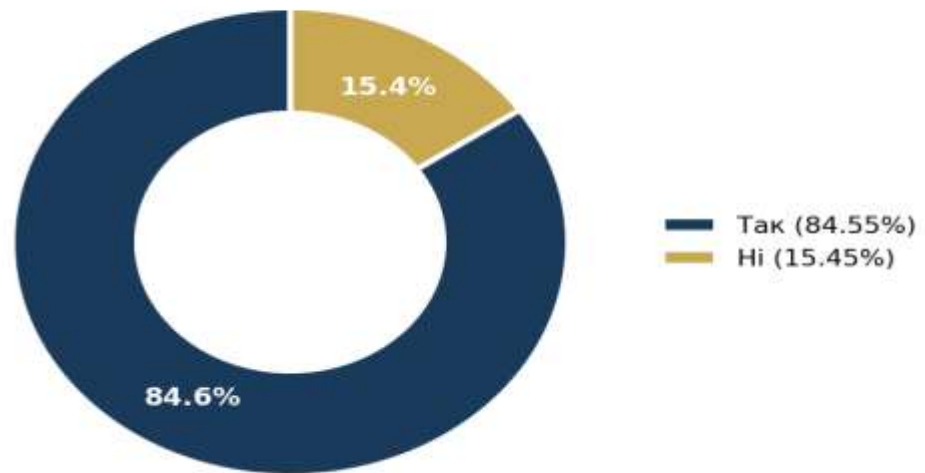
Питання 4. Фактори діючої моделі, що перешкоджають швидкому розслідуванню (можливо кілька варіантів відповіді)

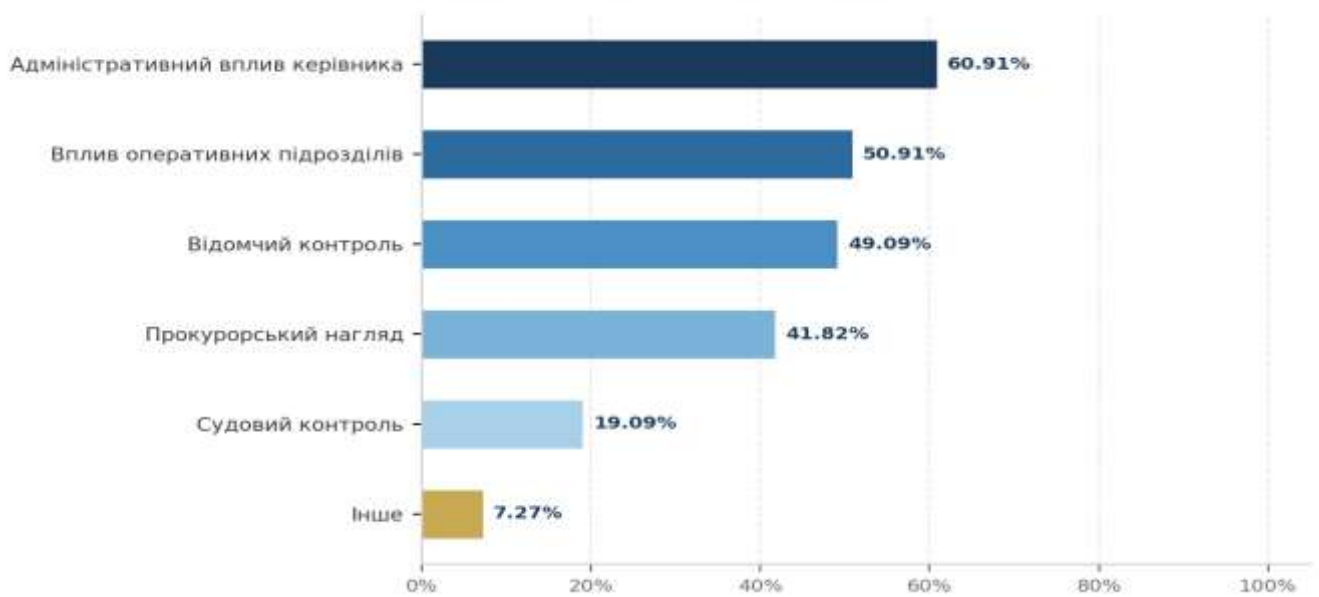
Питання 5. Доцільність створення органів дізнання для розслідування кримінальних проступків

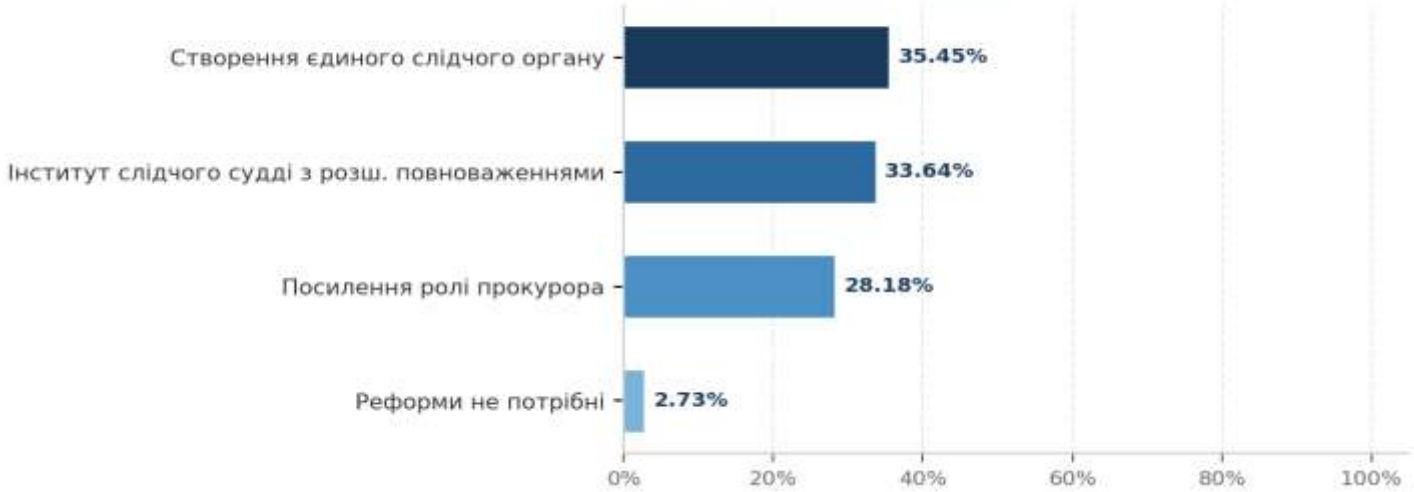
Питання 6. Процесуальна самостійність слідчого як умова швидкості розслідування

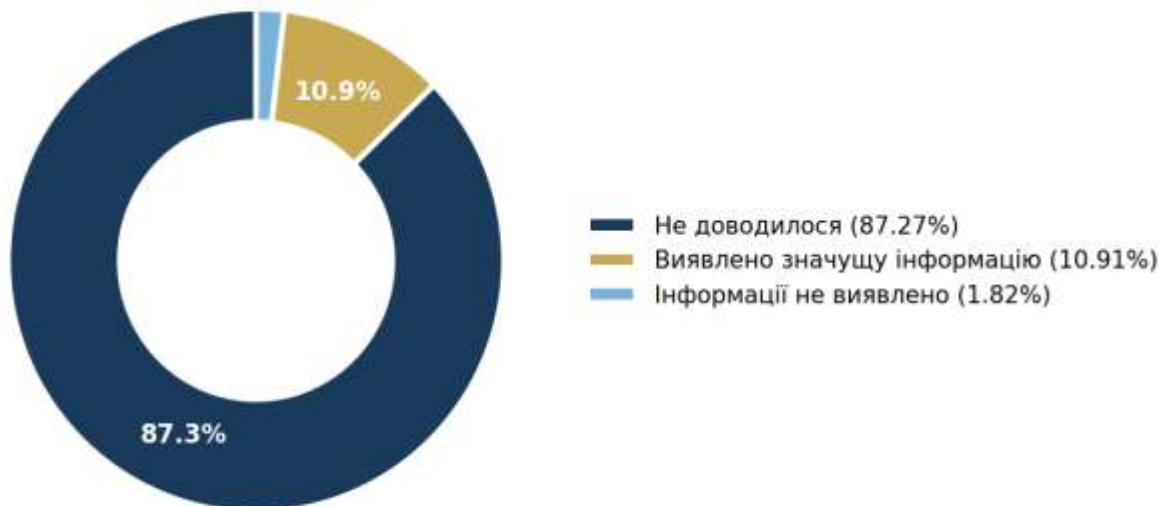
Питання 7. Фактори негативного впливу на самостійність слідчого (можливо кілька варіантів відповіді)

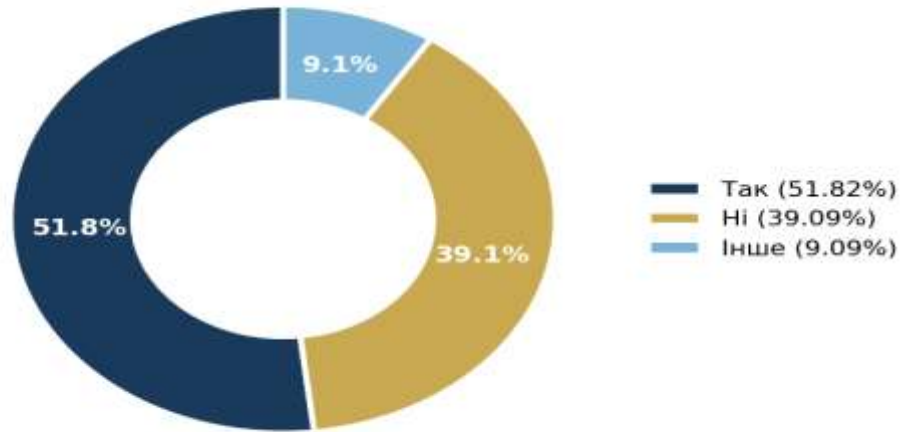
Питання 8. Напрямок реформування системи органів досудового розслідування

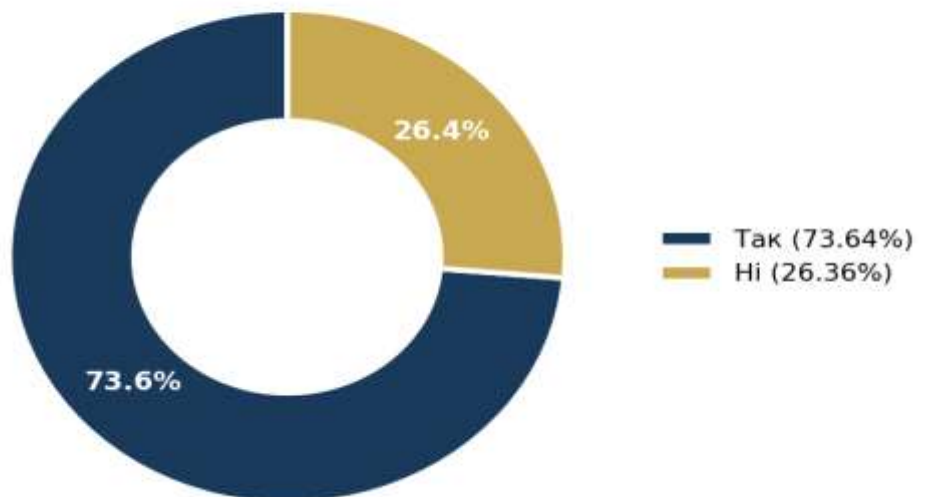
Питання 9. Ознайомлення з матеріалами НСРД та їх значення для швидкості розслідування

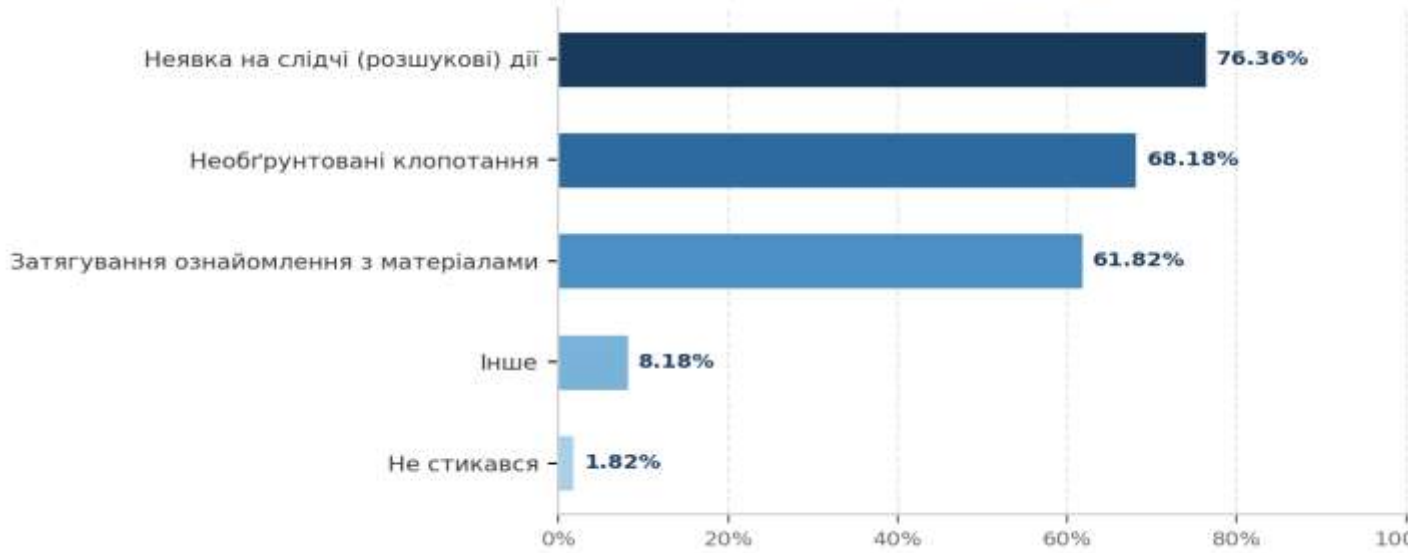
Питання 10. Доцільність закріплення строку виконання доручення оперативним підрозділом (ст. 41 КПК)

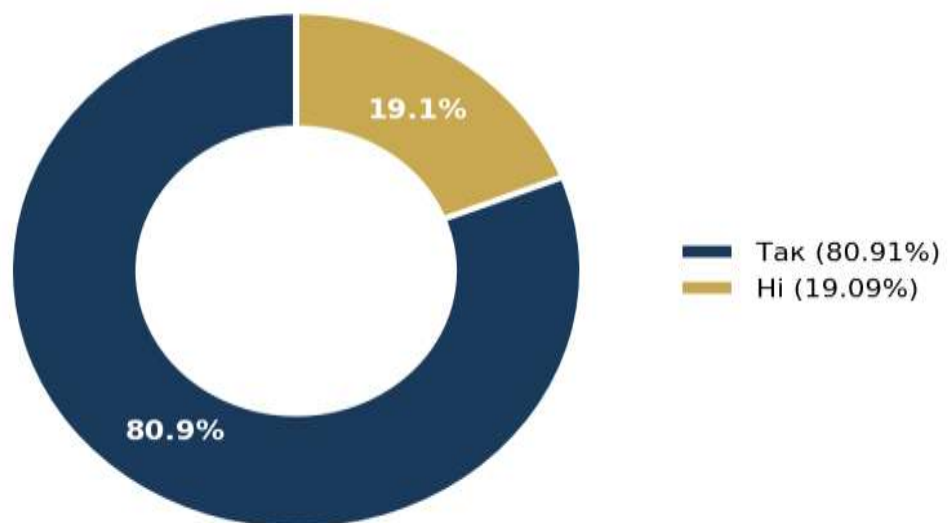
Питання 11. Доцільність виклику через мобільний зв'язок та месенджери

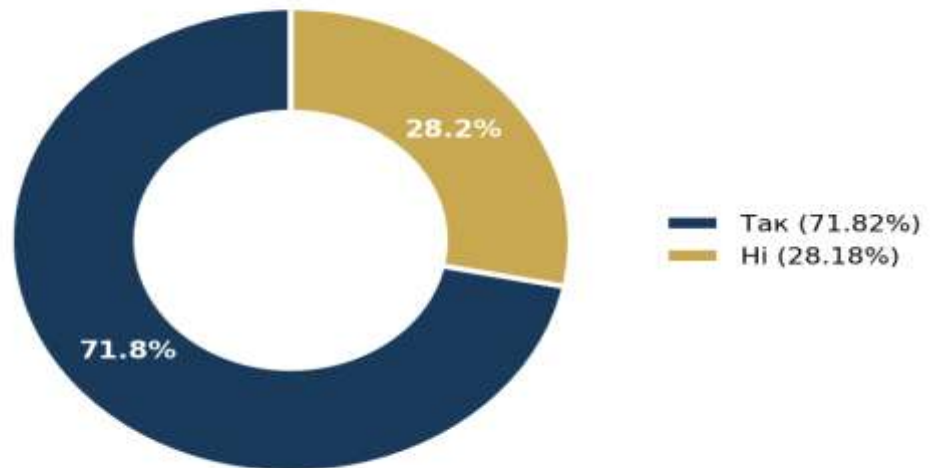
Питання 12. Зловживання процесуальними правами стороною захисту (можливо кілька варіантів відповіді)

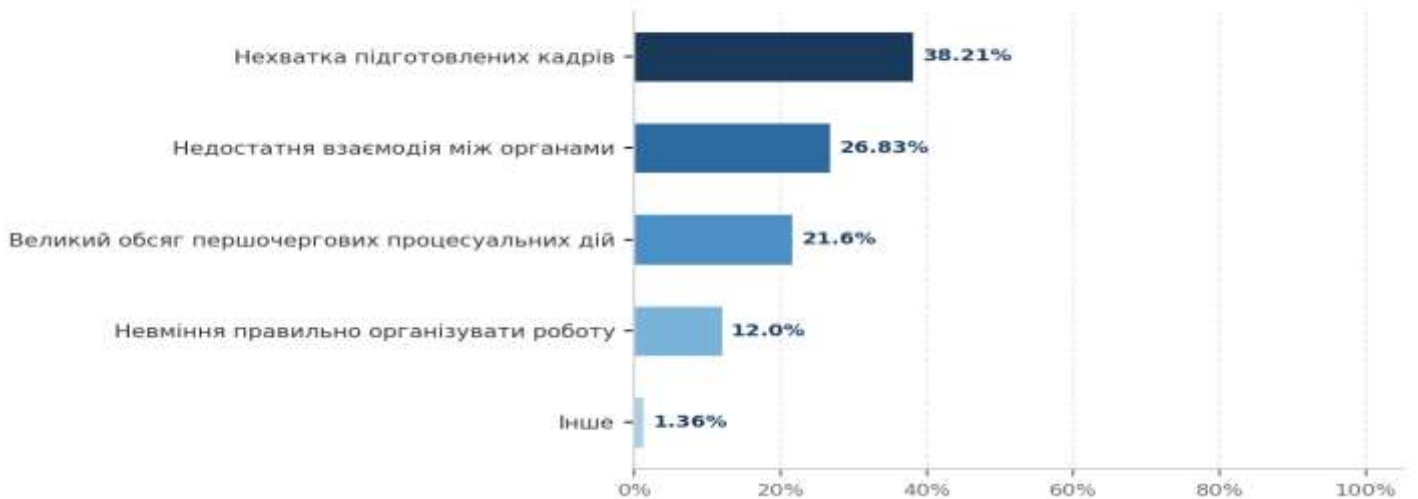
Питання 13. Запровадження принципу неприпустимості зловживання правами

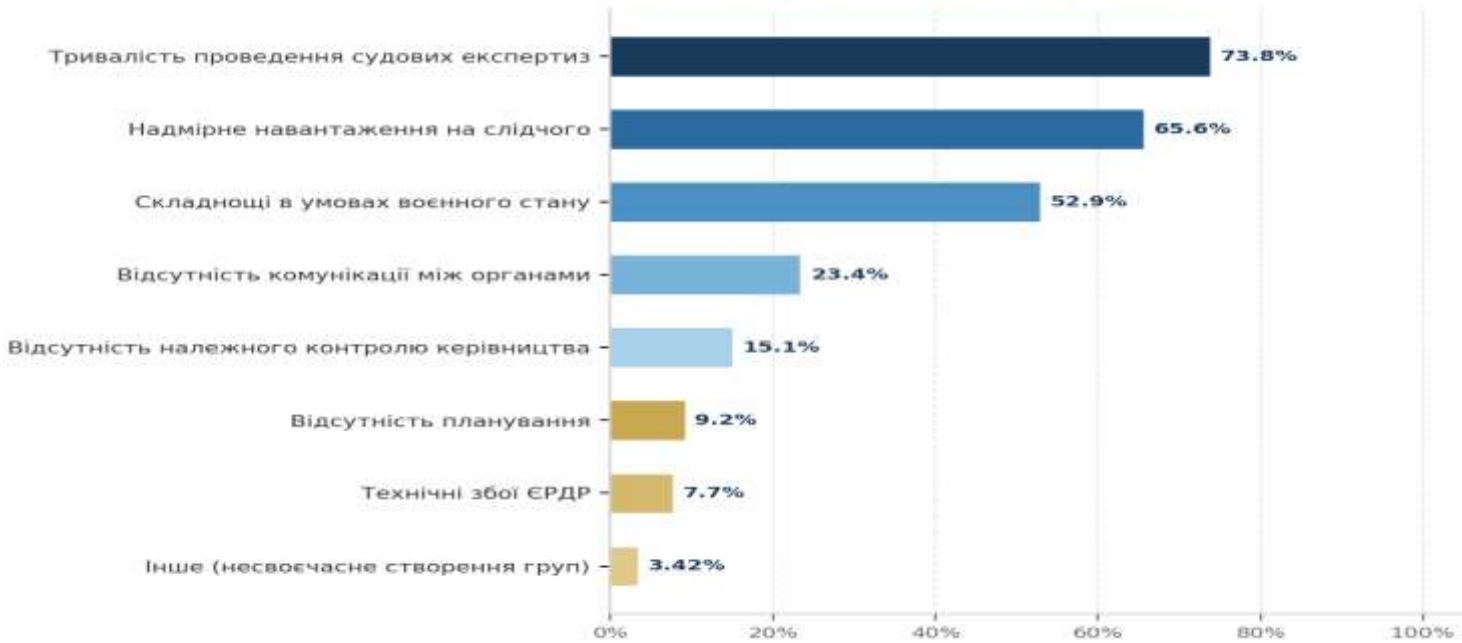
Питання 14. Вручення процесуальних документів у формі електронного документа з КЕП

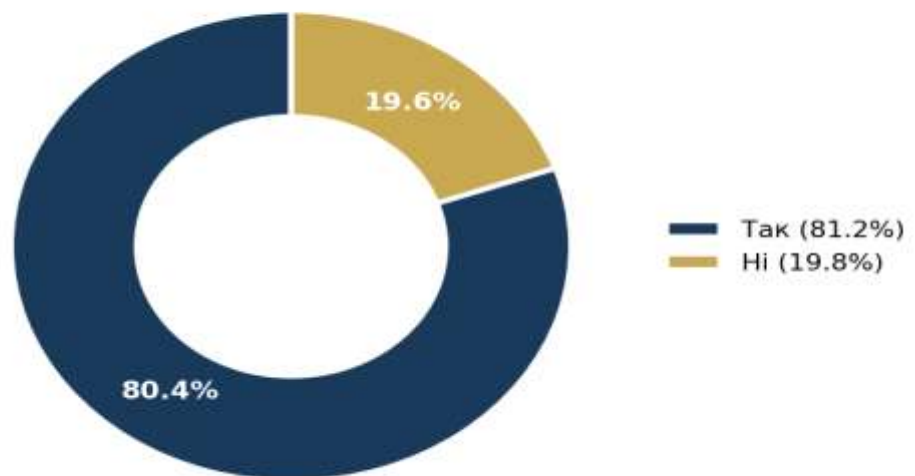
Питання 15. Найчастіші причини порушення строків закінчення досудового розслідування

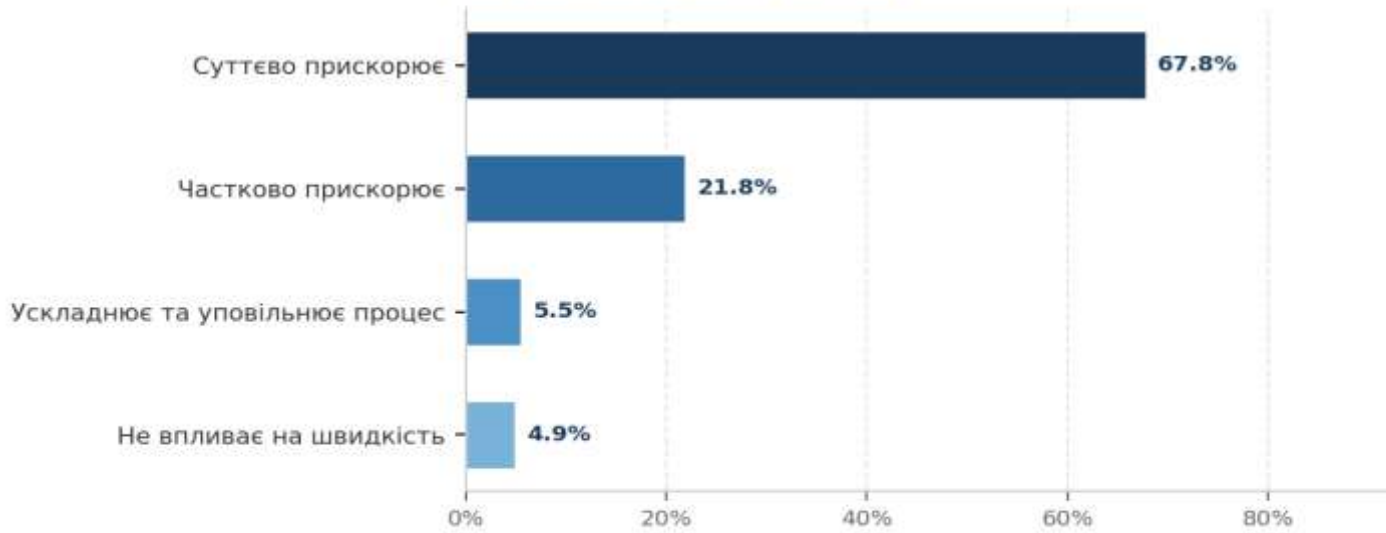
Питання 16. Фактори порушення розумних строків досудового розслідування (можливо кілька варіантів відповіді)

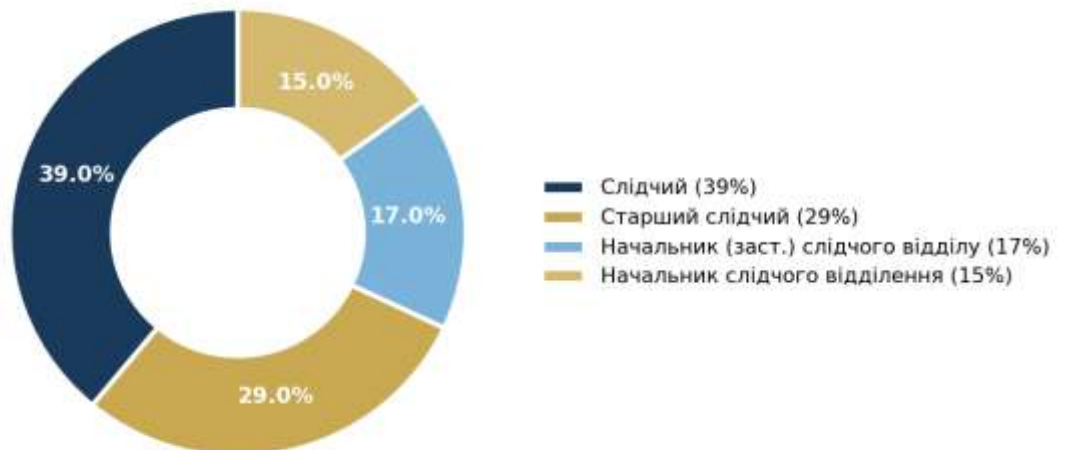
Питання 17. Перегляд інституту відкриття матеріалів для забезпечення швидкості

Питання 18. Вплив цифровізації на швидкість досудового розслідування

Питання 19. Посада респондента

Додаток Б

УЗАГАЛЬНЕНА ТАБЛИЦЯ
аналізу 112 кримінальних проваджень у контексті забезпечення швидкості
досудового розслідування
(за 2023–2025 рр.)¹

Розділ 1. Дотримання строків досудового розслідування (ст. 219 КПК України)			
Показник	2023 рік	2024 рік	2025 рік
Частка кримінальних проваджень, завершених із перевищенням 2-місячного строку досудового розслідування	23,7 %	24,4 %	23,4 %
Орієнтовна частка від загального обсягу проваджень	кожне 4-те	кожне 4-те	кожне 4-те
Переважний діапазон продовження строку в указаних провадженнях	від 3 міс. до 1 року (≈ 2/3 випадків)	від 3 міс. до 1 року (≈ 2/3 випадків)	від 3 міс. до 1 року (≈ 2/3 випадків)
Розділ 2. Порушення закону, виявлені прокурорами під час здійснення процесуального керівництва та нагляду за додержанням законності під час досудового розслідування			
Показник	2023 рік	2024 рік	2025 рік
Кількість порушень закону, виявлених прокурорами	330 782	345 896	350 121
Динаміка (приріст у порівнянні з попереднім роком)	—	+ 4,4 %	+ 1,2 %

¹ Звіт Офісу Генерального прокурора «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

Розділ 3. Фактори, що перешкоджають своєчасному здійсненню досудового розслідування (за результатами опитування практичних працівників)			
№	Фактор	Частка (%)	Ранг
1	Велика кількість кримінальних проваджень, яка перебуває одночасно у провадженні слідчого	42,6 %	1
2	Недосконалість кримінального процесуального законодавства, що не сприяє швидкому здійсненню досудового розслідування	34,8 %	2
3	Невиконання процесуальних обов'язків учасниками кримінального провадження	7,0 %	3
4	Вчинення зацікавленою стороною навмисних дій по затягуванню здійснення кримінального провадження	6,1 %	4
5	Складність кримінальних проваджень	4,3 %	5
6	Інші фактори	5,2 %	6

Розділ 4. Зведена динаміка ключових показників (2023–2025 рр.)			
Показник	2023	2024	2025
Частка проваджень із перевищенням 2-міс. строку	23,7 %	24,4 %	23,4 %
Кількість порушень закону, виявлених прокурорами	330 782	345 896	350 121
Динаміка порушень (до поперед. року)	—	+ 4,4 %	+ 1,2 %
Переважний діапазон продовження строку	3 міс. – 1 рік	3 міс. – 1 рік	3 міс. – 1 рік

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
полковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО

10.04. 2026 року

АКТ

10.04. 2026

м. Київ

№ 97-чр

Впровадження результатів дисертації
Ільницького М.М. на тему «Забезпечення
швидкого досудового розслідування як завдання
кримінального провадження» в наукову
діяльність НАВС

Уклала комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи в складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата філософських наук, старшого дослідника майора поліції Ольги Антіпової;
- начальника відділу докторантури та ад'юнктури, доктора юридичних наук, професора полковника поліції Олени Тихонової;
- завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента майора поліції Андрія Антошука;
- завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України майора поліції Андрія Вознюка;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Ільницького Михайла Миколайовича на тему «Забезпечення швидкого досудового розслідування як завдання кримінального провадження» та на

основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і практичних рекомендацій спрямованих на удосконалення правового регулювання кримінальних процесуальних інститутів, що впливають на швидкість досудового розслідування, а також формулювання на їх основі пропозицій щодо оптимізації законодавства та правозастосовної практики, що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ.

Проаналізовано основні результати дослідження Ільницького М. М., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Ільницький М. М. Забезпечення вимоги швидкого дослідження обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 5. С. 207–211. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.5.35>

2. Ільницький М. М. Значення та вплив початкового етапу досудового розслідування на забезпечення його швидкості. *Держава та регіони*. Серія: Пправо. 2024 р. № 4(86). С. 181–185. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.28>

3. Ільницький М. М. Науково-технічне та інформаційне забезпечення швидкості досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2025. С. 663–665. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/154>

4. Ільницький М. М. Забезпечення швидкості досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022 С. 187–190. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0c56ce37-2df4-48cb-b8d8-1d5fe007a70a/content>

5. Ільницький М. М. Поняття і значення ефективності досудового розслідування. *Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 14 бер. 2023 року), С. 148–151. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-293-0-39>

6. Ільницький М. М. Сутність і значення швидкого досудового розслідування для досягнення завдань кримінального провадження. *Кримінальне судочинство: стан та перспективи розвитку* : матеріали Міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.), Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 99–102. URL: https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/kkp/2023/zbirnyk_konf_2804_23.pdf

7. Ільницький М. М. Швидке встановлення обставин кримінального правопорушення як одне із завдань стадії досудового розслідування. Матеріали круглого столу, присвяченого *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України*. : матеріали Круг. столу, присв. 40-річчю каф. крим. проц. (Київ, 27 жовт. 2023 р.), Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 243–245.

URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ece9dd4d-8e55-4ed1-bfae-ebb66a98894e/content>

8. Ільницький М. М. Строки досудового розслідування як гарантія забезпечення його швидкості. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 02 трав. 2024 р.), Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 216–218.
URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/30f9ff3b-d07c-431a-bc02-f591d8e9e120/content>

9. Ільницький М. М. Шляхи оптимізації процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Бюджетування у забезпеченні фінансової безпеки держави* : матеріали Круг. Столу каф. економ. безп. та фін. розслід. (Київ, 30 трав. 2024 р.) Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 187–191.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку про те, що зазначені вище матеріали дисертаційного дослідження Ільницького М. М. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

Ольга АНТИПОВА

Олена ТИХОНОВА

Андрій АНТОЩУК

Андрій ВОЗНЮК

Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2026 року

АКТ10.04. 2026

м. Київ

№ 96-07

Впровадження результатів дисертації
Ільницького М.М. на тему «Забезпечення
швидкого досудового розслідування як завдання
кримінального провадження» в освітній процес
НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу, старшого лейтенанта поліції Вікторії Бойчук;
- начальника відділу докторантури та ад'юнктури, доктора юридичних наук, професора полковника поліції Олени Тихонової;
- завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента майора поліції Андрія Антощука;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Ільницького Михайла Миколайовича на тему: «Забезпечення швидкого досудового розслідування як завдання кримінального провадження»

Проаналізовано основні результати дослідження Ільницького М.М., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Ільницький М.М. Забезпечення вимоги швидкого дослідження обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 5. С. 207-211. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.5.35>
2. Ільницький М.М. Значення та вплив початкового етапу досудового розслідування на забезпечення його швидкості. *Держава та регіони*. Серія: ПРАВО 2024 р. № 4(86). С. 181-185. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.28>
3. Ільницький М.М. Науково-технічне та інформаційне забезпечення швидкості досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2025. С. 663-665. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/154>
4. Ільницький М.М. Забезпечення швидкості досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану* : міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 187-190. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0c56ce37-2df4-48cb-b8d8-1d5fe007a70a/content>
5. Ільницький М.М. Поняття і значення ефективності досудового розслідування. *Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану* : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 14 бер. 2023 року), С. 148-151. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-293-0-39>
6. Ільницький М.М. Сутність і значення швидкого досудового розслідування для досягнення завдань кримінального провадження. *Кримінальне судочинство: стан та перспективи розвитку* : міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.), Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 99-102. URL: https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/kkp/2023/zbirnyk_konf_2804_23.pdf
7. Ільницький М.М. Швидке встановлення обставин кримінального правопорушення як одне із завдань стадії досудового розслідування. Матеріали круглого столу, присвяченого *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України*. : круглий стіл, присв. 40-річчю каф. крим. проц. (Київ, 27 жовт. 2023 р.), Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 243-245. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ece9dd4d-8e55-4ed1-bfae-ebb66a98894e/content>
8. Ільницький М.М. Строки досудового розслідування як гарантія забезпечення його швидкості. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 02 трав. 2024 р.), Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 216-218. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/30f9ff3b-d07c-431a-bc02-f591d8e9e120/content>

9. Ільницький М.М. Шляхи оптимізації процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Бюджетування у забезпеченні фінансової безпеки держави* : круглий стіл каф. економ. безп. та фін. розслід. (Київ, 30 трав. 2024 р.) Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Ільницького М.М. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Дізнання», «Міжнародні стандарти застосування заходів забезпечення кримінального провадження», «Організація діяльності органів досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ», «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства», «Взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами та іншими правоохоронними органами під час протидії кримінальним правопорушенням» під час навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Вікторія БОЙЧУК

Олена ТИХОНОВА

Андрій АНТОЩУК

Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України – начальник управління організації роботи та методичного забезпечення, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, полковник поліції

Артем ШЕВЧИШЕН

2024 року

АКТ № 17724 - 2024

Про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови: заступника начальника відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління, доктора філософії (081), майора поліції Максима Романова

членів комісії: заступника начальника відділу організаційно-аналітичної роботи Головного слідчого управління, кандидата юридичних наук, підполковника поліції Наталії Карпенко

старшого слідчого в особливо важливих справах відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, майора поліції Аліни Віткалової

Комісія відповідно до доручення Національної поліції України №34684/24/4/3-2022 від 20.12.2022 «Про впорядкування процедури видання актів впровадження наукових досліджень у діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України», склала цей акт щодо розгляду основних положень та результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

Ільницького Михайла Миколайовича на тему: «Забезпечення швидкого досудового розслідування як завдання кримінального провадження».

Установлено, що викладені у висновках пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час здійснення досудового розслідування, а висновки і рекомендації, що містяться в дисертаційному дослідженні, можуть використовуватись у практичній діяльності органів досудового розслідування Національної поліції під час проведення занять в системі службової підготовки, при проведенні семінарів, нарад.

Матеріали викладені у висновках до дисертаційного дослідження можуть бути використані під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування територіальних органів поліції Національної поліції України, оскільки мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню їх процесуальної діяльності.

Голова комісії:

Максим РОМАНОВ

Члени комісії:

Наталія КАРПЕНКО

Аліна ВІТКАЛОВА

**ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Зміст положення (норми) чинного акта законодавства	Зміст відповідного положення (норми) в запропонованій редакції
<i>Кримінальний процесуальний кодекс України</i>	
<p>Стаття 41. Оперативні підрозділи</p> <p>...</p> <p>3. Доручення слідчого, дізнавача, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.</p> <p align="center">Положення відсутні</p>	<p>Стаття 41. Оперативні підрозділи</p> <p>...</p> <p>3. Доручення слідчого, дізнавача, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.</p> <p>4. Слідчий встановлює строк виконання доручень, виходячи з конкретних обставин кримінального провадження, а також характеру, обсягу та складності дій, що доручаються до виконання. Загальний строк виконання доручення не може перевищувати десяти діб, якщо інший строк не встановлений слідчим з урахуванням конкретних обставин провадження.</p>
<p>Стаття 135. Порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні</p> <p>1. Особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про</p>	<p>Стаття 135. Порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні</p> <p>1. Особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки</p>

<p>виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.</p> <p>...</p>	<p>про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою, здійснення виклику по телефону, або з використанням інших засобів зв'язку (у тому числі мобільного зв'язку, месенджерів) з обов'язковим фіксуванням факту відправлення та доставки повідомлення адресату.</p> <p>...</p>
<p>Стаття 236. Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи</p> <p>1. Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чії права та законні інтереси можуть бути</p>	<p>Стаття 236. Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи</p> <p>1. Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чії права та законні інтереси можуть бути</p>

<p>обмежені або порушені. Незалежно від стадії цієї слідчої дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 цього Кодексу.</p> <p>Положення відсутні</p> <p>...</p>	<p>обмежені або порушені. Незалежно від стадії цієї слідчої дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 цього Кодексу.</p> <p>Залучення спеціаліста є обов'язковим у разі, якщо для вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин необхідне застосування спеціального програмного забезпечення або існує ризик знищення інформації внаслідок неналежного відключення пристрою.</p> <p>...</p>
<p>Стаття 293. Надання копії обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та реєстру матеріалів досудового розслідування</p> <p>1. Одночасно з переданням обвинувального акта, клопотання про</p>	<p>Стаття 293. Надання копії обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та реєстру матеріалів досудового розслідування</p> <p>1. Одночасно з переданням обвинувального акта, клопотання про</p>

<p>застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до суду прокурор зобов'язаний під розписку надати їх копію та копію реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюваному (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 297¹ цього Кодексу), його захиснику, законному представнику, захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Якщо провадження здійснюється щодо юридичної особи, копії обвинувального акта та реєстру матеріалів досудового розслідування надаються також представнику такої юридичної особи.</p> <p>Положення відсутні</p>	<p>застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до суду прокурор зобов'язаний під розписку надати їх копію та копію реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюваному (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 297¹ цього Кодексу), його захиснику, законному представнику, захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Якщо провадження здійснюється щодо юридичної особи, копії обвинувального акта та реєстру матеріалів досудового розслідування надаються також представнику такої юридичної особи.</p> <p>Копія обвинувального акта, постанови про закриття кримінального провадження, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та реєстру матеріалів досудового розслідування може бути вручена як</p>
---	---

	<p>у паперовій формі, так і у формі електронного документа, підписаного та погодженого в інформаційно-комунікаційній системі досудового розслідування з використанням кваліфікованого електронного підпису.</p>
--	--

СПИСОК
ПУБЛІКАЦІЙ ІЛЬНИЦЬКОГО М.М. ТА ВІДОМОСТІ ПРО
АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ільницький М.М. (2024) Забезпечення вимоги швидкого дослідження обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2024. Випуск 5. С. 207-211. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.5.35>

2. Ільницький М.М. (2024) Значення та вплив початкового етапу досудового розслідування на забезпечення його швидкості. Держава та регіони. Серія: ПРАВО 2024 р. № 4(86). С. 181-185. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.28>

3. Ільницький М.М. (2025) Науково-технічне та інформаційне забезпечення швидкості досудового розслідування. Юридичний науковий електронний журнал. № 1/2025. С. 663-665. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/154>

4. Ільницький М.М. (2026) Дотримання розумних строків досудового розслідування: національне законодавство та стандарти європейського суду з прав людини. *Журнал «Наукові інновації та передові технології»* № 4(56) 2026. С. 3147-3156. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4\(56\)-3157-3166](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4(56)-3157-3166)

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Ільницький М.М. Забезпечення швидкості досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану* : міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022 С. 187-190.

URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0c56ce37-2df4-48cb-b8d8-1d5fe007a70a/content>

6. Ільницький М.М. Поняття і значення ефективності досудового розслідування. *Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану* : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 14 бер. 2023 року), С. 148-151. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-293-0-39>

7. Ільницький М.М. Сутність і значення швидкого досудового розслідування для досягнення завдань кримінального провадження. *Кримінальне судочинство: стан та перспективи розвитку* : міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.), Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 99-102. URL: https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/kkp/2023/zbirnyk_konf_280423.pdf

8. Ільницький М.М. Швидке встановлення обставин кримінального правопорушення як одне із завдань стадії досудового розслідування. Матеріали круглого столу, присвяченого *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України*. : круглий стіл, присв. 40-річчю каф. крим. проц. (Київ, 27 жовт. 2023 р.), Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 243-245. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ece9dd4d-8e55-4ed1-bfae-ebb66a98894e/content>

9. Ільницький М.М. Строки досудового розслідування як гарантія забезпечення його швидкості. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 02 трав. 2024 р.), Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 216-218. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/30f9ff3b-d07c-431a-bc02-f591d8e9e120/content>

10. Ільницький М.М. Шляхи оптимізації процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Круглий стіл «Бюджетування у забезпеченні фінансової безпеки держави». (Київ, 30 травня 2024 року).